

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Присвячується 50-річчю
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з нагоди святкування 10-річчя факультету
підготовки фахівців для підрозділів слідства
(24 вересня 2015 року,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Дніпропетровськ
2015

ББК 67.9(4 УКР)312

А 43

*Ухвалено до друку
Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 10.09.2015 №1)*

А 43 Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції з нагоди святкування 10-річчя факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства (Дніпропетровськ, 24 вересня 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 112. с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди святкування 10-річчя факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства, в якій взяли участь науковці, викладачі, курсанти та здобувачі вищих навчальних закладів та наукових установ України, а також практичні працівники правоохоронних органів. Тематика публікацій охоплює теоретичні та практичні проблеми криміналістики та судової експертизи.

Матеріали конференції можуть бути використані у науково-дослідній роботі та у навчальному процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д-р юрид. наук, проф. **М.В. Лошицький**; д-р юрид. наук, проф. **О.М. Обушенко**; д-р юрид. наук, проф. **К.О. Чаплинський**; д-р тех. наук, проф. **В.Б. Вишня**; канд. юрид. наук **Ковбаса В.М.**; канд. юрид. наук, доц. **С.В. Обшалов**; канд. юрид. наук, доц. **В.М. Плетенець**; канд. юрид. наук, доц. **І.В. Пиріг**; канд. юрид. наук, проф. **І.Р. Шинкаренко**; канд. юрид. наук, доц. **В.Д. Поливанюк**; канд. юрид. наук, доц. **О.О. Титаренко**; канд. юрид. наук, доц. **А.В. Самотуга**.

ББК 67.9(4 УКР)312

© ДДУВС, 2015

© Автори, 2015

Обшалов С.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник факультету підготовки
фахівців для підрозділів,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Успіх боротьби зі злочинністю залежить від ефективності застосовуваних оперативно-розшукових заходів та проведених слідчих дій, а для цього необхідне їх чітке та розумне правове забезпечення. Нормативно, всі заходи та дії працівників органів дізнання, слідчих, прокуратури, суду та пенітенціарної служби врегульовані основним законом України – Конституцією, Законами, кодексами України та внутрішньовідомчими наказами, розпорядженнями й вказівками, що безпосередньо стосуються здійснення їх діяльності при виконанні конкретно визначених завдань. При цьому, ставлячи в основу своїх дій забезпечення прав та свобод громадян (Конституція) та здійснення об'єктивного кримінального судочинства, які є загальними, кожна з перерахованих галузей мають виконувати й окремі свої завдання, що передбачені законодавством тільки для них. Для прикладу, можна зазначити виконання завдань оперативно-розшукової діяльності – ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якій йдеться, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1]. Тобто, крім завдань щодо забезпечення кримінального судочинства, суб'єктам оперативно-розшукової діяльності необхідно здійснювати свою діяльність з метою отримання відповідної інформації, реалізація якої надасть змогу забезпечити безпеку громадян, суспільства і держави. Крім того, оперативно-розшукові заходи, що проводяться працівниками оперативних підрозділів в рамках здійснення кримінального судочинства, в частині випадків виходять за межі існуючого кримінального провадження, яке починається з порушення відповідної справи.

Для належного забезпечення протидії злочинності силами та засобами оперативно-розшукової діяльності, на наш погляд, потрібно чітко

розмежувати сфери її застосування та корисність для сучасного суспільства. Послідовно розкриваючи завдання, що Законодавство ставить перед оперативним підрозділами правоохоронних органів, слід відмежувати наступні основні напрями застосування оперативно-розшукової складової у протидії злочинності: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій; отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. І якщо перший напрям фактично повністю повинен забезпечувати припинення та розкриття, а згідно нового кримінального процесуального кодексу – розслідування кримінальних правопорушень, то другий може містити суспільну користь й поза межами кримінального провадження, тобто повинен вирішувати питання попередження негативних явищ, подій, навіть тих, що не врегульовані чи не достатньо врегульовані чинним законодавством, але можуть призвести суттєву шкоду. Більше того, Кримінальний процесуальний кодекс визначив основними завданнями кримінального провадження захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2]. І якщо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду ... є достатньо аргументованим та підкріпленим змістом конкретних статей, то питання захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, на нашу думку, потребує додаткового розгляду. Згідно з тлумачення слова «захист» - (недопущення вчинення злочину) [3]. Кодекс більше розкриває процедурний порядок поновлення прав і свобод, відшкодування шкоди і т. ін. у зазначеному напрямку. Питання ж попередження (недопущення, припинення) кримінальних правопорушень покладається на слідчого, який є офіційною і публічною особою та оперативні підрозділи (ст. 41), які можуть виконувати письмові доручення слідчого, користуватися, при цьому його правами, але «не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора». З огляду на те, що більшість злочинів можна розкрити за допомогою переважно негласних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, оскільки злочинці, при їх вчиненні, усіляко намагаються замаскувати чи знищити сліди злочину, по

можливості зменшити кількість очевидців та свідків, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, потребує більш розгорнутого вигляду.

Найбільш дискусійним є було й залишається питання щодо визначення сутності та змісту оперативно-розшукової діяльності, її основного призначення – негласного виявлення інформації, що може бути доказами за кримінальним провадженням. Для нас становлять інтерес переважно негласні оперативно-розшукові заходи, хоча в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних та негласних оперативно-пошукових заходів, лише тому, що розробкою гласних заходів займаються вчені в галузі криміналістики, кримінального процесу, адміністративної діяльності тощо, а визначення і вдосконалення негласних заходів є предметом дослідження науки – оперативно-розшукового права, яке юридично, на жаль, досі не знайшло законодавчого та теоретичного визнання й закріплення. Визначені та нормативно закріплені у відомчих наказах права оперативних підрозділів щодо здійснення оперативно-розшукових заходів не завжди знаходять можливість їх застосування у подальшому кримінальному провадженні. Після введення у Кримінальний процесуальний кодекс негласних слідчих (розшукових) дій, згідно опитувань оперативних працівників, останнім більш зручно користуватись саме ними, а не оперативно-технічними заходами, оскільки у подальшому менше питань виникає при легалізації отриманих даних. У той же час, анкетування з цього питання дозволило виявити втрату оперативності, підвищення рівня розшифровки самих дій, внаслідок чого ефективність їх проведення є не досить високою. Більше того, велика кількість справ кримінального провадження, «зациклення» лише на здійсненні НСРД, не дає працівникам оперативних підрозділів можливості використання усього арсеналу сил, засобів, форм та методів оперативно-розшукової діяльності [4], що передбачені прямими таємними наказами.

Дискусія з цього приводу не є безпідставною. Для одних слова «можуть бути використані як докази у кримінальному судочинстві» дає можливість розвивати й удосконалювати, а для інших – можливість не враховувати оперативно-розшукові дані у кримінальному судочинстві, переважно тоді, коли відсутні спеціальні знання в галузі оперативно-розшукового права. При цьому, в практичній діяльності оперативних підрозділів оперативно-розшукові заходи, що слугують цілям кримінального судочинства, можуть виходити за межі кримінального провадження як до їх порушення (оперативно-розшукові правовідносини) так і після їх закриття (кримінально-виконавчі правовідносини).

Список використаних джерел:

1. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність : наук. - практ. коментар. / Я.Ю. Кондратьєв, І.П. Козаченко, І.Ф. Обушевський – К.: РВВ МВС України, 1993. –120 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х.: Одісей, 2012. -360 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
4. Дослідження автора (анкетування 753 працівників оперативних підрозділів у 2009-2014 рр.).

Чаплинський К. О.

доктор юридичних наук, професор
начальник кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСВІДУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Особливе місце серед усіх слідчих дій, що спрямовані на збирання інформації з матеріальних відображень, займає освідування. Значення цієї слідчої (розшукової) дії надзвичайно велике. Освідування дозволяє слідчому безпосередньо сприймати об'єкти з метою виявлення слідів злочину, особливих прикмет та з'ясування обставин події, що мають значення для кримінального провадження, скласти уявлення про механізм злочину і особу злочинця, висувати слідчі версії та правильно визначати напрямки розслідування. При проведенні досудового розслідування освідування є досить поширеною слідчою (розшуковою) дією. Анкетування співробітників слідчих підрозділів свідчить, що 32 % – вказують на необхідність удосконалення тактики проведення освідування, 87 % – на уточнення і законодавчого закріплення окремих його положень. Вказане вимагає удосконалення кримінально-процесуальної регламентації та розробки тактичного забезпечення освідування із урахуванням сучасної наукової думки та потреб слідчої практики.

Термін «освідування» в юридичній літературі вживається досить давно. Однак до цього часу не вгамовуються дискусії щодо процесуальної сутності цієї слідчої дії, її завдань і тактичних основ проведення [1, с. 30]. У 20-х роках минулого століття науковці під освідуванням розуміли діяльність лікаря чи спеціаліста в сфері медицини, які виконують завдання слідчого в тих випадках, коли для дослідження окремих питань потрібні спеціальні знання [2, с. 194]. У 60-х роках того ж століття думки вчених розділились. Одні дослідники вважали, що освідування – це один з видів огляду [3, с. 244]. Інші розглядали його як експертизу, якщо освідування проводить судово-медичний експерт, і як слідчий огляд – коли освідування проводить представник органу розслідування [4, с. 11; 3, с. 30]. У 90-х роках минулого і на початку 21 століття переважна більшість вчених,

зокрема, Г.І. Грамович, М.І. Порубов, Г.М. Мухін, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, О.А. Борідько, К.В. Парасочкіна, Г.О. Пономаренко та ін., під освідуванням розуміли огляд тіла особи для виявлення слідів злочину та особливих прикмет.

Сьогодні автори до поняття «освідування» також підходять неоднозначно. Так, І.С. Андреев, Г.І. Грамович і М.І. Порубов під освідуванням розуміють самостійну слідчу дію, яка проводиться за постановою слідчого, здійснюване або самим слідчим, або (за його дорученням) лікарем, і спрямоване на безпосереднє обстеження тіла людини з метою виявлення і фіксації слідів злочину, особливих прикмет та ознак функціонального і анатомічного характеру [5, с. 124].

Ю.В. Гаврилін вважає, що освідування – це слідча дія, яка є різновидом слідчого огляду, складається з огляду тіла живої людини для виявлення на ньому особливих прикмет, слідів злочину, тілесних ушкоджень, виявлення стану сп'яніння або інших якостей та ознак, що мають значення для кримінальної справи, якщо для цього не потребується проведення судової експертизи [6, с. 19].

У цих визначеннях науковці вказують, що освідування складається з огляду тіла живої людини. Разом з тим, на думку В.М. Тертишника, виникає питання, чи може бути взагалі освідувана особа, яка не має ніякого процесуального статусу, наприклад, не допитана як свідок, або особа, яка в силу своїх психічних вад взагалі не може бути свідком, підозрюваним, обвинуваченим [7, с. 276].

Можна погодитися з думкою І.Л. Петрухіна, який вказує, що освідування громадян, які не мають у кримінальній справі ніякого процесуального статусу, є неприпустимим [8, с. 133]. Якщо слідувати букві закону, то висновок, на думку В.М. Тертишника, має право на існування [7, с. 276].

Г.М. Мухін і Д.В. Ісютін-Федотков у визначенні вказують, що освідування може проводитися у відношенні до підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого [9, с. 134]. С.А. Шейфер, Ю.Г. Торбін, С.М. Стахівський і інші науковці вказують, що окрім підозрюваного та потерпілого освідування може проводитися і по відношенню до свідка [10, с. 75; 11, с. 6; 1, с. 31].

Згідно з законом право на недоторканність особи мають в рівній мірі всі громадяни. Якщо в порядку винятку закон припускає можливість провадження освідування потерпілих, то навряд чи є необхідність виключати можливість освідування будь-якої іншої категорії осіб. Характерно, що особистому обшуку можуть бути піддані будь-які особи (за наявності до того фактичних підстав), незалежно від їх процесуального статусу [7, с. 276]. У цьому визначенні автор виділяє, що освідування проводиться слідчим (особою, що проводить дізнання), а в окремих випадках і самостійно судово-медичним експертом чи лікарем.

У статті 241 КПК України зазначено: при необхідності виявити або засвідчити наявність у підозрюваного, потерпілого чи свідка слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет слідчий (прокурор) здійснює освідування, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

У той же час кримінально-процесуальні кодекси Білорусії, Казахстану та Киргизії не передбачають можливості освідування свідка. Виходячи із сутності та особливостей освідування, слід відзначити такі його риси:

- освідування є різновидом слідчого огляду, специфіка якого визначається особливістю його об'єкта (об'єктом є тіло живої людини);

- освідування пов'язане із вторгненням в права та свободи людини, тому регламентується як окрема слідча (розшукова) дія, а щодо його провадження встановлено спеціальну процесуальну форму;

- освідування проводиться на підставі постанови прокурора про проведення слідчої (розшукової) дії;

- освідування є однією зі слідчих дій, яка може провадитись за участю спеціаліста (судово-медичного експерта або лікаря);

- слідчий не має права бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, якщо це пов'язано з необхідністю оголення особи, яка підлягає освідуванню;

- при освідуванні не допускаються дії, що принижують честь і гідність освідуваної особи, або процедури, що шкідливі для її здоров'я.

Отже, на нашу думку, під освідуванням слід розуміти самостійну слідчу (розшукову) дію, яка проводиться на підставі постанови прокурора і полягає в огляді тіла живої людини з метою виявлення і фіксації наявності або відсутності особливих прикмет, слідів кримінального правопорушення та інших ознак й властивостей, що мають значення для кримінального провадження.

Фактичною підставою для проведення освідування є наявність достатніх даних вважати, що на тілі певної особи є особливі прикмети чи сліди кримінального правопорушення, виявлення чи засвідчення наявності яких має значення для встановлення істини у справі. Юридичною – постановою прокурора.

На відміну від інших видів слідчого огляду, освідування суттєво порушує право на недоторканість та особисту свободу громадян, пов'язане із можливістю розголошення інтимних обставин їх життя. Зважаючи на це, законодавець виділив освідування у самостійну слідчу дію і визначив спеціальні правила його проведення. Однак, чітка кримінально-процесуальна регламентація освідування на сьогодні залишається не повною мірою невіршеною.

Список використаних джерел:

1. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: [Науково-практичний посібник] / Стахівський С.М. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.
2. Громов В. Дознание и предварительное следствие / Громов В. – М., 1928. – 147 с.

3. Строгович М.С. Уголовный процесс / Строгович М.С. – М., 1946. – 287 с.
4. Терзнев Н.В. Процессуальная природа освидетельствования / Н.В. Терзнев // Советское государство и право. – № 7. – 1954. – С. 11-13.
5. Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. Криминалистика: Учеб. пособие / Под ред. Н.И. Порубова. – Мн.: Выш. шк., 1997. – 344 с.
6. Гаврилин Ю.В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: Учебное пособие / Ю.В. Гаврилин. – М.: Книжный мир, 2004. – 332 с.
7. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі України: дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В.М. Тертишник. – Дніпропетровськ. 2010. – 473 с.
8. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение / И.Л. Петрухин. – М.: Наука, 1985. – 239 с.
9. Мухин Г.Н. Криминалистика: учеб. пособие / Г.Н. Мухин, Д.В. Исютин-Федотков; М-во внутрен. дел Респ. Беларусь, Акад. МВД. – Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2009. – 227 с.
10. Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение / С.А. Шейфер. – Издательство «Самарский университет», Самара, 2004. – 227 с.
11. Торбин Ю.Г. Тактика проведения освидетельствования: Методические рекомендации. / Торбин Ю.Г. – М., 2001. – 28 с.

Лук`янчиков Б. Є.

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

Лук`янчиков Є. Д.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного
права
Національного технічного університету
України «КПІ»

ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ЗАСОБАМИ

Розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів вчинених в умовах неочевидності, в першу чергу організованими злочинними угрупованнями з корумпованими зв'язками в органах влади відбувається в умовах активної протидії з боку заінтересованих осіб. Активна протидія розслідуванню з боку заінтересованих осіб є характерною рисою сучасного пізнавального процесу. Злочинці заздалегідь розробляють тактику вчинення злочину і приховання його слідів з тим, щоб уникнути відповідальності.

Поняття «протидія розслідуванню» вперше сформульовано В. М. Карагодіним, який розглядав її як елемент злочинної діяльності, що не охоплюється способом вчинення злочину, визначив її природу,

мотивацію, форми і способи [1], а О. Л. Стулін розробив класифікацію даного явища [2, с. 37-41].

Пізнавальну діяльність в процесі досудового кримінального провадження неможливо уявити без спілкування слідчого з іншими його учасниками, а звідси і психологічного впливу один на одного. Проблема психологічного впливу, зазначає В. Г. Гончаренко, ще недостатньо вирішена як в теоретичному, так і в практичному відношенні. Дане питання не вирішене законодавцем, а тому існують розбіжності і крайні погляди, що одна й та ж дія слідчого у одних випадках є вершиною тактичної майстерності, а у інших – ледве не карним грубим порушенням законності. Необхідною умовою розробки юридичних питань психологічного впливу у кримінальному провадженні є встановлення його загального поняття і юридичного визначення впливу як неодмінного атрибута усякого акту правового регулювання [3, с. 57].

В процесі спілкування з учасниками кримінального провадження слідчий повинен мати у своєму арсеналі власні психологічні прийоми, щоб подолати протидію з їх боку. Виходячи із визначення тактики як уміння «перехитрити», «переграти» протидіючу сторону доцільно проаналізувати питання щодо допустимості, рівня і умов застосування тактичних прийомів криміналістики та оперативно-розшуковій діяльності, які впливають на психіку особи і можуть бути по різному, в ряді випадків помилково, оцінені нею.

Помилкове уявлення щодо тих чи інших обставин провадження може сформуватися у особи під впливом різноманітних чинників, які на неї впливають. Деякі з них безпосередньо передбачені законом (необхідність роз'яснення обставин, що пом'якшують відповідальність, нерозголошення даних досудового слідства тощо). Інші чинники обумовлюються міркуваннями тактичного характеру. Вони пов'язані з такими діями, звичайно в межах закону, які дозволяють сформулювати у особи помилкове сприйняття того, що відбувається. Такі умови і обставини у більшості випадків створюються штучно, містять у собі елементи невизначеності але ґрунтуються на об'єктивних процесах і явищах. Наочним прикладом цього може бути побічний допит, сутність якого полягає у отриманні відомостей про обставини, прямо не пов'язані з предметом допиту, але такими, що мають значення для розкриття злочину.

Питання щодо можливості застосування в процесі розслідування тактичних прийомів, які неоднозначно оцінюються особою, вирішується по-різному. В більшості випадків до можливості використання обману ставляться категорично негативно. Так, М. Б. Вандер зазначає, що у багатьох підручниках криміналістики значна увага приділяється тактичним рекомендаціям, пов'язаним з використанням юридичної неграмотності підозрюваного або обвинуваченого, низького рівня їх освіти та інтелектуального розвитку. Рекомендуються різноманітні обманні «пастки»,

практикується створення видимості повного розкриття злочину, перебільшення поінформованості слідчого про обставини справи, не виправдано широке тлумачення експертних висновків про групову належність об'єктів і т.п. Але в сучасних умовах часто доводиться стикатися з високоосвіченими злочинцями (у тому числі такими, що мають юридичну освіту), які володіють витонченим інтелектом та психологічною проникливістю. Вони легко розгадують різноманітні тактичні «пастки» слідчого [4, с. 10-15]. Можна додати, що такі особи користуються допомогою кваліфікованих адвокатів для перешкоджання розслідуванню. На жаль, конкретних пропозицій щодо можливості застосування нових тактичних прийомів для подолання протидії розслідуванню в роботі не пропонується.

Дещо по іншому до можливості застосування тактичних прийомів, що відносяться до так званих психологічних хитрощів, або пасток ставиться М. І. Порубов. Сутність їх полягає у тому, пише він, що від допитуваного тимчасово приховується істинна мета допиту, формується хибне уявлення про наявність або, навпаки, відсутність у слідчого доказів. Досягають цього створенням певної ситуації при допиті, показом предметів, аналогічних тим, які мають відношення до злочину, і т.д.

Застосування прийомів, на думку автора, пов'язаних з демонстрацією будь-якого предмету в розрахунку на виникнення у допитуваного певних асоціацій, які свідчать про його причетність до вчиненого злочину можливо: по-перше, коли є повна, заснована на доказах впевненість слідчого у винності особи; по-друге, якщо точно встановлено, що предмет, який використовується в тактичній комбінації, відноситься до даної провадження; по-третє, якщо слідчий не посилається на цей предмет як на доказ і не приписує йому неіснуючі якості. Критерієм правомірності прийомів, заснованих на створенні уявлень, має бути абсолютна недопустимість з боку слідчого повідомлення будь-яких перекручених відомостей, стверджень, оперування брехливими посилками, створення штучних ситуацій, що виключають можливість правильного висновку. Хитрість, якщо її розуміти як винахідливість слідчого, є етично виправданим елементом тактичного прийому на учасників кримінального процесу [5, с. 5].

Слід зазначити, що правової заборони застосування дій, які можуть бути неоднозначно оцінені особою в сучасній практиці не існує. Так, ч. 2 ст. 11 КПК України забороняє під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність, а стаття 373 КК України передбачає кримінальну відповідальність за примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку особи, яка проводить

дизнання або досудове слідство. У коментарі до даної статті до незаконних дій відносять шантаж, обман, гіпноз, незаконне обмеження прав потерпілого, його підкуп тощо [6, с. 936]. Віднесення тих або інших дій до незаконних має важливі правові наслідки, а саме, передбачає не моральну, а кримінальну відповідальність. Саме тому перелік незаконних дій має бути чітко визначеним у законі подібно до того, як це зроблено щодо обставин, які обтяжують покарання (ст. 67 КК), або до визначення поняття «катування» у ст. 1 Конвенції проти катування та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поведінки і покарання. У ній чітко зазначається, що до «катування» віднесені будь-які дії, якими особі навмисно задається сильна біль або страждання, фізичне чи моральне, якщо ці дії мають за мету отримання відомостей або зізнання, покарання за вчинені дії, дискримінацію, залякування або примусу і якщо воно вчинено державною посадовою особою, яка виступає як офіційна, або за їхнім підбурюванням, з відома чи мовчазливого погодження.

Подібний підхід має бути застосовано для визначення вичерпного переліку дій, які можуть бути неправильно оцінені особою і заборонені до застосування. Неможливо, щоб у правовій державі у кожному випадку віднесення тих або інших дій до незаконних залежало від розсуду судді або слідчого навіть якщо вони достатньо підготовлені спеціалісти. Невизначеність дій і прийомів, які заборонено застосовувати в процесі розкриття злочинів штучно стримує ініціативу слідчих і співробітників оперативних підрозділів. Вони є потенційними заручниками нечітко визначеної норми і несумлінних посадових осіб, що її застосовують у відповідності зі своєю правосвідомістю, а інколи і на замовлення.

Якщо піддати аналізу слідчі (розшукові) дії, тактичні прийоми і тактичні комбінації у ряді із них можна помітити елементи, які можуть викликати неоднозначну оцінку. Можливість їх застосування у тому чи іншому вигляді передбачено у самому законі. Так, ст. 277 КПК визначає зміст повідомлення про підозру. Якщо поряд з іншими обставинами у ній має бути вказано зміст підозри та стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру, то посилення на докази не вимагається. На дану обставину звертає увагу В. О. Коновалова, яка пише, в практиці розслідування існують тактичні прийоми, які побудовані на приховуванні певної частини інформації, якою володіє слідчий і яку він може використовувати на етапі, що уявляється йому найбільше сприятливим для досягнення поставленої мети. Так, при допиті підозрюваного слідчий не зобов'язаний повідомляти інформацію, якою він володіє, для підтвердження або обґрунтування підозри [7, с. 139]. Такий підхід ніяким чином не обмежує права особи на захист від підозри і вона

може його з успіхом реалізувати. Особа має право на захист саме від підозри, а не доказів, на яких вона ґрунтується.

Стаття 222 КПК визначає, що відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. За розголошення таких відомостей передбачається кримінальна відповідальність.

Таким чином, дана норма дозволяє слідчому, виходячи із тактичних міркувань, визначати час і обсяг відомостей, з якими може бути ознайомлений підозрюваний.

З наведеного вбачається, що можливість використання тактичних прийомів у формі оперування інформацією має законні підстави. У цьому плані слід погодитися з думкою Р. С. Белкіна про те, що настав час відкрито сказати, що і держава визнає допустимість обману в правоохоронній сфері: вона визнала законною оперативно-розшукову діяльність, яка у більшості засновується на дезінформації, обмані, як засобі виявлення і розслідування злочинів. Обман особи, яка протистоїть оперативному співробітнику не вважається аморальним. Не застосовуючи обману, неможливо увійти у злочинне групування, захопити на гарячому хабарника, вимагача і т.п. Сором'язливе маскування слова «обман» спеціальним терміном «легенда» – суті справи не змінює: без обману частенько неможливо здійснити оперативно-розшукові заходи [8, с. 13-14]. Сьогодні цей слушний вислів стосується кримінального провадження, в першу чергу інституту негласних слідчих (розшукових) дій.

З огляду викладеного можливо констатувати, що неоднозначна оцінка особою засобів слідчої тактики залежить не від назви тактичного прийому, хоча і це має не аби яке значення, а його сутності.

Оскільки наперед неможливо передбачити усі форми діяльності і поведінки слідчого, які можуть бути неправильно (перекручено) сприйняті особою, що бере участь у слідчій дії необхідно визначити критерій допустимості психологічного впливу на досудовому провадженні. Ним, як слушно зазначає В. Г. Гончаренко, слід розглядати можливість або неможливість свободи вибору особою своєї позиції у спілкуванні, висловлювань, вчинків, поведінки, якщо певні обмеження прямо не передбачені законом [3, с. 63]. Погоджуючись з даною думкою І. І. Когутич додає, що у реалізації результатів застосування цих засобів не повинні допускатися порушення прав цієї особи [9, с. 145].

За будь-яких умов особа повинна мати можливість вільно сприймати інформацію, аналізувати її і без примусу приймати рішення. У будь-який час підозрюваний може відмовитися давати показання, якщо для цього з'являться відповідні підстави. Відповідно до ст. 63 Конституції України правом відмовитися давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів можуть скористатися свідок і потерпілий.

Підсумовуючи зазначимо, що психологічний вплив є невід'ємним елементом як слідчої тактики взагалі, так і кожного конкретного тактичного прийому зокрема та сприяє подоланню протидії розслідуванню. Форма, методи і прийоми його застосування мають відповідати загальному критерію допустимості тактичних прийомів у кримінальне провадження.

Список використаних джерел:

1. Карагодін В. Н. Основи криміналістического учения о преодолении противодействия предварительному расследованию: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Карагодін В. Н. - Екатеринбург, 1992.
2. Стулін О. Л. Классификация видов противодействия / Стулін О. Л. // Рос. следователь. 1999. - № 5. - С. 37-41.
3. Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України / В. Г. Гончаренко. – К. : Академія адвокатури України, 2008. – 280 с.
4. Вандер М.Б. Особенности расследования преступлений в современной криминальной обстановке // Вестник криминалистики. Вып. 3 (7). - М. : Спарк, 2003. – С. 10-15.
5. Порубов Н. И. Криміналістическая тактика: этические проблемы / Н. И. Порубов // Проблемы криминалистики: Сб. науч. тр. – Мн. : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2003. – С. 4-8.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
7. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – 156 с.
8. Белкин Р. С. Нравственные начала деятельности следователя органов внутренних дел / Белкин Р. С. – М., 1999. – 24 с.
9. Когутич І. І. Про кримінально-релевантне дезінформування як засіб протидії злочинній діяльності / І. І. Когутич // Реформування системи кримінальної юстиції та криміналістичні проблеми : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. – Ірпінь : Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. – 144-145.

Степанюк Р.Л.

доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕВІЗІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Призначення ревізії є найбільш розповсюдженою формою використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених у бюджетній сфері. В цьому сенсі в окремих криміналістичних методиках, науковій літературі з питань фінансового контролю та нормативно-правових актах традиційно розглядаються два основні різновиди ревізій – ті, що здійснюються за ініціативною контролюючих органів, а також ті, що проводяться з ініціативи правоохоронних органів.

Перший вид ревізійних досліджень проводиться без участі та відома правоохоронного органу і тільки якщо така ревізія виявляє ознаки злочину, повідомляє про них останньому. Тому використання спеціальних знань у формі призначення ревізії розповсюджується лише на другий вид діяльності, коли в ході досудового розслідування виникає необхідність призначити ревізію діяльності певної установи, підприємства або організації. На практиці такі ревізії доручаються підрозділам Державної фінансової інспекції, тому що організації, які повністю або частково фінансуються з бюджету, є підконтрольними цьому органу.

Правова природа ревізії, її сутність, співвідношення з іншими формами використання спеціальних знань, загальний порядок призначення, проведення та фіксації результатів досить глибоко досліджені у спеціальній літературі. Окремо розглядалися і питання проведення ревізій і перевірок в установах бюджетної сфери, а також окремі аспекти взаємодії контрольно-ревізійних і правоохоронних органів при розкритті розкрадань на об'єктах бюджетної сфери.

До найбільш актуальних проблем, пов'язаних із використанням ревізій у досудовому розслідуванні злочинів у бюджетній сфері, слід віднести з одного боку фактичну обов'язковість ревізії в більшості випадків кримінального провадження за цією категорією злочинів, а з іншого – труднощі в належній організації її призначення і проведення, оцінки результатів. Ці труднощі пов'язані із: а) значною завантаженою ревізійних підрозділів Держфінінспекції і, відповідно, організаційними проблемами у забезпеченні швидкого й якісного контролю; б) недостатніми знаннями співробітниками оперативних підрозділів і слідчими правових основ ревізійної діяльності, можливостей цього методу контролю, і відповідно невмінням сформулювати завдання ревізору; в) перебільшенням практичними працівниками ролі висновків ревізорів у кримінальному провадженні, невмінням правильно оцінити і, за необхідності, перевірити одержані результати.

Перша проблема може бути розв'язана шляхом вжиття загальнодержавних заходів на центральному рівні. З цією метою можна визначити такі загальні альтернативні шляхи: а) розширення штату Держфінінспекції; б) створення власних контрольно-ревізійних підрозділів у правоохоронних органах (ОВС, СБУ, прокуратурі); в) залучення до вирішення завдань кримінального провадження інших контролюючих органів, зокрема, Рахункової палати, внутрішньовідомчих ревізійних підрозділів. Оскільки перші два заходи потребують в основному організаційно-управлінських рішень на загальнодержавному рівні у межах адміністративної реформи, що досить складно в умовах кризових явищ в економіці України та необхідності жорсткої економії на всіх рівнях, найбільш доцільним вбачається третій шлях. Він потребує певного вдосконалення нормативно-правової бази та підходів до організації роботи

вищевказаних контролюючих відомств. Крім того, існує потреба в розширенні й уточненні контрольних повноважень Рахункової палати, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України.

У цілому правові та фактичні основи ревізійної діяльності дістали ґрунтовного висвітлення у спеціальній літературі. До того ж порядок призначення, проведення, оформлення та передавання матеріалів ревізій органами Держфініспекції досить детально регламентований міжвідомчими нормативно-правовими актами. Знання та дотримання працівниками контролюючого і правоохоронного органу основних правил цієї діяльності є запорукою своєчасного виявлення і вжиття заходів щодо усунення недоліків у дотриманні строків відповідних дій, вимог щодо взаємного інформування про результати діяльності, оформлення її результатів тощо.

При формуванні окремих криміналістичних методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України, необхідно визначати основні завдання, які можуть вирішуватись за допомогою ревізії, виявляти типові недоліки, що мають місце у практиці проведення ревізійних заходів, а особливу увагу звертати на рекомендації щодо оцінки та використання результатів ревізії у розслідуванні.

Наприклад, найбільш типовими загальними недоліками, що мають місце в діяльності ревізорів у справах про розкрадання та інші зловживання у бюджетній сфері, є: а) формулювання висновків, що містять невірну юридичну оцінку виявлених порушень у господарській діяльності; б) помилки в обрахуванні розміру предмета зловживання та/або заподіяної шкоди; в) непідкріплення висновків посиланнями на документи, що їх підтверджують; г) порушення правил оформлення та передавання матеріалів ревізії до правоохоронного органу.

Водночас у діяльності співробітників оперативних підрозділів і слідчих при оцінці висновків ревізії слід відзначити: а) відсутність критичного підходу до аналізу актів ревізій, ігнорування фактів їх протиріччя з іншими обставинами справи; б) невміння доповнити (підкріпити) одержані висновки бухгалтерськими та іншими документами; в) незнання способів перевірки та доповнення висновків ревізії.

Усунення цих недоліків є важливою передумовою підвищення якості розслідування, обґрунтованості процесуальних рішень у кримінальному провадженні за цією категорією злочинів.

Хараберюш І.Ф.

доктор юридичних наук, професор
начальник кафедри спеціальної техніки,
інформатики та інформаційних технологій
Донецького юридичного інституту МВС України

Хараберюш О.І.

кандидат юридичних наук
начальник відділу
Управління СБ України
в Донецькій області

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ

Інформаційні технології, засоби зв'язку та системи телекомунікації інформації в цифровому вигляді стають постійними і необхідними атрибутами кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності. При цьому, інформація, виявлена в системі мобільного зв'язку, може виступати як засобом, так і предметом доказування. І з урахуванням динаміки використання технологій мобільного позиціонування в останні роки можна з упевненістю прогнозувати збільшення обсягів використання систем мобільного зв'язку в процесі доказування [1, с. 111]. Тому, ми впевнені, значна роль у протидії контрабанді належить системам мобільного зв'язку як інструменту отримання різнопланової інформації.

Положення чинного КПК України визначило перед правоохоронними органами, що здійснюють протидію контрабанді, ряд питань організаційного й тактичного характеру з приводу застосування правових норм у практичній діяльності. Одним із таких питань є організація отримання відомостей від операторів телекомунікацій в межах негласних слідчих (розшукових) дій «установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу» та «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж». Невирішеними є питання про порядок затребування інформації про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, здійснення запитів на отримання трафіків телефонних з'єднань, проведення моніторингів та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Відсутність нового механізму застосування кримінально-процесуальних норм і неможливість застосування за прецедентом норм старого законодавства стають перепорою у використанні в кримінальному провадженні інформації, отриманої від операторів телекомунікацій.

Розглядаючи положення Закону України «Про телекомунікації» та Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг, окремі науковці стверджують, що поняття «охорона таємниці телефонних розмов, що

передаються технічними засобами телекомунікацій» та «схоронність відомостей про надані телекомунікаційні послуги, у т.ч. про їх отримання, тривалість, зміст, маршрути передавання» не є тотожними. Крім того предметом злочину «порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку» (ст. 163 КК України) є лише відомості, які містяться в кореспонденції громадян і становлять їх особисту таємницю [2; 3, с. 456-458]. А це означає, що як порушення конституційних прав громадян слід розглядати лише доступ до змісту телекомунікаційного повідомлення, а не сам факт його встановлення.

Ми погоджуємося з думкою, що відомості баз даних систем розрахунку за надані громадянам послуги зв'язку, про з'єднання і трафік, є всього лише «відомостями про відомості», оскільки зміст самих переговорів, повідомлень слідчому (уповноваженій службовій особі) недоступно [4]. До того ж витребування таких відомостей не дозволяє навіть мати уявлення щодо змісту переговорів, повідомлень.

Таким чином правовий режим затребування правоохоронними органами, що здійснюють протидію контрабанді, інформації щодо взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж та зняття інформації з каналів зв'язку (транспортних телекомунікаційних мереж) мають відрізнитися. Цілковито обґрунтованим виглядає твердження, що попереднє погодження з прокуратурою та судове санкціонування доступу оперативних підрозділів до службових і розрахункових даних без негласного застосування спеціальних технічних засобів є «надлишковим» [5, с. 15.].

Затребування інформації про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж не передбачає обмеження прав громадян, а тому має здійснюватися у вигляді звичайного запиту до оператора (провайдера) телекомунікацій. Інформація, отримана у такий спосіб, є орієнтуючою, але може бути введена в процес доказування шляхом провадження певних процесуальних дій (експертиза, огляд із залученням спеціаліста).

Список використаних джерел:

1. Отримання інформації з телекомунікаційних мереж мобільного зв'язку та її використання у кримінальному провадженні: [науково-практичний посібник] / О.В. Меживой, О.І. Хараберюш, Д.В. Безруков, І.Ф. Хараберюш ; за ред. професора І.Ф. Хараберюша. – Донецьк: ДЮІ МВС України, 2013. – 300 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001. – К., 2001. – № 25. – Ст. 131.
3. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Харків: Одиссей, 2007. – 1184 с.
4. Быков В.М. Доказательственное значение сведений о телефонных исходящих и входящих звонках мобильной связи / В.М. Быков, Т.П. Сазонова, А.Н. Яковлев // Следователь: (научно-практическое и информационное издание). – Красноярск: ООО «Красногорская типография», 2008. – № 9 (125). – С. 14-18.
5. Сулацький Д.В. Відомості щодо наданих телекомунікаційних послуг як предмет інформаційної безпеки людини та джерело оперативно значимої інформації : науково-практичні рекомендації / Г.О. Маркарян, Д.В. Сулацький. – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2011. – 28 с.

Ковбаса В. М.

кандидат юридичних наук

проректор

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Допит є найбільш розповсюдженою слідчою дією, за допомогою якої збирається інформація про злочин і злочинну діяльність певних осіб. Це обумовлюється високими інформативними можливостями допиту та надійністю, простотою та швидкістю отримання результату. Допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Узагальнення поглядів вчених та сучасного стану слідчої діяльності, дозволяє дійти висновків, що під час підготовки до проведення допиту слідчий повинен здійснювати такий комплекс організаційно-підготовчих заходів: повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів провадження; визначення предмету допиту та сформованої слідчої ситуації; визначення кола осіб, які підлягають допиту; визначення послідовності проведення допитів; вивчення особи злочинця; збирання оперативної інформації про допитувану особу (склад злочинної групи) та вчинених нею злочинів; визначення часу проведення допиту (тривалість допиту); визначення способу виклику на допит; визначення місця проведення допиту; підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному; визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка; визначення учасників проведення допиту; забезпечення сприятливих умов проведення допиту; ознайомлення зі спеціальною літературою або використання допомоги осіб, що володіють спеціальними знаннями; використання оперативно-розшукової інформації; визначення низки тактичних прийомів, що будуть застосовуватися під час допиту; планування допиту.

При допиті потерпілого необхідно визначити анкетні дані власника та реєстраційні дані ТЗ; час на який був залишений автомобіль без нагляду; час виявлення пропажі; місце з якого відбулось викрадення; марка, модель, колір, рік випуску, державний реєстраційний номер; ідентифікаційний номер VIN (при наявності), номер двигуна, кузова, шасі (рами) ТЗ. Доцільним є також з'ясування у власника показань приладів автомобіля, зокрема спідометра, та кількості пального, яке містилось в

баку та можливо в каністрах чи інших ємкостях у ТЗ. Це допоможе визначити на яку відстань вдасться безперешкодно зникнути злочинцям на викраденому транспорті.

Найбільш «складним» є розслідування таємного незаконного заволодіння. При допиті потерпілого від таємного викрадення необхідно встановити хто з родичів (знайомих) мав доступ до ТЗ або дублювати ключів від замків гаражу, машини; наявність протиугінного пристрою (ким, де і коли був встановлений); хто проявляв інтерес до ТЗ напередодні злочину; час вчинення протиправного діяння (час залишення машини та тривалість відсутності); які були зупинки на маршруті руху; хто був у дворі (на вулиці) під час залишення автомобіля; чи не були втрачені ключі від машини. Таким чином, підсумовуючи викладене, можна сказати, що відомості, які підлягають з'ясуванню при допиті потерпілого від незаконного заволодіння ТЗ, умовно можна розділити на загальні питання (типові для всіх злочинів та спрямовані на характеристику предмету посягання та власника) та спеціальні (ті, що визначають обставини конкретного діяння з урахуванням способу його вчинення).

Окрім потерпілого на початковому етапі розслідування повинні бути допитані і свідки. Проведення вказаної слідчої дії також має ряд особливостей. Коло осіб, котрі можуть бути допитані у якості свідка дуже велике. Так до них можна віднести як очевидців, котрі через виконання своїх професійних обов'язків або випадково могли на власні очі спостерігати злочин, так і осіб, котрі мають право використовувати ТЗ чи ним розпоряджатися. Показання зазначених осіб нерідко набувають особливої важливості для визначення особи злочинця, способу вчинення злочину та напрямку зникнення ТЗ.

При вчиненні незаконного заволодіння ТЗ з СТО, свідками можуть бути: охоронець; директор СТО; слюсар, котрий ремонтував автомобіль на станції. При викраденні автомобіля з гаражного кооперативу допитуються у якості свідків: особи, котрі виявили нестачу ТЗ; охоронець, який знаходився на чергуванні; голова гаражного кооперативу; власники інших гаражів, котрі прибули на територію після залишення водієм автомобіля; особи, котрі проводили вільний час у своїх гараж приблизно в цей час; особи, котрі мають право користуватися ТЗ.

Під час викрадення з території підприємства, установи, організації допитуються: охоронець, який чергував в той день; адміністрація підприємства (начальник транспортного відділу); водій, за яким закріплений ТЗ; особи, котрі мають право використовувати ТЗ; особи, котрі з різних причин затримались на підприємстві. У ситуаціях викрадення ТЗ з охоронюваної території підприємства, гаражу чи СТО свідки повинні бути допитані за такою схемою: час прийняття автомобіля на зберігання, місце його паркування, о котрій годині останній час здійснювався обхід території, які ТЗ знаходились поряд, хто в цей час

заходив чи заїжджав на територію, та який час перебував там; хто цікавився викраденим ТЗ напередодні, хто залишався на території після останнього обходу, чи є в наявності у охоронця ключі від залишених ТЗ та де вони зберігаються; чи здійснював охоронець керування ТЗ, чи довіряв керування іншим особам, чи є інші засоби охорони, чи спрацювали вони.

Розслідування незаконних заволодінь ТЗ відбувається в умовах жорсткої протидії. Так, члени ОЗУ намагаються під час допиту зайняти більш вигідну позицію, дають неправдиві і неповні показання або постійно їх змінюють, чинять активну протидію розслідуванню. Зважаючи на це, під час розслідування вказаних злочинів слідчими використовуються усі висвітлені у криміналістичній літературі тактичні прийоми допиту. Втім, особливого значення з них набувають ті, що найчастіше використовуються у слідчій діяльності з розслідування незаконних заволодінь ТЗ.

Пиріг І.В.

кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО–КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Проблемам застосування криміналістичної техніки під час збирання та дослідження доказів у різні часи приділялось достатньо уваги з боку вчених-криміналістів. Багато питань на сьогодні вирішено, але є й такі, що спонукають до наукової дискусії. Під науково-технічними засобами в криміналістиці розуміють прилади, пристосування і матеріали, які використовують для збирання та дослідження доказів або створення умов, що утрудняють учинення злочинів.

Суб'єктами застосування технічних засобів при розслідуванні злочинів на досудовому слідстві можуть бути слідчий, оперуповноважений, спеціаліст та експерт. Але поділ технічних засобів за приналежністю їх до суб'єкта використання, запропонована рядом вчених, на нашу думку, є недоцільним, оскільки не можна чітко визначити перелік технічних засобів, які б застосовувались винятково слідчим, оперуповноваженим, спеціалістом чи експертом. У зв'язку з цим за суб'єктом застосування видається припустимим класифікувати тільки комплекти науково-технічних засобів, в яких зосереджено оптимальний набір засобів для використання певним суб'єктом.

Криміналістична техніка, як слушно зауважує В.Ю. Шепітько,

розвивається в трьох основних напрямках: оперативно-слідча, науково-дослідна, профілактична. Найскладнішим напрямом, на думку автора, є розвиток науково-дослідної (в нашому визначенні – експертної) техніки, яка застосовується в основному в лабораторних умовах висококваліфікованими фахівцями [1, с. 59]. Розглянемо сучасний стан технічного забезпечення експертної діяльності за напрямками розвитку та в залежності від видів діяльності: участі у слідчих (розшукових) діях, проведенні експертиз та досліджень, забезпечення ведення криміналістичних обліків, профілактичній діяльності.

Під час проведення слідчих (розшукових) дій, в основному огляді місця події, застосовуються технічні засоби збирання інформації, що поділяються на засоби виявлення, фіксації та вилучення. Розробка нових та вдосконалення існуючих технічних засобів виявлення об'єктів в значній мірі залежить від виду самих об'єктів, їх стану та властивостей. Значна увага на сьогодні приділяється технічним засобам отримання інформації зі збереженням початкового стану об'єктів без їх знищення чи пошкодження.

Серед традиційних засобів виявлення слідів рук потрібно відмітити розробку нових дрібнодисперсних дактилоскопічних порошоків з рівномірним шаром нанесення, запропоновані американською фірмою «Sirchie» [2]. Дана фірма крім звичайних випускає також магнітні й флуоресціюючі дактилоскопічні порошки – Magnetic Latent Print Powders і Fluorescent Latent Print Powders відповідно, які виробляються в різних кольорових варіаціях та відрізняються високою якістю сумішей. Пензлі, що пропонуються даною фірмою, виготовлені на основі скловолоконних та натуральних (виготовлених з пір'я Марабу різних кольорів) матеріалів. Фірма «Sirchie» пропонує ряд полімерних матеріалів для фіксації об'ємних слідів. Наприклад, зліпки слідів, залишених знаряддями зламу, можуть бути вилучені за допомогою сполук «DUROCAST». Вони застосовується для вилучення об'ємних слідів на металах, деревині, пластмасі та папері. Їх консистенція дозволяє знімати зліпки як з вертикальних, так і з горизонтальних поверхонь, а також не потребує застосування антиадгезивного реагенту для відділення зліпка від поверхні. Зліпки можуть бути вилучені навіть з бойка або затвора вогнепальної зброї. Зліпки залишаються гнучкими протягом дуже тривалого часу.

Розширюються можливості використання новітніх розробок в експертну практику. Компанія «Foster & Freeman» (Великобританія) розробила компактну систему окурювання об'єктів на місці події парами цианоакрилату (за назвою «SUPERfume») для виявлення слідів пальців рук на великих поверхнях (приміщення, автомобіль та ін.) зі спеціальним тентом розміром 6х3х2 метри [3]. Даючи можливість окурювати житлові кімнати, офіси, гаражі, цей набір дозволяє виявляти та фіксувати відбитки пальців безпосередньо на місці події. Зникає необхідність доставляти

громіздкі речі в лабораторію, розбирати та знову збирати великі конструкції.

Важливе значення має вдосконалення існуючих та розробка нових пошукових приладів для виявлення схованок. Сьогодні використовуються компактні рентгенівські прилади для просвічування перешкод невеликої товщини, радіоізотопні товщиноміри для виявлення предметів крізь залізобетонні та цегляні перешкоди. Так працівниками лабораторії використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю Інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України запропоновано модель компактного, розбірного, малогабаритного металошукача з глибиною пошуку металу в цегляній або бетонній стіні – до 70 см, в ґрунті та воді – до 1,5 м і розроблено принципову схему газоаналізатора для пошуку прихованих трупів та їх частин [4].

Для роботи зі слідами на місці події широко застосовуються комплекти техніко-криміналістичних засобів, призначених для використання всіма учасниками розслідування: експертами, слідчими, оперуповноваженими. Уніфіковані криміналістичні валізи комплектуються як самими співробітниками експертних підрозділів, так і спеціалізованими підприємствами. Наприклад, підприємство «Експертні системи» (м. Київ) виготовляють криміналістичні валізи серій «СВ-1», «СВ-2», «Хабар», «Слідопит», пожежно-криміналістичні, вибухотехнічні, дактилоскопічні набори, які пройшли апробацію на базі ДНДЕКЦ МВС України й рекомендовані до впровадження в експертну практику. Валізи й набори, у яких розміщені пристрої та обладнання є ударостійкими та вологозахисними й адаптованими для транспортування і використання в польових умовах.

Серед приладів для аналізу властивостей і ознак об'єктів можна виділити такі, що використовуються для: мікроскопічного аналізу: лупи, мікроскопи; дослідження у невидимих зонах спектру (ультрафіолетові освітлювачі, електронно-оптичні перетворювачі, α -, β -випромінювачі); установки для емісійного, адсорбційно-люмінесцентного, мас-спектроскопічного, радіоактиваційного, електрографічного, спектрографічного, хроматографічного аналізів тощо. Систему для аналізу елементного складу речовини з використанням технології лазерної оптико-емісійної спектрометрії «ЕССО» пропонує фірма «Foster & Freeman» (Великобританія). Вона призначена для елементного аналізу паперу, скла, металів, фарби, мінералів тощо з використанням лазерної спектроскопії (LIBS). Це відносно нова методика, що дає значні переваги у швидкості, чутливості й ефективності витрат у порівнянні з іншими процесами, в тому числі і мас-спектрометрією. Цією ж фірмою пропонується «Foram» – спектрометр Рамана для криміналістичного дослідження речовин (барвників документів, лікарських препаратів, вибухових речовин тощо).

Спектр Рамана має численні особливості, що характерні молекулярній структурі матеріалу. Аналіз спектру дозволяє визначити збіг та розходження матеріалів, інші дані для встановлення змін у документах. досліджувати окремі пігментні частки й волокна паперу [3].

Значними темпами розробляється та вдосконалюється обладнання для дослідження ознак документів. Особливо в цьому напрямку потрібно відмітити напрацювання білоруської компанії «Регула» [12], однією з останніх розробок якої є спектральний компаратор для перевірки справжності документів «Регула – 4305» призначений для детальної експертизи паспортів, водійських посвідчень, особистих документів, технічних та транспортних документів, виїзних віз, банкнот та інших цінних паперів із спеціальним захистом.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що розробка техніко-криміналістичних засобів здійснюється доволі інтенсивно. Цьому сприяє зацікавленість у розвитку даного напрямку підприємницькими структурами, що, на нашу думку, цілком прийнятно. Основною проблемою у забезпеченні державних судово-експертних установ сучасною технікою залишається недостатність матеріальних ресурсів, що, в свою чергу, пов'язано з складним соціально-економічним становищем у країні. Однак, процеси, пов'язані з інтеграцією України до Європейського Союзу, вимагають дотримання європейських стандартів у багатьох галузях, включаючи і протидію злочинності, що неможливо без оснащення правоохоронних органів сучасними техніко-криміналістичними засобами.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / кол. авторів : [Глібо В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.sirchie.com>.
3. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://expert-market.kiev.ua/ru/5343_catalog.htm.
4. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://ivpz.org/naukova-laborator-ya>.

Єфімов М.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Про важливість допиту підозрюваного як однієї з обов'язкових слідчих дій при розслідуванні злочинів говорив ще Г. Гросс. Він стверджував, що допит підозрюваного, який зізнався, повинен справити на

суддю таке ж враження, як і при показаннях свідка. Разом з тим допит особи, яка заперечує свою вину, повинен доповнити виявлені слідством дані [1, с. 74-75]. При розслідуванні злочинів проти моральності допит підозрюваного також не втрачає своєї важливості.

Вивченням матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії нами встановлено, що допити підозрюваних спрямовувалися на: з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дій кожного співучасника – у 100 %; виявлення співучасників злочину – 29 %; з'ясування даних що мають тактичне значення – 23 %; з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину – 48%. При цьому допит підозрюваних проводився: відразу після їх затримання – у 73 % випадків; більше одного разу – 29 %.

Основним тактичним прийомом, що повинен застосовуватися при допиті осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів проти моральності, є психологічний контакт. Психологічний контакт, на що акцентує увагу М.І. Порубов, – це система взаємодії між особами під час спілкування, що заснована на довірі, за якої вони сприймають інформацію, яка виходить від кожного. Тому психологічний контакт повинен підтримуватися протягом усього допиту [3, с. 21-23]. У зв'язку з цим є зрозумілим, що для його встановлення можна застосовувати тактичні прийоми, обумовлені обставинами справи, особою злочинця, наявністю доказів тощо.

Встановлення психологічного контакту багато в чому залежить від того, наскільки слідчий вивчив допитувану особу. Вивчення підозрюваного дозволяє визначити можливу його поведінку у тій чи іншій ситуації під час допиту, обрати найбільш доцільні та ефективні прийоми і способи впливу для отримання правдивих показань. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, якщо допитувані особи були раніше засудженими, надає можливість отримати інформацію про тактику поведінки, яку обирають злочинці на допитах, та скласти уявлення про мотивацію злочинних дій особи. Це також сприяє встановленню психологічного контакту.

При застосуванні даного тактичного прийому слід пам'ятати, що він здійснюється незалежно від ситуації, у якій здійснюється допит. Адже психологічний контакт у будь-якому разі сприяє одержанню повних та об'єктивних показань. Особа, що підозрюється у вчиненні хуліганських дій, може повідомити дані, що мають значення для справи, а слідчий – їх зафіксувати з метою подальшого ефективного використання.

Ефективним тактичним прийомом, що може застосовуватись при допиті підозрюваних у вчиненні злочинів проти моральності, є приховування межі поінформованості слідчого. Приховуючи поінформованість, на чому наголошує К.О. Чаплинський, слідчий створює інформаційний вакуум, при якому аналізує наявні відомості, які заперечуються хуліганями і змушує їх взяти ініціативу на себе [5, с. 130-

131]. Цей тактичний прийом надає можливість слідчому дійти висновку про лінію поведінки, яку обрав злочинець. В разі вчинення злочинів проти моральності групою осіб умисне замовчування фактів породжує у допитуваних нерозуміння, особливо коли вони очікують повідомлення будь-яких даних, аби орієнтуватися у своїй подальшій поведінці. Під час проведення спілкування більшість слідчих вказали, що застосовують такий прийом у практичній діяльності і вважають його найефективнішим на відміну від інших.

При допиті підозрюваних, що об'єднані круговою порукою (характерно для ультрас футбольних клубів), виникають труднощі для отримання об'єктивних показань. В цій ситуації В.М. Мешков радить використовувати наступні тактичні прийоми:

- одночасний допит усіх учасників злочинних дій в різних кабінетах;
- щохвилинний (за можливості) обмін інформацією про відомості, що повідомляють підозрювані, усім задіяним в розслідуванні працівникам ОВС;
- пред'явлення доказів (оголошення показань свідків, потерпілих, висновків експертиз тощо) для максимальної деталізації показань [2, с. 119].

Також не можна забувати і про виховну роль допиту підозрюваного. Здійснення виховного впливу на дану категорію осіб з метою недопущення в майбутньому повторення з їхнього боку подібних та інших злочинів полягає, як доречно наголошує Р.Л. Степанюк, в правильному обранні слідчим тактичних і психологічних прийомів спілкування з метою звернення до позитивних якостей особистості, роз'яснення аморальності та недопустимості вчиненого, можливої міри покарання за вчинене та за повторність злочинів [4, с. 520].

Таким чином, допит підозрюваних є однією з найбільш інформаційно ємних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів проти моральності. У ході допитів розглядуваної категорії осіб слідчими з'ясовуються обставини події злочину, повідомлення, характер дій кожного співучасника, дані, що мають тактичне значення.

Список використаних джерел:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, как система криминалистики, СПб, 1908, 870 с.
2. Мешков В.М. Методика расследования преступлений : курс лекций. М.: Юрлитинформ, 2013. 304 с.
3. Порубов Н.И. Допрос. Минск, 1968. – 34 с.
4. Степанюк Р. Л. Запобігання злочинам у бюджетній сфері України: криміналістичний аспект / Р. Л. Степанюк // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 519-523.
5. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: Монографія. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 306 с.

Павлова Н.В.

начальник циклу спеціальних дисциплін,
кандидат юридичних наук
Центр спеціалізації (м. Кривий ріг)
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ДОПИТУ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України) передбачає такий вид допиту – як допит у режимі відео конференції. Така новелла законодавства безсумнівно є прогресивним кроком в сторону інновацій. Проте, розмите регламентування даного інституту свідчить про можливі загрози повноцінній реалізації прав учасників процесу та проблемні питання щодо криміналістичного забезпечення проведення допиту у такому форматі.

Згідно ст. 232 КПК України [1] використання відеоконференцзв'язку здійснюється у випадках, коли через поважні причини учасник процесу не має можливості прибути за місцем провадження, якщо мова йде про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, або дії відбуваються за участю малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, а також, якщо необхідно вжити заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування. Однак вказані випадки не є вичерпними, оскільки останнім пунктом їх переліку є «наявність інших підстав, які визначені слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми» для застосування відеоконференції. Як ми бачимо, законодавець віддав визначення поважності причини на власне вирішення особам, які ведуть процес. З одного боку, використання оціночного поняття дозволяє у кожному випадку особисто підійти до такого питання. З іншого боку, для несумлінної особи це може стати підставою для зловживання шляхом неправильного тлумачення поважності. У п. 3 статті 232 КПК України мова йдеться, що використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку.

Належна якість зображення – це зображення, яке дозволяє однозначно ідентифікувати особу за її зображенням всіма учасниками процесу та зафіксувати зображення технічними засобами з наступною можливістю ідентифікації допитуваного по зображенню. Належна якість звуку – це звук, що дозволяє чітко та розбірливо розрізняти показання допитуваної особи всіма учасниками процесу та зафіксувати його

технічними засобами з наступною ідентифікацією допитуваного за голосом [2].

Про обов'язковість належної якості зображення та звуку вказано і в інструкції «Про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)», затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 року № 155. До того ж, згідно п. 3.2.3. цього нормативного документа, учасникам судового процесу (кримінального провадження) має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання (судового провадження), ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені процесуальним законодавством. Для якісної організації запису всі учасники судового засідання (судового провадження) повинні висловлюватися голосно і виразно [3]. У цьому контексті є сумнівною позиція законодавця, котрий допускає проведення дистанційного допиту (ч. 10 ст. 232 КПК) у режимі відео конференції з аудіо – и відео перешкодами. Тобто, законодавець входить у протиріччя з самим собою. Так, у п. 3 ст. 232 КПК мова йдеться про необхідне забезпечення належної якості зображення та звуку, як умови допустимості результатів, отриманих внаслідок проведення слідчих дій у режимі відео конференції, а вже у п. 10 цієї ж статті мова йдеться про можливість візуальних перешкод технічного характеру. На нашу думку, це є неприпустимим, оскільки виникає питання щодо достовірності та допустимості результатів проведення дій на досудовому розслідуванні. Крім того, застосування акустичних та візуальних втручань під час дистанційного проведення допиту особи цілком виключає можливість її ідентифікації. Допитувана за таких обставин особа відразу стає анонімним учасником кримінального процесу. Викликає сумнів можливість повноцінного використання всього арсеналу тактичних прийомів допиту у такому форматі. За своєю сутністю допит являє собою психологічний процес спілкування між особами, котрі беруть участь у ньому, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, які мають значення для встановлення істини у справі [4, с. 135].

Аналізуючи визначення, можна побачити, що ключовим моментом є саме встановлення психологічного контакту між особою, яка проводить допит та допитуваним. Психологічний контакт - це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка допомагає взаємовідносинам між його учасниками, це певний «настрій» на спілкування. Важливе значення мають принциповість і одночасно доброзичливість, зацікавленість особи, яка провадить допит в особі допитуваного, тактовність, витримка, належна культура мови, коректність. Це сприяє створенню і підтриманню протягом слідчої дії спокійної, ділової обстановки, усуненню напруженості. А такого

результату за екраном монітора звісно не досягти. Навіть термін «дистанційне розслідування» говорить про певну «дистанцію» між учасниками допиту. Отримати беззаперечні неспростовні фактичні дані можливо тільки за умов спілкування «очі в очі», застосування тактичних прийомів як емоційного, так і логічного впливу, тактичних комбінацій, що полягають у поєднанні прийомів різних видів. За інших умов матиме місце лише технічна фіксація даних. По іншу сторону монітора слідчому або судді складно розпізнати емоційний, вольовий стан допитуваної особи, її жестикуляцію, міміку, манери, звички, неможливо впевнитися, що на неї не здійснюється впливу та тиску з боку присутніх. Крім того, допитувана особа сприймається слідчим та судом більш відчужено, що може викривити сприйняття інформації та істотно вплинути на прийняття певного рішення.

Втім, ми ніякою мірою не заперечуємо право на існування дистанційного розслідування. Можна сказати, що нововведення у вигляді використання відеоконференції під час допиту може сприяти виключенню маніпулювання щодо затягування процесу досудового розслідування і дозволяє одержати процесуально значущу інформацію у максимально стислі строки. До того ж, використання відеоконференції зв'язку надасть можливість вирішити цілий ряд проблемних питань кримінального судочинства. Проте, дистанційне розслідування не зможе і не повинно повністю замінити традиційну процесуальну форму і повинно застосовуватися лише у виключних випадках.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: - К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 292 с.
2. Книженко С. О. Особливості допиту в режимі відео конференції під час досудового розслідування // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. -№ 1062., серія «Право». – вип..№ 14, 2013 р.
3. Інструкція «Про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)», затверджена Наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 року № 155.
4. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология: [учеб. пособ.] / Виолета Емельяновна Коновалова. – Харьков: Консум, 1999. – 157 с.

Плетенець В.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ

Стаття 224 КПК України вказує, що слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях [1].

На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі – за давання завідомо неправдивих показань.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Опитані слідчі ОВС у 61 % випадків визначили проведення одночасних допитів двох чи більше вже допитаних осіб за участю підозрюваних як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висунування версій щодо особистості злочинця та проведення подальших слідчих (розшукових) дій. Таким чином, слідчі надають даній процесуальній дії великого значення в отриманні інформації про злочин. Особливого значення одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб набуває при розслідуванні певних кримінальних правопорушень. Так, без проведення одночасних допитів двох чи більше вже допитаних осіб не обходиться більшість кримінальних проваджень, кваліфікованих, наприклад, як хуліганство. За даними кримінальними правопорушеннями слідчому доводиться проводити значну кількість розглядуваних слідчих (розшукових) дій з різними категоріями учасників у свідченнях яких є протиріччя.

Усунення суперечностей у свідченнях допитаних осіб та встановлення дійсного стану речей і визначається метою проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Недостатньо добитися того, що б особи, які допитуються, давали однакові свідчення відносно обставин, про які вони раніше повідомили суперечливу інформацію. Важливо виявити, чиї показання відповідають дійсності. При проведенні одночасного допиту слідчому вельми важливо з'ясовувати причини розбіжностей у свідченнях осіб, які допитуються. В умовах цієї слідчої (розшукової) дії відбувається не тільки допит двох осіб по черзі, але й аналіз, а також безперервна конфронтація свідчень. По суті, вказує Р.С. Белкін, очна ставка являє собою процес безперервного порівняння свідчень двох осіб, що одночасно допитуються з негайним використанням слідчим результатів такого порівняння для усунення протиріч в інформації, що виходить з цих джерел [2, с. 287].

У ході одночасного допиту відбувається психологічний вплив на особу, яка дає неправдиві свідчення. Чим більший авторитет учасника, який говорить правду, тим більший вплив його присутності і слів. Встановлено, що тільки одна присутність авторитетної особи для

підозрюваного утруднює, а іноді і виключає давання неправдивих показань [3, с. 310].

Тактика очної ставки має специфіку, визначену:

- розширеним складом її учасників;
- ускладненим інформаційним обміном;
- сильним психологічним впливом учасників очної ставки один на одного;
- зниженим рівнем прогнозу слідчого;
- можливістю зміни свідчень;
- підвищеним ступенем тактичного ризику [4, с. 203].

Одночасний допит є доволі складною та трудомісткою слідчою (розшуковою) дією, що вимагає неабиякої підготовки від слідчого. Приймаючи рішення про проведення одночасного допиту, слідчий повинен зважити на можливість одержання негативного, протилежного очікуваному результату (особа, що говорила правду, змінює показання на неправдиві). Для того, щоб запобігти такому наслідку і досягти поставленої мети, необхідно спиратися на знання наступних тактичних правил підготовки і проведення:

- у слідчого повинна бути достатня впевненість у тому, що особа, яка дала правдиві показання, не змінить їх на неправдиві під впливом іншої особи;
- бажано, щоб очна ставка була раптовою для особи, що дає неправдиві показання;
- серія очних ставок неправдивої особи з кількома раніше допитаними учасниками дає більший ефект, ніж окрема очна ставка;
- якщо організатор злочинної групи дає неправдиві показання, очні ставки доцільно проводити спочатку між другорядними спільниками. І тільки тоді, коли правду починає говорити хтось із активних учасників групи, можна провести очну ставку між ними і організатором із дотриманням вищезазваних умов;
- як правило, запитання потрібно ставити спочатку особі, яка говорить правду;
- спочатку ставлять запитання про менш суттєві обставини чи суперечності;
- особі, яка діє правдиві показання, пропонують деталізувати їх (детальні показання більше впливають на неправдиву особу);
- у контрольованих слідчим межах допускається суперечка між учасниками очної ставки, яка іноді допомагає виявити злочинну обізнаність одного з учасників. [3, с. 311].

Вивченням судово-слідчої практики нами встановлено, що більшість проведених одночасних допитів проводилось на кшталт допиту однієї особи у присутності іншої, без застосування відповідних тактичних прийомів, без усвідомлення кінцевої мети розглядуваної слідчої дії, що

свідчить про відсутність підготовки до проведення та планування розслідування. Це, на нашу думку і може бути основною причиною недосягнення слідчими мети одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.

Таким чином, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб є важливою, досить часто незамінною будь якою іншою, слідчою (розшуковою) дією, що проводиться за значною кількістю кримінальних проваджень.

Це визначає потребу слідчих у належному рівні знань щодо тактики її проведення, передбачення сценарію розвитку подій під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб та їх значення для провадження. Одночасний допит є доволі складною та трудомісткою слідчою (розшуковою) дією, що вимагає неабиякої підготовки від слідчого.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х.: Одиссей, 2012.– 360 с.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. В 3-х томах. Т. 3. - М.: Юристъ, 1997. - 480 с.
3. Криміналістика : підручник / [В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв]; за заг. Ред.. А.Ф. Волобуєва; МВСУкраїни, Харк. Нац. Ун-т внутр. Справ. – Х.: ХНУВС, 2011. – 666 с.;
4. Шепитько В. Ю. Криміналістика: курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х.: ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

Порошин Д.Ю.

судовий експерт, директор
Дніпропетровського науково–дослідного
інституту судових експертиз

ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ЕКСПЕРТА-ЕКОНОМІСТА

Відповідно до процесуального законодавства висновки судових експертів є одним із джерел доказів. Відповідно до ст. 242 КПК України, не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. Таке визначення встановлює межі компетенції експерта, тому як знання в галузі права не належать до спеціальних.

Неприпустимо призначати експертизи у випадках, коли з'ясування певних обставин не потребує спеціальних знань, а також порушувати перед експертом правові питання, вирішення яких віднесено законом до компетенції суду (зокрема щодо вини, неосудності чи недієздатності особи тощо).

У сучасній теорії експертизи судово-економічна експертиза відноситься до класу судової документалістики і ґрунтується на дослідженні слідів відображення і закономірності утворення в документах

інформації щодо господарської та фінансово-економічної діяльності підприємств. Особливістю спеціальних економічних знань є те, що на відміну від інших спеціальних знань вони в значній мірі є знаннями нормативно – правових положень і правил, встановлених законодавчими і нормативними актами.

Предметом судово – економічної експертизи є відображені в документах (об'єктах дослідження), господарські (фінансові) операції, які впливають на стан і результати економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Об'єктами дослідження економічної експертизи є документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності: первинні документи, облікові реєстри, бухгалтерська, фінансова, податкова і статистична звітність, інші матеріали справи. При розгляді документів, як об'єктів судово-економічної експертизи, експерт вивчає їх з науково-технічної точки зору і дає оцінку, яка не повинна виходити поза межі його спеціальних знань: вказує на неправильність оформлення документів, наявність чи відсутність обов'язкових реквізитів, арифметичні помилки, невідповідність даних обліку і звітності.

Експерти-економісти проводять дослідження та надають висновки на підставі документів, які підтверджують господарські операції у відповідності до вимог чинного законодавства, яким регулюється документування та відображення у обліку і звітності тих, чи інших операцій. Це впливає із змісту експертних спеціальностей –дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; документів про економічну діяльність підприємств і організацій; документів фінансово-кредитних операцій. У разі, якщо дані обліку суперечать фактичним обставинам і іншим доказам по справі, то оцінку таких доказів проводять судово-слідчі органи. Надання оцінки показанням свідків та іншим доказам, припущення щодо відсутності можливості виконання операцій виходить за межі компетенції експертів.

Головні завдання вирішуваних економічною експертизою питань, наведені у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень, які затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 N 53/5 (із змінами) (далі-Рекомендації). У Рекомендаціях зазначено, що проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи.

Іноді судово – економічна експертиза призначається при неякісно проведених документальних перевірках. За таких обставин здійснюється підміна проведення додаткової перевірки призначенням експертизи. У випадку, якщо в акті перевірки відсутні необхідні дані чи

вказана перевірка проведена неякісно, то експерт може заявити клопотання щодо проведення нової чи додаткової перевірки, склавши при цьому повідомлення про неможливість дачі висновку.

Як свідчить експертна практика, у постановках (ухвалах) судово-слідчих органів про призначення економічних експертиз не завжди простежується чітке уявлення щодо завдань судово-економічної експертизи. Часто ставляться питання щодо вини тієї чи іншої особи, оцінки дій посадових осіб, має місце й некоректна постановка питань, що значно ускладнює роботу експертів. При призначенні судово-економічних експертиз у кримінальних провадженнях за фактами фіктивного підприємництва, на вирішення експертам ставляться питання, які пов'язані із визначенням «нікчемності» угод чи «безтоварності» операцій, що виходить за межі компетенції експерта – економіста.

Досить часто на вирішення експертизи ставляться завдання з врахуванням даних, установлених слідством. Відповідальність за умову і її доказову базу бере на себе слідчий, а висновки судових експертів-економістів носять умовно-категоричну форму. При цьому, дослідження судового експерта-економіста ґрунтуються на документах, якими оформлені і проведені по обліку господарські операції, і тільки після цього ним враховуються встановлені слідством чи судом певні дані, добуті у ході проведення розслідування або судового слідства, і робиться висновок про їх вплив на результати господарської діяльності. Отже, експерту можливо поставити експертне завдання з врахуванням даних, установлених слідством, але ці дані повинні бути чітко визначеними у питанні.

Серед експертних завдань, проведення дослідження за якими межує з можливістю виходу за межу компетенції, є питання щодо визначення збитків. До матеріальної шкоди слід відносити збитки, пов'язані з зменшенням майна, або з зміною його якості незалежно від того, з яких причин вони сталися. Визначення шкоди у юридичному розумінні не відноситься до завдань економічної експертизи і виходить за межі компетенції експерта, економічна експертиза визначає лише економічну сторону шкоди, тобто розмір збитків, нанесених будь – якій особі (або підприємству, громаді, суспільству, державі тощо), незалежно від підстав їх виникнення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // «Урядовий кур'єр» від 06.06.2012. - № 99.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 (із змінами) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: rada.gov.ua.
4. Розробка посібника «Судово-економічна експертиза»: звіт про НДР, УДК 34 КП, № держреєстрації 0106 У 002121, розробники: НДІСЕ Міністерства юстиції України. – К., 2006.
5. Білуха М.Т. Судово-бухгалтерська експертиза. // Підручник. - К.: Вища школа, 1992.

Сердюк В. П.

доцент кафедри цивільного,
господарського та кримінального права
Інституту права та суспільних відносин
університету «Україна»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Останнім часом в засобах масової інформації (телебачення, Інтернет) вільно розповсюджуються відеоматеріали про хід судових засідань кримінального провадження, хід проведення слідчих (розшукових) дій – обшуки, показу вилучених грошових коштів, майна належність яких достеменно ще не встановлена, допити осіб різних процесуальних статусів, розгляд питання у Верховній Раді України щодо отримання дозволу на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання, арешту народних депутатів, суддів, високопосадовців.

Відповідно до Кримінального кодексу України трансляція відеоматеріалів з кримінального провадження у засобах масової інформації для широкої та визначеної аудиторії може здійснюватися лише з дозволу ведучого досудового слідства (прокурора, слідчого, слідчого судді). Про що у підготовлених відеорепортажах не повідомляється.

Трансляція, або розповсюдження в мережах Інтернету викликають неабиякий, інтерес як серед населення так і в юридичному середовищі щодо наступних питань:

- можливої наявності ознак складу злочину про розголошення даних досудового розслідування під час проведення слідчих (розшукових) дій з використанням відеозапису;

- можливого розголошення, поширення інформації про особисте та сімейне життя особи, відносини немайнового та майнового характеру які ганьблять людину, принижують її честь та гідність і відповідно, настання кримінальної відповідальності за такі дії;

- з точки зору криміналістичної тактики, можливого використання відеоінформації для звільнення різними шляхами (процесуальними та не процесуальними) осіб які скоїли кримінальне правопорушення.

- можливого предмету розгляду захисту у порядку цивільного судочинства питання щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди представниками державних установ.

Розповсюдження інформації з матеріалів кримінального провадження вважається її публікація у пресі, трансляція по радіо та

телебаченню, повідомлення у публічних виступах, електронній мережі і т.д.

Законодавче забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування є однією із гарантій установлення об'єктивної істини по кримінальній справі та захисту прав і свобод людини.

Правові положення захисту даних кримінального провадження, честі і гідності особи в нашій державі визначені у основних засадах Конституції України (ст. 129), КПК України які викладені у Загальних положеннях досудового розслідування" (глава 19) та Загальних положеннях судового розгляду" (§ 1 глави 28).Рішення Конституційного суду України від 20.01.2012 року №2 - рп – 2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної Ради Черкаської області.

Основні засади вітчизняного законодавства щодо охорони прав і свобод людини співпадають із положеннями міжнародних правових актів:Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року (преамбула, п. 2);Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 01.11.1950 року (ст. 8).

Враховуючи об'ємне законодавче забезпечення нерозголошення даних досудового слідства або дізнання, захисту честі та гідності особи, необхідно врахувати і його недоліки та запропонувати внесення до КПК України наступні поправки:

- додати ч. 3 до ст. 222 КПК України і викласти її в такій редакції: «Слідчий, прокурор, на підставі аналізу матеріалів кримінального провадження, думки кожного із учасників досудового розслідування приймає рішення про визначення матеріалів які не підлягають розголошенню, попереджуючи учасників про кримінальну відповідальність за їх розголошення»;

- додати ч. 9 до ст. 223 КПК України та викласти її в такій редакції: «Під час проведення слідчої (розшукової) дії з використанням відеозапису слідчий, прокурор зобов'язані під розписку попередити про кримінальну відповідальність по ст. 387 КК України кожного її учасника за розголошення результатів слідчої (розшукової) дії».

- додати ч.5 до ст. 482 КПК України та викласти її в такій редакції: «Генеральний прокурор, вносячи подання до Верховної Ради України на отримання дозволу притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і арешт осіб щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження повинен запропонувати необхідність розгляду питання у закритому чи відкритому режимі».

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 в редакції від 25.01.2012 // Офіційний сайт Верховної Ради України: Режим доступу до документу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України № 1001-05 від 28.12.1960 в редакції від 18.01.2012 // Офіційний сайт Верховної Ради України, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // Електронний ресурс. – Режим доступу

4. Закон України від 18.11.2003. Про телекомунікації [Текст]: // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51 (02.01.2004) (частина 1). – ст. 2644.

Рогальська В.В.

кандидат юридичних наук,
заступник начальника кафедри
кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ НА ПІДСТАВІ ОТРИМАННЯ ВІД ПОТЕРПІЛОГО ЗАЯВИ ПРО ЙОГО ВІДМОВУ ВІД ПОДАЛЬШОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 125 КК УКРАЇНИ

Аналіз статистичних звітів правоохоронних органів свідчить про те, що більшість зареєстрованих в Єдиному реєстрі досудових розслідувань кримінальних проваджень закривається на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), лівову частку серед яких займають кримінальні провадження щодо вчинених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 125 КК України (умисне легке тілесне ушкодження) [1].

Ознайомлення з матеріалами вищезазначених закритих кримінальних проваджень та опитування практичних працівників дало підставі зробити висновок про масове та систематичне порушення законної процедури закінчення досудового розслідування у формі закриття кримінальних проваджень по цих кримінальних правопорушенням у, а саме: відсутність в матеріалах кримінального провадження рішення слідчого про звернення до експерта для проведення експертизи щодо встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; прийняття рішення про закриття кримінального провадження у разі отримання від потерпілого заяви про його відмову від подальшого обвинувачення в кримінальному провадженні слідчим на підставі п.2 ч.1 ст. 284 КПК України, а не прокурором на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Усі перераховані дії або бездіяльність слідчого не відповідають вимогам КПК України та свідчать про відсутність належного відомчого контролю та прокурорського нагляду, оскільки:

- відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 125 КК України відноситься до

кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення і згідно з п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України може бути закритим на підставі заяви потерпілого про його відмову від подальшого обвинувачення. У відповідності до ч.4 ст. 26 КПК України, відмова потерпілого від обвинувачення в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є безумовною підставою для його закриття, тобто у разі отримання такої відмови від потерпілого або від його представника під час проведення досудового розслідування, кримінальне провадження в обов'язковому порядку закривається постановою прокурора на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України. Іншого процесуального порядку закриття кримінального провадження законодавець не передбачив. Отже, прийняття слідчим рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 2 ч.1 ст. 284 КПК України після отримання від потерпілого заяви про його відмову від подальшого обвинувачення є грубим порушенням вимог кримінального процесуального законодавства України та в разі винесення відповідної постанови, керівник органу досудового розслідування в межах здійснення відомчого контролю, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 39 КПК України повинен вжити заходів щодо усунення допущених слідчим порушень вимог законодавства, а прокурор повинен згідно із п. 7 ч. 2 ст. 36 КПК України скасувати таку постанову як незаконну.

- відсутність в матеріалах кримінального провадження рішення слідчого про звернення до експерта для проведення експертизи є порушенням вимог ст. 242 КПК України, яка зобов'язує слідчого звернутися до експерта для проведення експертизи щодо встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень (п.2 ч.2 ст. 242 КПК України). Не бажання у потерпілого залучатися для проведення медичної експертизи не знімає зі слідчого цього обов'язку і в жодному разі не є підставою для закриття кримінального провадження. Для вирішення питання про залучення потерпілого для експертизи законодавець передбачив можливість здійснення цієї процесуальної дії у примусовому порядку на підставі ухвали слідчого судді (ч.3 ст. 242 КПК України). Звісно, що звернення до слідчого судді для примусового залучення потерпілого до експертизи не повинно носити масовий характер, для цього слідчому необхідно додатково попереджати потерпілих про свій обов'язок проводити експертизу для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень та про можливість їх залучення до її проведення у примусовому порядку.

Список використаних джерел:

1. Звіт про роботу органів досудового розслідування за 8 місяців 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo#
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Федченко В.М.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри права Криворізького
економічного інституту ДВНЗ
«Криворізький національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ У РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

З 19 листопада 2012 року у правовому просторі України діє новий кримінальний процесуальний кодекс. Його редакція в переважній більшості виписана у якісно новій формі, а тому, у багатьох процесуальних положеннях, знайшли відображення новели, які раніше не були регламентовані вітчизняним кримінальним процесуальним законодавством.

Одним з таких нововведень, є регламентування міжнародного співробітництва під час здійснення кримінального провадження, передбаченого розділом IX КПК України. Вказаний розділ включає у себе п'ять глав, які регулюють загальні засади міжнародного співробітництва, порядок надання міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, а також основні напрями співпраці, а саме: видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, так звана екстрадиція, перейняття кримінального провадження, визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб. І такі новели не є випадковими, оскільки Україна є учасником майже всіх багатосторонніх конвенцій ООН у галузі прав людини та учасником багатьох міжнародних договорів, які регулюють питання надання міжнародної правової допомоги.

Відповідно до ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною міжнародного законодавства України. Відтак наша держава має широку договірну базу, завдяки якій компетентні органи мають можливість на підставі чинних міжнародних угод ефективно співпрацювати у сфері отримання доказів для цілей кримінального провадження з відповідними установами багатьох країн світу. Вказана допомога у кримінальному провадженні є основним механізмом збирання та перевірки доказів за межами України, а центральним органом у питаннях міжнародної правової допомоги у згаданому аспекті виступає, на стадії досудового розслідування, - Генеральна прокуратура України, а на стадії судового розгляду кримінального провадження - Міністерство юстиції України (ст. 545 КПК). Рішення у рамках надання та отримання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні можуть

бути прийняті як центральним так і уповноваженим органом. Водночас, лише центральний орган має право прийняти рішення за запитом щодо: присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання міжнародної правової допомоги; надання компетентним органам іноземної держави гарантій на отримання гарантій від інших держав щодо умов виконання запиту; тимчасової передачі особи, створення спільних слідчих груп. В переважній більшості підставами звернення до компетентних органів іноземних держав є необхідність в отриманні доказів за кордоном, у зв'язку з неможливістю одержання їх при проведенні процесуальних дій на території України.

Особливості доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги, стосуються, як правило, процесу формування такої властивості доказу, як його допустимість, тобто законність джерел отримання інформації, процесуальної форми збирання і перевірки інформації та суб'єкта, який збирає, перевіряє та оцінює інформацію. Водночас, у КПК вказано, що відомості, які містяться в матеріалах отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави та за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави, не потребують легалізації і визнаються судом допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи.

А втім, ч.1 ст. 87 КПК наголошує, що докази, отриманні внаслідок істотного порушення прав людини, гарантованих Конституцією та законами України, Міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, є недопустимими. Відповідно до ч.1 ст. 553 КПК докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, можуть бути використані лише у кримінальному провадженні, якого стосується запит, крім випадків, коли досягнуто домовленості про інше із запитуваною стороною. У зв'язку з тим, що у запиті про міжнародну правову допомогу вказується кримінальне провадження, в якому виникла необхідність проведення процесуальних дій, та їх зв'язок з відповідним кримінальним провадженням, докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту, можуть бути використані лише у цьому провадженні. Водночас, запитувана сторона може надати згоду на використання таких доказів та відомостей в іншому кримінальному провадженні. До того ж, у разі відсутності норми у законодавстві іноземної держави, що регулює порядок отримання доказів, законодавством дозволяється виконання запиту із застосуванням законодавства іноземної держави. Запит може бути виконаний із застосуванням законодавства

іноземної держави, якщо можливість застосування законодавства іноземної держави передбачена відповідними міжнародними договорами та до запиту долучено витяги відповідних норм законодавства запитуючої сторони, крім того така можливість визначена у ч. 1 ст. 8 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р.

Слідчі дії, які потребують спеціального дозволу за загальним правилом КПК, проводяться на підставі дозволу слідчого судді, суду. З метою отримання вказаного дозволу слідчий повинен надати відповідне клопотання, погоджене прокурором, і відповідно до ч.6 ст.132. ч. 3 ст. 234, ч.2 ст. 248 КПК надати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання. Але, оскільки відомості про вчинене на території іноземної держави кримінальне правопорушення до ЄРДР не вносяться, звернення до суду із таким клопотанням є проблематичним. А тому є необхідність внесення відповідних змін до чинного КПК України.

Як підсумок, слід зазначити, що особливості доказування у кримінальному провадженні у рамках міжнародної правової допомоги пов'язані з територіальною віддаленістю місця проведення таких заходів за межами держави, яка таке проведення ініціювала та іншою юрисдикцією суб'єктів їх проведення, а тому дані, які здобуті у рамках міжнародної правової допомоги не потребують легалізації і визнаються судом України допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, 1996 р.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 290 с.
3. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р.
4. Європейська конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р.
5. Конвенція ООН проти корупції 2003 р.
6. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України / В.І. Фариник. – Х.: Фактор, 2013. – 96с.

Христова Ю.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії та історії держави
і права Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ЖИТЛА
ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ДО ПОСТАНОВЛЕННЯ
УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ**

Реформування системи кримінальної юстиції у напрямі подальшої демократизації, забезпечення верховенства права, гуманізації, посилення

захисту прав і свобод людини обумовлено докорінними змінами в соціально-політичних та інших умовах життя суспільства і держави на нинішньому етапі розвитку України відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським та світовим співтовариством.

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [1] (далі - КПК) покликаний удосконалити правове регулювання у сфері кримінального судочинства. Проте, у зв'язку зі зміною процесуального порядку досудового розслідування кримінальних правопорушень виникають протиріччя щодо співвідношення норм кримінально-процесуального та конституційного законодавства України.

Дослідженню проблем реформування кримінальної юстиції в Україні присвячені праці О.М. Бандурки [2], С.О. Бандурки [3], О.А. Банчука [4], В.О. Боняк [5], В.О. Глушкова [6], Грошевий Ю.М. [7], Л.М. Лобойка [8], В.В. Речицького [9], Сліпченка В.І. [10] та інших. Зазначені науковці зробили вагомий внесок у дослідження вказаної проблематики. В той же час, питанню регулювання процесуального порядку проведення обстеження житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді в науковій літературі приділено недостатньо уваги, що обумовило актуальність теми даного дослідження.

У КПК України істотних змін зазнала система слідчих дій, до числа яких законодавець увів негласні слідчі (розшукові) дії, які за походженням є оперативно-розшуковими заходами. Так, у главі 21 КПК закріплено вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій, серед яких і обстеження житла чи іншого володіння особи (ст. 267)[1].

На нашу думку, запровадження у КПК негласних слідчих (розшукових) дій у редакції, передбаченій главою 21 проекту КПК, є не зовсім обґрунтованим та корисним, оскільки держава, по суті, втручається в приватне життя людини. Це, в свою чергу, обумовило потребу проаналізувати положення ст.267 КПК України на предмет її відповідності чинній Конституції України та європейським стандартам захисту прав і свобод людини.

Так, згідно з ч. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [11]. У ст. 8 Конвенції зазначається, що кожен має право на повагу до житла, а не право на його недоторканність (що має місце у Конституції України). Слово «повага», що використовується у ст. 8 Конвенції, вказує на заборону держави втручатися у здійснення цього права, а також покладення на державу обов'язку забезпечити дотримання права на повагу до житла за допомогою національного законодавства.

Умови правомірного обмеження права на недоторканність житла відображені в ст. 30 Конституції України. Зокрема, не допускається

проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Винятковими визнаються «невідкладні випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину» [12].

Всупереч Основному Закону України КПК допускає можливість розпочати проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді «у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України» (ст. 250) [1].

Таким чином у КПК України знайшли відображення багато позитивних змін щодо удосконалення правового регулювання у сфері кримінального судочинства. Однак він не позбавлений низки концептуальних невідповідностей Конституції України, які мають бути усунені шляхом внесення відповідних змін до його тексту. Зокрема, потребують приведення у відповідність до Конституції України положення статті 250 КПК «Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 01 червня 2012 року: (відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 304 с.
2. Бандурка А. М. Новый Уголовно-процессуальный кодекс более европейский (Основные изменения) / А. М. Бандурка // Городской дозор. – 2 сентября 2012 г.
3. Бандурка С. О. Процесуальні повноваження органу дізнання / С. О. Бандурка // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 50–53.
4. Банчук О. А. 5 недоліків проекту нового Кримінально-процесуального кодексу / О. А. Банчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/40984>.
5. Боняк В. О. Щодо відповідності проекту Кримінального процесуального кодексу України Основному закону / В. О. Боняк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – №1. – С.61–68.
6. Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В. О. Глушков // «Вісник Вищої ради юстиції». – 2011. – № 2 (6). – С. 42–50
7. Грошевий Ю. М. Шляхи вдосконалення судоустрою та судочинства України / Ю. М. Грошевий // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2009. – № 4. – С. 193–203.
8. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження : Монографія. – К.: Істина, 2012. – 288 с.
9. Речицький В. В. Висновок щодо відповідності положень проекту Кримінально-процесуального кодексу України вимогам чинної конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1330943011>.
10. Сліпченко В. І. Перспективи реформування оперативно-розшукової діяльності (в контексті розробки нового КПК України) / В. І. Сліпченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://corp-iguvd.lg.ua/d120108.html>.
11. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004. 10.
12. Конституція України : станом на 1 січн. 2010 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. Вид-во, 2010. – 62 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Чаплинська Ю. А.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Перед правоохоронними органами суспільство завжди ставить завдання по попередженню, швидкому розкриттю та якісному розслідуванню злочинів. Розкриття і розслідування різноманітних видів злочинів, як правило, супроводжується формуванням несприятливих оперативно-розшукових і слідчих ситуацій, зокрема, наявність незначного обсягу інформації, відсутність слідів та очевидців злочину, активна протидія досудовому розслідуванню та ін. Зважаючи на це, вказані завдання ускладнюються на сучасному етапі розвитку нашої країни у зв'язку з тим, що злочинна діяльність окремих осіб та груп стає все більш професійною та зухвалою. Варто зазначити, що останнім часом злочинність пристосовується до нових соціально-економічних умов. Зростання організованої злочинності, зрощування її з державним апаратом, підвищення технічної оснащеності злочинців, ускладнення зв'язку між ними, використання сучасного радіозв'язку, застосування новітньої вогнепальної зброї та інші негативні чинники, безумовно, ускладнюють і без того непросту діяльність правоохоронних органів зі своєчасного та якісного розкриття і розслідування злочинів. Злочинці не можуть обійтися без надійної організаційно-технічної бази, що робить їх менш вразливими для правоохоронних органів, більш мобільними в одержанні необхідної для злочинної діяльності інформації.

Згідно існуючого законодавства, протидіяти зазначеній діяльності повинні правоохоронні органи, в тому числі слідчі та оперативні підрозділи ОВС. Саме тому всебічне та ефективне застосування оперативними підрозділами методів та засобів оперативно-розшукової діяльності, поєднання їх з окремими слідчими діями, є ефективним засобом у боротьбі зі злочинністю. Вказане вимагає постійного удосконалення організаційно-підготовчих і тактичних заходів по проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, обшуків. Вчасне та якісне проведення цієї слідчої (розшукової) дії із урахуванням особливостей розслідування окремих видів злочинів може сприяти одержанню важливих доказів, які свідчать про причетність певних осіб до злочинної діяльності.

Обшук – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян з

метою відшукування і вилучення предметів, що мають значення для кримінального провадження, а також виявлення розшукуваних осіб. Обшук є слідчою (розшуковою) дією, процесуальний порядок проведення якої закріплений у ст. 234 КПК України. Загальна тактика проведення обшуку припускає необхідність врахування слідчої ситуації, особливостей супротивної сторони та характеру злочинного посягання. Звідси правильно обрана тактика обшуку дозволяє ефективно проводити дану слідчу (розшукову) дію. У справах про злочини корисливої спрямованості, про організовану злочинну діяльність обшук повинен проводитися негайно з метою виявлення осіб, які вчинили злочини, викрадених речей та цінностей. Невиправдане зволікання і несвоєчасність обшуків дозволяє злочинцям знищити чи підмінити сліди і знаряддя злочину, переховати викрадені предмети, витратити кошти, які отримані злочинним шляхом тощо. Тому час проведення обшуків необхідно обирати у залежності від обставин справи, з урахуванням аналізу зібраної інформації та оцінки слідчої ситуації.

Вивчення кримінальних проваджень, опитування та анкетування співробітників слідчих та оперативних підрозділів дозволяє дійти висновків, що до найбільш ефективних методів обшуку можна віднести:

Послідовне і вибіркове обстеження. Під час вибіркового обстеження за наявності достатніх підстав перевіряються, насамперед, місця ймовірного приховування розшукуваних об'єктів. Цей метод застосовується при проведенні трудомістких робіт, зокрема, розбиранні стін чи підлог, розкопці певної ділянки місцевості тощо. Якщо вибіркового пошуку не дає позитивних результатів, то керівник операції переходить до послідовної перевірки усіх об'єктів. Обшук необхідно починати з найбільш трудомістких ділянок, оскільки до завершення цієї слідчої дії слідчий буде втомлений і не зможе ретельно їх обстежити. Це обумовлено тим, що на результатах обшуку негативно позначається втомленість слідчого, оскільки важко зосередити увагу через послаблення гостроти сприйняття. У таких випадках доцільно варіювати характер пошукових дій. Але послідовність обшуку залежить як від його особливостей, так і тактичних міркувань слідчого. Під час обшуку дослідження повинні проводитися ретельно з усіх боків, оглядатися частини, які приховані від слідчого, при цьому кожний об'єкт вивчається і оглядається окремо.

Паралельне і зустрічне обстеження. Паралельне обстеження доцільне під час обшуків просторого приміщення або ділянки місцевості. В інших випадках проводиться зустрічне обстеження. У цьому випадку одна особа, яка проводить обшук, рухається праворуч від входу, а інша – ліворуч. Зустрівшись, вони оглядають центр приміщення. Загалом, залежно від характеру та особливостей досліджуваного об'єкта, розшукуваних предметів та інших обставин можуть застосовуватися ексцентричний, концентричний, фронтальний, секторний, квадратний або

вузловий методи дослідження об'єкта із використанням необхідних технічних засобів.

Одиночний і груповий пошук обирається з урахуванням кількості осіб, які проводять обшук. У зв'язку з тим, що до обшуків залучається значна кількість осіб, які не мають достатньої підготовки, необхідно вміло поєднувати прийоми одиночного і групового пошуків. Там, де особи мають недостатню кваліфікацію у тактиці обшуку, пошук веде керівник пошукової групи, а інші надають йому допомогу. У цьому випадку обстеження краще проводити методом одиночного пошуку. У той же час, якщо особи достатньо підготовлені до проведення слідчої дії, обшук може проводитися методом групового пошуку. При цьому більш досвідчені учасники виконують кваліфіковану роботу, а помічники здійснюють допоміжні операції.

Обстеження без порушення і з порушенням цілісності об'єктів. У першому випадку застосовуються методи вимірювання, порівняння та інші для встановлення розходжень у вазі і розмірі. Виявлення невідповідностей між об'єктами свідчить про наявність схованки. Проводячи обшук, слідчий має право розкривати замкнені приміщення і сховища, якщо володілець відмовляється їх відкрити. При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків та інших предметів. Але обстеження з порушенням цілісності об'єктів повинно здійснюватись лише за наявності достатніх на це підстав.

Відволікаючі прийоми застосовуються шляхом зміни послідовності обшуку, проведення вибіркового обстеження, умисного затримання уваги на другорядних об'єктах у випадках інформованості керівника пошукової групи про схованки, у випадках коли недоцільно розкривати злочинцем свою поінформованість та її оперативні джерела.

Використання рефлексії обшукуваних осіб. За допомогою рефлексії слідчий викликає певні реакції злочинців або створює конкретні умови, за яких особа вчиняє певні дії, і спостерігає за ними, для викриття прихованих об'єктів.

Систематичність пошуку та облік дій. Слідчий повинен уважно і послідовно оглядати об'єкти, не відволікаючись на інші. Отримані результати необхідно ретельно занотувати у протоколі, а також доцільно складати плани і схеми, у тих випадках, коли фотозйомка не забезпечує наочності і не дозволяє зафіксувати розташування схованки та способи виявлення й вилучення.

Застосування науково-технічних засобів. Проведення одночасних обшуків доцільно поєднувати з використанням пошукової техніки для створення у злочинців враження про марність приховування розшукуваних предметів.

Залучення підозрюваного, свідка, потерпілого до проведення обшуків. Участь в обшуку підозрюваних дозволяє слідчому спостерігати за

їх психофізичними реакціями під час проведення слідчої (розшукової) дії. Залучення свідків та потерпілих дозволить запобігти вилученню об'єктів, які не мають ніякого відношення до кримінального провадження.

Під час обшуку доцільно використовувати прийом, що заснований на видаленні певних осіб з місця обшуку, з метою використання їх необізнаності про його результати під час проведення наступних допитів.

Постійний обмін інформацією між учасниками обшуку про виявлені предмети, способи приховання та прийоми виявлення.

Спостереження за поведінкою осіб, у яких проводять обшук, та тих, хто опинився в цьому місці застосовується, коли необхідно встановити, які дії слідчого викликають у таких осіб відповідну реакцію. Обшуки, які проводяться у присутності цих осіб є більш ефективними, ніж без їх участі. Вони не є обов'язковими учасниками обшуку. Тому слідчий у кожному конкретному випадку, виходячи зі слідчої ситуації, вирішує питання про залучення їх до обшуків. Але необхідно пам'ятати, що іноді злочинці можуть навмисно симулювати певні психофізичні реакції, щоб відволікати увагу слідчого та стомити групу безрезультативними пошуками.

Коли злочинці встановлені, але не затримані, доцільно використовувати психологічний прийом, заснований на «витоку» інформації, з метою схилення приховувачів викраденого майна до вчинення контрольованих правоохоронними органами дій. Однак проведення таких тактичних операцій пов'язане із певними труднощами та ризиком, оскільки можлива втрата оперативного контролю за переміщенням цінностей.

Використання службово-розшукових собак є оперативно-розшуковим заходом, що здійснюється як під час обшуку, так і до його початку. Це дозволяє відшукати предмети зі специфічним запахом, зашифрувати джерело отриманої орієнтуючої інформації та легалізувати відомості, які отримані оперативним шляхом.

Під час опитування працівників оперативних підрозділів і слідчих ОВС було встановлено, що до найбільш ефективних тактичних прийомів обшуку вони відносять: послідовне обстеження об'єкту обшуку (85%); відволікаючі прийоми (47%); застосування науково-технічних засобів (52%); видалення певних осіб з місця проведення обшуку (61%); «виток» інформації, з метою схилення приховувачів викраденого майна до вчинення контрольованих правоохоронними органами дій (32%).

Значення проведення обшуків у розслідуванні окремих видів злочинів обумовлюється тим, що нерідко їх результати містять початкові відомості, які доводять причетність певних осіб до злочинної діяльності і можуть бути основою висунення криміналістичних версій та планування досудового слідства. Окрім того, усі виявлені під час обшуків сліди злочину порівнюються з інформацією, яка отримана після проведення огляду місця події. Тому виявлення зв'язків між предметами, які вилучені

під час проведення обшуків, дозволяє пов'язати їх з конкретною особою та притягнути її до кримінальної відповідальності. Це дозволяє економити час, сили та засоби і тим самим сприяє реалізації принципу наступальності у боротьбі зі злочинними проявами.

Бідняк Г.С.
старший викладач кафедри
криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ПІДРОБКИ ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВ

Вагомою формою використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств є призначення судових експертиз. Згідно із ст. 2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р., одним із основних видів експертиз, які проводяться в експертних установах є криміналістична [1].

Узагальнення кримінальних справ та проваджень про шахрайство показує, що судові експертизи призначалися в 91,7% випадків. У 8,3% випадків, судові експертизи не були призначені. Дослідження матеріалів слідчої практики показує, що слідчі призначають різні експертизи. Найбільший відсоток становлять криміналістичні експертизи: почеркознавчі – 43%; техніко-криміналістичні експертизи документів – 42%, дактилоскопічні – 4 %, трасологічні – 4 %. Крім того, призначалися також товарознавчі експертизи – 2 %; судово-бухгалтерські експертизи – 4 %; комп'ютерно-технічні – 1 %; судово-медичні експертизи речових доказів (біологічні експертизи виділень людини) – 1 %; судово-психіатричні – 2 %; судово-психологічні – 2 %.

Застосування спеціальних знань, в тому числі у формі призначення та проведення експертиз, при розслідуванні шахрайства залежить від способів вчинення цього злочину.

Результати узагальнення та аналізу кримінальних проваджень про шахрайство показують, що предметом шахрайства в 46,8 % випадків від загальної кількості справ про шахрайство є грошові кошти (українські гривні, долари США, російські рублі та євро), квартири та будинки – 9,7 %, вироби з дорогоцінних металів – 12,3 %, побутова техніка – 7,1 %, оргтехніка – 4,5 %, сільськогосподарська продукція – 6,4 %, паливно-

мастильні матеріали – 5,8 % земельні ділянки – 0,8 %, автотранспорт – 4,2 %, цінні папери – 2,4 %. Наведені показники свідчать про широту діапазону предмета злочинного посягання і про те, що більшість відсотків шахрайств вчинюється за допомогою різноманітних документів в широкому розумінні (письмових, графічних, електронних тощо). Важливо на початковому етапі розслідування встановити яким саме чином підроблявся документ, що буде підґрунтям для подальшого розслідування (висунення версій, встановлення способу вчинення шахрайства, встановлення злочинців тощо).

Техніко-криміналістична експертиза документів включає дослідження матеріалів документів та дослідження реквізитів документів. При розслідуванні шахрайств використовуються обидві групи.

Науково-технічний прогрес сприяє застосуванню більш досконалих способів фальсифікації документів. Для того щоб підробити документ шляхом монтажу раніше вклеювалися частини інших документів, а потім окремі частини «дороблялися» шляхом внесення класичних часткових змін таких, як підчистка, дописка, домальовка, травлення, змивання. Виявити ознаки такої підробки було нескладно. Але з появою копіювально-множилської техніки вказаний спосіб підробки використовується для виготовлення проміжного документу, з якого потім робиться електрофотографічна копія. Ще одним варіантом, який використовують шахраї, є сканування оригіналу документа з комп'ютерною обробкою та роздрукуванням на струменево-крапельному чи лазерному принтері. У вказаному способі труднощі заключаються в тому, що різноманітні комп'ютерні програми типу «Fotochor» дозволяють внести зміни в документ і не залишити ознак цих змін.

У вищезазначених випадках слідчого та суд цікавлять питання: «Чи є в представлених документах ознаки внесення змін в початковий зміст? Якщо так, то якій саме?», «Чи виготовлені надані на дослідження копії документів з одного зразка?», «Чи є в представлених документах (їх частинах) ознаки монтажу?» тощо.

Останнім часом проблемним питанням являється дослідження відбитків печаток та штампів. Раніше, штемпельно-граверні майстерні діяли згідно з встановленою інструкцією, дотримуючись певних правил та умов функціонування, з обов'язковим реєструванням в дозвільній системі. Експерти мали інформацію стосовно технологій виготовлення печаток та штампів, знали вимоги, які до них пред'являлися, і звісно мали можливість за певними ознаками відрізнити фабричні кліше від кустарних. Ситуація ускладнилася після того як наказ МВС № 5 від 11.01.2011 р. визнав таким, що втратив чинність, наказ МВС від 11.01.99 N 17 (z0264-99) «Про затвердження Інструкції про порядок видачі міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, господарським об'єднанням та громадянам дозволів на право

відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів, а також порядок видачі дозволів на оформлення замовлень на виготовлення печаток і штампів, та затвердження Умов і правил провадження діяльності з відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 28.04.99 за N 264/3557 [4].

Окрім законодавчої неврегульованості, новітні технології дозволяють застосовувати легке у користуванні обладнання для виготовлення кліше печаток та штампів сучасними способами. Все це негативним чином впливає не тільки на роботу експертів, а і підвищує рівень злочинності, зокрема сприяє вчиненню шахрайств.

Відносно новими являються способи виготовлення печаток та штампів:

- фотополімерним способом;
- лазерним гравіруванням по гумі (з використанням апаратів LaserGraver, Basel-Sheel, TROTEC, тощо);
- вулканізацією гуми з матриць, які отримані в процесі фрезерування.

Виготовлення підробок вказаними способами потребує певних матеріальних витрат. Чим більша майбутня вигода, тим більше часу і коштів шахраї витрачають на підробку і тим якісніша остання. Нерідко злочинці використовують більш прості загальнодоступні способи. Серед них ми можемо виділити малювання відбитку печатки безпосередньо на документі, малювання на кліше з подальшим нанесенням на документ, вологе копіювання, перенесення відбитку зі справжнього документу в підроблений за допомогою різних кліше (яйце, відфіксований фотопапір), із застосуванням поліграфічних форм плоского або високого друку, із застосуванням копіювально-множної техніки шляхом монтажу або безпосередньо. Встановити їх можна за певними ознаками.

Технічна підробка підпису, як зазначає В.Ю. Шепітько, уявляє собою наслідування почерку особи, від імені якої виконується підпис, або з використанням різних технічних засобів. Підпис може бути підроблений шляхом: 1) виконання підпису звичайним наслідуванням іншої особи; 2) копіюванням підпису «на просвіт»; 3) передавлювання через копіювальний папір; 4) передавлювання дійсного підпису загостреним предметом на інший документ з наступним обведенням; 5) виготовлення факсиміле зі справжнього підпису; 6) використання комп'ютерних можливостей сканування справжнього підпису з наступним принтерним роздрукуванням на документі [5, С.100]. В.В. Бірюков додатково виділяє копіювання перенесенням барвника штрихів підпису-оригіналу [2, С. 183].

Зазначимо, що у разі виконання підпису з наслідуванням почерку іншої особи, проводиться почеркознавче дослідження і при наявності відповідного порівняльного матеріалу зазвичай нескладно провести

ідентифікаційне дослідження. Але, якщо наявна підробка підпису з використанням технічних засобів, проводиться техніко-криміналістична експертиза документів. В даному випадку ідентифікація такого підпису ускладнюється або зовсім не можлива, тому що ознаки почерку виконавця не відображаються.

Складною є ситуація при проведенні комплексної експертизи (почеркознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів), коли на дослідження надаються не оригінали підписів та коротких рукописних записів, а їх копії. Та при вирішенні питання стосовно монтажу у категоричній негативній формі висновку можливо подальше почеркознавче дослідження. Так, у 2005 році при розслідуванні шахрайства у сфері нерухомості оперуповноваженим ДСБЕЗ УМВС України в Дніпропетровській області були зроблені ксерокопії ряду документів, в тому числі трудової книжки. В процесі кримінального провадження оригінал трудової книжки був знищений шахраями. Тому на вирішення експертизи були поставлені питання стосовно копій документа. Експерт надав відповідь у категорійній формі: «Оригіналом для копіювання підпису у графі «Підпис директора» у трудовій книжці, копія якої надана на дослідження, послужив підпис, виконаний громадянином Н.». Суд, допитавши експерта, прийняв такий висновок як доказ.

Таким чином, у кримінальних провадженнях про шахрайства об'єктами техніко-криміналістичних експертиз найчастіше є відбитки кліше печаток (штампів); підписи, що перетинаються з відбитками печаток, бланком документа; підписи, виконані за допомогою технічної підготовки; безпосередньо бланк документа тощо. Нерідко призначається комплексна експертиза – почеркознавча та техніко-криміналістична експертиза документів. Тоді до вищезазначених об'єктів додаються підписи та короткі рукописні записи. Зазначений перелік не є вичерпним так, як способи шахрайства постійно удосконалюються і в залежності від них змінюються об'єкти техніко-криміналістичних досліджень документів.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р.
2. Криміналістичне документознавство: практич. Посіб. / В.В. Бірюков, В.В. Коваленко, Т.П. Бірюкова, К.М. Ковальов; за заг. Ред. В.В. Бірюкова. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 332 с. – Бібліогр.: 323-330.
3. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України. Київ 2007 – 36 с.
4. Наказ МВС № 5 від 11.01.2011 р. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МВС від 11.01.99 N 17.
5. Шепитько В.Ю. Криміналістика: Курс лекцій. Издание второе, переработанное и дополненное.— Х.: ООО «Одиссей», 2005.— 368 с.
6. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. – Москва, 1979. – 168 с.

Береза К. Ю.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВОМ

Допит є найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, що займає майже 25 % від загальної кількості робочого часу слідчого. У той же час зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих дій, на проведення допитів припадає понад 75 %. Втім, не дивлячись на те, що останній є найбільш повторюваною процесуальною дією, однак залишається складною, у кожному конкретному випадку індивідуальною, а іноді – неповторною. Це, у свою чергу вимагає від слідчого уникати шаблонності в їх проведенні приймати негайні рішення в кожен конкретний момент, реагуючи на інформацію, що надходить від допитуваних.

Результативне проведення допитів неможливе без визначення деяких підготовчих заходів. Так, серед найбільш важливих є визначення місця, а саме приміщення, проведення допиту. Так, рекомендується щоб робочий кабінет слідчого був світлим з приємними нейтральними тонами шпалер, з аскетичною, без зайвих предметів та речей, котрі б відволікали увагу допитуваного. Таким чином створена невимушена обстановка сприятиме виникненню важливого психологічного контакту з особою.

Важливою складовою результату проведення допиту є й час, що проходить з моменту початку кримінального провадження. Так, показання підозрюваного, як правило, одержуються на початковому етапі розслідування злочину. У цей момент він ще не знає, якими доказами володіє слідчий і практично не в змозі протиставити свою лінію захисту.

Обов'язковою умовою результативного допиту є налагодження психологічного контакту з допитуваним, для чого рекомендується провести бесіди на загальні теми, продемонструвати знання його потреб та інтересів. При допиті підозрюваного слідчий має триматися спокійно, доброзичливо, але й достатньо твердо. Така манера поведінки сприятиме встановленню потрібного контакту, налаштує його на відверту розмову. Тому, саме вміння слідчого розташувати і отримати прихильність допитуваного є визначальним чинником у проведенні допиту.

Найбільш доцільним є побудова допиту у формі вільної розповіді, поєднану з використанням простих, коротких і зрозумілих запитань.

На наш погляд, під час проведення допиту доцільно застосувати наступні тактичні прийоми допиту:

- викликати почуття аморальності вчинених протиправних дій, які обов'язково повинні бути пов'язанні із роз'ясненням про те, що не пізно стати на шлях виправлення;

- продемонструвати поінформованість про обставини справи;
- роз'яснити що сприяння слідству надасть передбачену законом змогу пом'якшити кримінальну відповідальність та ін.

Заслужують на увагу й застосування наступних тактичних прийомів:

- пробуджуючих допитуваного до міркувань та дачі свідчень (постановка запитань, котрі дозволяють уточнити, яка саме інформація відома допитуваному за даною справою; нагадування у загальних рисах про подію, що відбулась, постановка нагадуючих запитань, уточнення емоціонального стану допитуваного, обстановки, умов, за яких формувалися його свідчення, оживлення його асоціативних зв'язків з метою відновлення у пам'яті сприйнятих ним факторів і т.п.);

- спрямованих на здійснення психологічного тиску на допитуваного: наміри допитуваного відмовитися від протидії та введення слідства в оману, створення уяви про безнадійність таких спроб, використання сумнівів допитуваного у спроможності дотримуватися до кінця обраної ним негативної позиції, пред'явлення зненацька найбільш важливих доказів та ін.;

- таких, що застосовуються у безконфліктних ситуаціях: створення доброзичливої обстановки на допиті, сприяючих дачі повних та достовірних свідчень, оживлення асоціативних зв'язків та надання допомоги у згадуванні сприйнятих допитуваним фактів, постановка уточнюючих питань з метою не допустити у свідченнях прогалин та неточностей та ін.;

- використовувані у конфліктних ситуаціях: створення на допиті суворо-робочої обстановки, котра була несприятливою для виразу неприязні до слідчого, а навпаки, викликала б повагу до нього, подолання негативної позиції, створення враження про повну поінформованість слідчого про обставини справи, переконання допитуваного у безкорисності конфліктувати, суперничати та приховувати відомі йому факти і т.п. [1, с. 33]. Не зважаючи на вік допитувана особа може давати неправдиві свідчення не тільки добросовісно помиляючись, а й умисно, намагаючись уникнути відповідальності, вигородити інших учасників кримінального правопорушення.

Викрити неправду можна активним веденням допиту, тобто ставленням значної кількості запитань, що призводить до дезорганізації психічних процесів, тому що особі важко утримувати у пам'яті відповіді на попередні запитання [2, с. 41].

Відповідно, постановка уточнюючих, контрольних запитань сприяє його викриттю. Великого значення набувають й такі тактичні прийоми, як використання фактору раптовості, протиріч у свідченнях допитуваного, створення напруги. Доцільно використовувати як тактичний прийом різний темп допитів (прискорений, уповільнений). Все це ускладнює переключення уваги підозрюваного, створює для нього дефіцит часу на обмірковування вчинків слідчого, аналіз взаємозв'язку та логіки вчинюваних дій, позбавляє можливості дотримуватися обраного способу, лінії протидії розслідування. Результатом цього, як правило, є докази поведінки – обмови, повідомлення суперечливих даних та ін. Мета слідчого при використанні цього прийому, не спроба «спіймати» особу, котра протидіє розслідуванню на неточностях, обмовах, а створити обстановку, котра переконує у безкорисності спроб. Заслугує на увагу й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Повторне сприйняття місця де відбулася подія сприяє відновленні у пам'яті забутого. Не виключені випадки проведення повторних допитів у розрахунку на зміну особою показань для підтвердження версії обраної та перевіреної слідчим як перспективної [3, с. 260].

Можуть використовуватися й інші тактичні прийоми. Їх кількість, послідовність визначатиметься слідчим у кожному конкретному випадку. Професіоналізм слідчого полягає, у першу чергу, у тому, щоб він міг спланувати та використати увесь потенціал тактичних прийомів та отримати якомога більше інформації.

Список використаних джерел:

1. Клим А. М. Криминалистическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями. / Под ред. В. Ф. Ермоловича.— Минск: 2000. – 82 с.
2. Митрохина З. И. Использование знаний психологии при производстве допроса: Учебное пособие. / З. И. Митрохина. – Киев: УМК ВО, 1990. – 52 с.
3. Лускатов О. В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин / О. В. Лускатов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2007. – №1 (32). – 360 с.

Білова К.О.,
курсант 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів громадської безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА

Слідчий експеримент належить до найскладніших слідчих (розшукових) дій за тактикою проведення. У криміналістичній літературі досить повно висвітлено загальну тактику його проведення. Важливість

досліджень учених є беззаперечною, але під час розслідування хуліганства дана слідча (розшукова) дія має певну специфіку, яка потребує додаткового висвітлення.

Слідчий експеримент В.В.Агафонов та О.Г. Філіппов визначають як пізнавальну дію, сутність якої полягає у проведенні спеціальних досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою можливості чи неможливості існування тих чи інших фактів, що мають значення для справи [1, с. 110].

Одним із найбільш доцільних тактичних прийомів при проведенні слідчого експерименту під час розслідування хуліганства є залучення відповідних спеціалістів. Якщо хуліганство було вчинене із застосуванням зброї або інших засобів, заздалегідь заготовлених для нанесення тілесних ушкоджень, і ушкодження дійсно були нанесені учасникам злочину, то потрібно залучати судово-медичного експерта.

Так, 4 лютого 2010 року приблизно о 23 год. гр. В. прибув для відпочинку в ресторан «Золота підкова», що розташований за адресою вул. Леніна 100, м. Світловодськ Кіровоградської області. Дана особа, знаходячись біля барної стійки приміщення ресторану, вживала спиртні напої. Гр. В., перебуваючи в залі ресторану, тримаючи в руці ніж, який був заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень, вчинив хуліганські дії.

Під час припинення протиправних дій одному з працівників охорони було нанесено тілесні ушкодження. Гр. В. вказував на те, що ці тілесні ушкодження наніс не він. Для проведення відтворення обстановки та обставин події було залучено судово-медичного експерта, який потім давав висновок про характер та тяжкість тілесних ушкоджень. В висновку на питання слідчого про можливість нанесення тілесних ушкоджень ножем, вилученим у гр. В., експерт дав ствердну відповідь [4].

Також доречно використовувати натурні моделі. По-перше, цей тактичний прийом спрямований на актуалізацію у пам'яті моменту вчинення суспільно-небезпечного діяння. По-друге, це певним чином впливає на психологічні позиції злочинців, може викликати у них переживання, які виливаються у щире зізнання.

Та не слід забувати, що категорично забороняється проводити експерименти з використанням об'єктів, які є небезпечними для життя та здоров'я громадян, пов'язаних із загрозою знищення (пошкодження) державного чи індивідуального майна громадян, порушенням громадського порядку або приниженням честі та гідності людини.

Під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, обов'язковим тактичним прийомом є проведення слідчого експерименту окремо з кожним підозрюваним. В даному випадку, як зазначає Ю.А. Чаплинська, проведення експериментальних дій за участю кількох злочинців одночасно є неприпустимим, оскільки тягне за собою

можливість узгодження між ними своїх позицій та дій. Крім того, пояснення одного учасника експерименту матимуть навідний характер стосовно інших [5, с. 55]. Крім запобігання негативному впливу співучасників один на одного, даний тактичний прийом зменшує можливість їх попередньої змови.

Важливе значення при проведенні досліджуваної слідчої (розшукової) дії є застосування засобів фіксації її ходу, основним із яких є протокол. У ньому, на думку Д.Д. Зайця, повинні відображатися такі дані: маршрути прибуття на місце проведення слідчої дії; зміст і характер дій учасників та їхні результати [3, с. 219-222].

Якщо обстановка, де планується провести експериментальні дії, зазнала суттєвих змін, то вдаються до реконструкції. Максимальна подібність умов проведення дослідів, про що наголошує Ю.В. Гаврилін, з умовами скоєння злочинів забезпечується реконструкцією обстановки для проведення дослідів [2, с. 129]. Та реконструкції необхідно піддавати не усю обстановку, а окремі її елементи, які є важливими для дослідів.

Отже, слідчий експеримент є однією з найбільш трудомістких і складних слідчих (розшукових) дій, адже під час її проведення задіяна значна кількість осіб. Найбільш доречними тактичними прийомами, що можуть використовуватись при проведенні слідчого експерименту під час розслідування хуліганства, є залучення відповідних спеціалістів, використання натурних моделей, проведення слідчого експерименту окремо з кожною особою, використання відповідних засобів фіксації слідчої (розшукової) дії. Використання зазначених тактичних прийомів відіграє важливу роль у процесі доведення вини всіх учасників хуліганства, особливо при їх відмові від раніше даних показань.

Список використаної джерел:

1. Агафонов В.В., Филиппов А.Г. Криминалистика: Пособие для сдачи экзамена. – М.: Юрайт-Издат, 2006. – 224 с.
2. Гаврилин Ю. В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах : учеб. пособие / Ю. В. Гаврилин. – М. : Книжный мир, 2004. – 332 с.
3. Засць Д.Д. Загальні правила підготовки і прийоми проведення перевірки показань на місці в умовах типових слідчих ситуацій // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – №2. – 2008. – С. 211-223.
4. Кримінальна справа № 1-12/11 – Архів Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області, 2011 рік
5. Чаплинская Ю.А. Организация проведения следственного эксперимента / Ю.А. Чаплинская // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск, 2014. – №2. – С. 54-56.

Бобрішова Л.В.,
студентка 3-го курсу
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Вивчення особи злочинця є однією з важливих дій працівників правоохоронних органів, що в подальшому забезпечує усунення причин та умов вчинення злочинів, рецидивів тощо. Ми погоджуємося з думкою В.Ф. Єрмоловича, який вказує на те, що відомості про особу злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочину складають ті дані, які можуть допомогти для визначення ефективного шляху розшуку та викриття підозрюваного й інших завдань, пов'язаних із розслідуванням [3, с. 194]. Ці відомості дозволяють виділити ті дані, що потрібні саме для організації найбільш ефективного розшуку особи, що вчинила злочин, а в подальшому – його викриття.

Розробка проблеми особи злочинця має важливе значення не тільки для розвитку науки, а й для практичної діяльності правоохоронних органів. У практичній діяльності з розкриття і розслідування злочинів, призначення і виконання покарання, профілактики злочинності урахування особистісного фактора відіграє майже вирішальну роль, що виявляється в таких основних напрямках: у статистичному аналізі злочинності за особою злочинця; при вивченні особи підозрюваного і встановленні причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; в діяльності судів при призначенні покарання; у діяльності працівників кримінально-виконавчої системи під час відбування засудженими покарання (особливо у вигляді позбавлення волі); в оперативно-розшуковій діяльності.

Дослідженню даної категорії приділили увагу багато учених – криміналістів, кримінологів, психологів. Загалом, ще за часів Чезаре Ломброзо сформувалися класифікаційні системи стосовно особи злочинця. Він виділив наступні їх категорії: 1) природжені злочинці; 2) злочинці внаслідок божевілля; 3) психопати та інші страждаючі психічними аномаліями; 4) злочинці із пристрасті; 5) звичні злочинці [5, с. 140].

А вже О.Н. Колесніченко писав, що це поняття широке та охоплює складний комплекс ознак, що його характеризують, в тому числі моральний та духовний світ особи, взаємодію із соціальними та індивідуальними життєвими умовами, які певною мірою вплинули на вчинення злочину [6, с. 38]. В свою чергу П.С. Дагель дає наступне визначення особистості злочинця: це сукупність соціально-політичних,

психічних і фізичних ознак особи, яка вчинила злочин, який має кримінально-правове значення [4, с. 15].

В розробці криміналістичної характеристики особи злочинця, як зазначав М.Т. Ведерников, досить важко виділити інформацію, що має суто криміналістичне значення, оскільки особа – єдине цілісне явище, всі сторони якого взаємопов'язані і взаємообумовлені [2, с. 76]. Це пояснює міждисциплінарний взаємозв'язок правових наук, оскільки криміналістика черпає дані про особу злочинця головним чином з кримінології, кримінального права, психології, фізіології та у зворотному порядку постачає суміжні галузі знань своїми науковими рекомендаціями, що відбивають специфіку деяких сторін особи злочинця в механізмі вчинення злочину, способі слідоутворення [8, с. 69].

Що ж до рис, які характеризують особу злочинця, то в юридичній літературі висловлюються різні точки зору щодо їх кількості та змісту. Слід відзначити, що під час опису вказаної складової криміналістичної характеристики більшість авторів виходить в основному з вікових, соціально-демографічних, морально-психологічних і других подібних особливостей, що характеризують ту чи іншу особу [7, с.29–33]. М.Ю. Валуйська зі свого боку пропонує використовувати наступні критерії: домінуючі інстинкти; умови соціалізації (особливо ранньої); темперамент; інтелект; вольові якості; мотивація злочину (у тому числі ступінь віддаленості від умовної психологічної норми русійних сил конфлікту, що знайшов своє вирішення у вчиненні вбивства); суб'єктивна кількість зусиль, прикладуваних для досягнення злочинного результату (фізичних, інтелектуальних, психологічне навантаження по подоланню психологічних бар'єрів); ступінь підготовленості вбивства [1, с. 140].

Підводячи підсумок, зазначимо, що відомості стосовно типових ознак особи злочинця, котрі складають зміст відповідного елементу криміналістичної характеристики, формуються на базі вивчення й узагальнення матеріалів слідчо-судової практики. На підставі вищевикладеного вважаємо, що дані про особу злочинця складаються з таких властивостей: 1) біологічні та фізичні; 2) соціально-демографічні; 3) моральні-психологічні.

Список використаних джерел:

1. Валуйская М.Ю. К вопросу о типологии лиц, совершивших умышленные убийства при отягчающих обстоятельствах // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України: Наук. теоретич. журнал. – 2000. – Вип. 2. – С. 140.
2. Ведерников Н.Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики преступления // Криминалистическая характеристика преступлений: Сб. науч. тр. – М.: Всесоюз. ин-т по изучен. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1985. – С. 76-79.
3. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. – Мн., 2001. – С. 238-240.
4. Дагель П.С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1971. – С. 15.
5. Ломброзо Ч. Преступление. – СПб: Изд-во Н.К.Мартынова, 1900. – С. 140.
6. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский. – К.: Вища шкла. Головное изд-во, 1988. – С.38

7. Мишин А. В. Расследование поджогов личного имущества граждан. Казань.: Изд-во Казан. ун-та, 1991. – 128 с.
8. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / Гавриш С.В., Грузкова В.Г., Дудников А.Л. и др. / Под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. – Харьков: Глобус, 1994. – 226 с.

Виноградова С. О.
здобувач кафедри
адміністративного і кримінального
права юридичного факультету
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

З набуттям чинності нового Кримінально-виконавчого кодексу України набуло більшої чіткості правове регулювання як питань посилення правового статусу засуджених осіб взагалі, так і засуджених жінок, які є вагітними та мають дітей віком до трьох років, зокрема. Той факт, що жінка займає особливе місце у суспільстві: є матір'ю, берегинею сім'ї, зумовлює і особливі вимоги, які суспільство застосовує до неї, а також пояснює ту шкоду, яку завдає суспільству жіноча злочинність, яка, на сьогодні, характеризується новими відмінними особливостями і якостями – підвищеною жорстокістю, агресивною спрямованістю, насильницькими засобами вирішення конфліктних ситуацій, підготовкою, продуманістю злочинних дій, залученням до злочинів власних дітей. Інтенсивне зростання жіночої злочинності відбувається на фоні нарощування таких маргінальних явищ, як пияцтво, алкоголізм, наркоманія, проституція, торгівля людьми, що необхідно враховувати при проведенні виховної роботи під час відбування покарання.

Під час перебування в місцях позбавлення волі руйнуються сім'ї, втрачаються родинні зв'язки, приблизно 2/3 засуджених жінок зовсім не мають тривалих побачень з рідними, 40 % не отримують посилок і передач, навіть не листуються, 6 % не забезпечені житлом. Тому важливого значення набуває ефективна організація виховної роботи в колонії. Спеціалістами доведено, що тривале перебування жінок в ізоляції руйнує їх психіку, багато з них перебувають у депресивному стані, замкнені, апатичні, байдужі до оточуючих, схильні до самогубства, інші, навпаки, стають агресивними, збудженими, невірноваженими, схильними до порушень режиму. У всіх колоніях створені кімнати психоемоційного розвантаження, психологи колоній проводять психодіагностичну і корекційну роботу, застосовують групові та індивідуальні заняття, тренінги із засудженими на підставі вивчення їх особистості за допомогою

різних тестів, методик. Жінки, які потрапляють в місця позбавлення волі вагітними, а також матері-годувальниці, стикаються з великими проблемами, оскільки виправна колонія – далеко не ідеальне місце для виховання дитини, а розлучити маленьку дитину з матір'ю – це також не вихід зі становища, що склалося. І нарешті, засуджені жінки мають певні проблеми після звільнення, адже тавро «судимості» залишається за ними протягом усього їх подальшого життя. У міжнародних нормах та стандартах введено спеціальний термін – «вразливі засуджені» – тобто ті, хто із-за свого віку, статі, етнічного походження, стану здоров'я, правового та політичного статусу в результаті ув'язнення піддається більшому ризику відносно своєї безпеки та благополуччя. Жінки завжди вважалися такою категорією. Саме з урахуванням вразливості засуджених жінок, КВК України і передбачає певні особливості відбування ними покарання у виді позбавлення волі, що полягають в розширенні кола прав вагітних жінок, матерів-годувальниць та жінок, які мають дітей віком до трьох років. Вчинення злочину жінкою у стані вагітності за ст. 66 Кримінального кодексу України є обставиною, яка пом'якшує покарання, а кримінальне законодавство у більшості санкцій статей передбачає меншу кримінальну відповідальність для жінок, які мають неповнолітніх дітей. Тому засудження такої жінки до позбавлення волі може наставати лише у виняткових випадках, з урахуванням підвищеної небезпеки вчиненого злочину або особи.

Найбільшу кількість засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, становлять жінки віком від 30 до 40 років – 37 %, жінки до 30 років – 34 %, від 40 до 55 років – 21 %, понад 55 років – на рівні 8 %. Якщо розглянути характеристику засуджених жінок за освітнім рівнем, то вона буде такою: початкову загальну освіту мають 3 % засуджених, базову загальну освіту – 25 %, повну загальну освіту – 51 %, початкову та незакінчену вищу – 17 %, повну вищу – трохи більше 3 %. Можна стверджувати, що порівняно з минулими роками освітній рівень тих, хто перебуває нині у виправних колоніях, став значно вищим. За сімейним станом: кожна п'ята жінка перебувала в зареєстрованому шлюбі, розлучені становлять приблизно 30 %, удови – 8 %, ніколи не були у шлюбі – 26 %, у незареєстрованому шлюбі перебуває 16 %. Нині у виправних колоніях перебуває понад 10 % жінок, які мають дітей віком до 6 років, 15 % – до 14 років, у 7 % жінок діти перебувають у будинках-інтернатах, 3 % – позбавлені батьківських прав. Із загальної кількості жінок, що відбувають покарання, працездатних – 95 %, хворих на алкоголізм або наркоманію – більше 30 % [1, с. 124].

Розглянемо правове становище вагітних жінок, і тих, хто має дітей. Статтею 79 КК України передбачено можливе їх звільнення від відбування покарання ще на стадії постановлення вироку. Отже, у разі призначення покарання у виді позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають

дітей віком до 7 років, суд може звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку в межах строку, на який, згідно із законом, жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною 3 річного віку. Суд може покласти на жінку один або декілька обов'язків, передбачених ст. 76 КК України попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; періодично з'являтися для реєстрації в органи кримінально-виконавчої системи, повідомляти їх про зміну місця проживання, роботи або навчання, не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу їх органу, пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших людей. Контроль за поведінкою цієї жінки покладається на органи кримінально-виконавчої служби.

Після закінчення іспитового строку суд, залежно від поведінки засудженої, або звільняє її від покарання, або направляє для відбування покарання, призначеного вироком. У разі, коли звільнена від відбування покарання з випробуванням жінка відмовиться від дитини, передасть її в дитячий будинок, зникне з місця проживання, буде ухилятися від виховання дитини, догляду за нею, не виконуватиме покладених на неї судом обов'язків або систематично вчинятиме правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання її стати на шлях виправлення, суд, за поданням контролюючого органу, направляє засуджену для відбування покарання згідно з вироком суду. Якщо засуджена в період іспитового строку вчинить новий злочин, суд призначає їй покарання, за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 КК України.

На підставі ст. 83 КК України суд може звільнити від відбування покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі вагітних жінок і жінок, які народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше 5 років за тяжкі та особливо тяжкі злочини, у межах строку, на який згідно із законом, жінку може бути звільнено з роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

Адміністрація виправних колоній направляє засуджених жінок з вагітністю понад чотири місяці або жінок, які мають при собі дітей віком до трьох років, для відбування покарання у виправну колонію, де є будинок дитини. При цьому, на кожну засуджену складається детальна характеристика, у якій робиться висновок про можливість надання їй надалі права проживання за межами колонії. Контроль за поведінкою таких жінок і жінок, які звільнені від відбування покарання з випробуванням, здійснюється кримінально-виконавчими інспекціями за місцем їх проживання і регулюється розділом IV Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення

контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, затвердженої наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та МВС України від 19 грудня 2003 р. № 270/1560 [2]. В останні роки приблизно 35-40 % жінок звільняється з установ виконання покарання умовно-достроково, кожна третя відбуває призначений строк покарання повністю. Помилування протягом останніх 10 років застосовується лише до 2 % жінок щорічно.

Враховуючи вищевикладене, ми дійшли висновку, що вчинення жінкою будь-якого злочину, а особливо насильницького, майже завжди є явищем надзвичайним, окрім того, винна ніби виштовхується із середовища, і набуте тавро злочинниці існує з нею досить довго, іноді залишається на все життя. Звідси – досить значні труднощі і проблеми ресоціалізації після звільнення, отримання допомоги жінками, які відбули покарання. Багато хто не витримує такого напруження і знову потрапляє в місця позбавлення волі, а суспільство починає платити подвійну ціну за новий злочин. А тому можна з упевненістю стверджувати, що кримінально-виконавча система, організація діяльності установ по виконанню покарання у виді позбавлення волі щодо жінок потребують значного концептуального переосмислення.

Список використаних джерел:

1. Голіна В. В. Кримінально-виконавче право / В. В. Голіна. – Х.: Право – 2011. – 328 с.
2. Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, затвердженої наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та МВС України від 19 грудня 2003 р. № 270/1560 [Електронний ресурс]: Заголовок з екрану. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0016-04.

Данін Р.Е.,
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної міліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Єфімов М.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА НА МІСЦІ ПОДІЇ

Якісно проведений огляд місця події є запорукою успіху. Саме тому необхідно зробити все, щоб побувати на місці пригоди, детально вивчити його, спробувати відтворити обставини та події, які там відбулися.

Звичайно, все це робиться з дотриманням вимог процесуального законодавства й детально документується [2, с. 373–377].

Огляд місця події і трупа на місці виявлення організує та проводить слідчий, тому всі учасники огляду діють за його вказівками і за його дозволом. Відповідно до ч. 1 ст. 238 КПК України огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта.

Зовнішній огляд трупа є складовою частиною огляду місця події, хоча частіше він оформляється як окрема самостійна слідча (розшукова) дія. Проводячи її, лікар повинен встановити й відобразити у протоколі: розташування та позу трупа; зовнішній вигляд його одягу та взуття; характер пошкодження одягу, наявність на ньому слідів, плям тощо; індивідуальні особливості частин тіла, їхніх ушкоджень і слідів на тілі; ознаки переживання тканин; особливості ложа трупа, предметів на ньому, безпосередньо біля нього. Значну увагу приділяють виявленню трупних змін та їх характеру, а також встановленню загальних даних про особу трупа.

Безумовно, ще до детального огляду трупа, лікар, який бере участь в огляді місця події, повинен пересвідчитися, що перед ним мертва людина. На це вказують абсолютні ознаки смерті (трупні плями, трупне залякання, охолодження, висихання тощо). Смерть можна діагностувати й за наявності несумісних з життям ушкоджень тіла. Якщо ж достовірні трупні явища відсутні, то лікар повинен негайно надати потерпілому медичну допомогу, почати реанімаційні заходи і проводити їх до відновлення вітальних функцій або ж до появи абсолютних ознак смерті. Дуже рідко спостерігаються випадки, коли живу людину помилково приймають за труп і навіть привозять до моргу [1, с. 199-200].

Після цього встановлюють стать, довжину тіла та приблизний вік покійного. Не змінюючи пози трупа, вказують його положення щодо оточуючої обстановки, фіксують це шляхом відео-, кіно - чи фотозйомки. Позу трупа детально описують у протоколі, визначаючи, як він розміщується (лежить обличчям догори чи вниз, на боці, сидить, стоїть тощо), зазначають наявність на трупі та в оточуючій обстановці ознак, які дозволяють скласти думку про те, що відбулося (знаряддя травми: ніж, сокира, рушниця; сліди крові, сперми, інших виділень людини, волосся; частини одягу, сліди транспортних засобів і т. ін.). Особливу увагу звертають на наявність ознак боротьби та самооборони.

Після цього проводиться детальний зовнішній огляд трупа за тими ж правилами, що й при його розтині. Уважно досліджують ознаки смерті, зазначають у протоколі ступінь вираження трупних явищ у певний час огляду. Одразу ж звертають увагу на трупні плями. Як правило, це найперші ознаки смерті, і у своєму розвитку вони проходять певні стадії.

Встановлюють відповідну стадію трупних плям шляхом вивчення зміни кольору при дозованому натисканні. Водночас відмічають їх вигляд (суцільні, на зразок острівців), інтенсивність, колір (синій, фіолетовий, рожевий, чорно-сірий тощо) та фази. За характером (колір, інтенсивність, розташування) плям можна іноді запідозрити причину смерті.

Потім визначають наявність і ступінь трупного залякання. Для цього роблять спробу відвести нижню щелепу, зігнути чи розігнути кінцівки в суглобах. За допомогою електричних медичних (ТПЕМ-1) і ртутних термометрів вимірюють температуру трупа в паховій ямці та прямій кишці. Все це заноситься до протоколу, де зазначають дані про погоду (світла, похмура, наявність опадів, температура навколишнього середовища тощо), бо вона може впливати на розвиток трупних явищ.

Пересвідчившись у наявності абсолютних ознак смерті та вивчивши їх стан, починають ретельний огляд одягу трупа (верхнього та нижнього): чи відповідає він порі року, застібнутий він чи ні, чи є на ньому сліди від дії зовнішніх факторів (розриви, відбитки протектора, забруднення, різноманітні нашарування, підпали тощо) – ось далеко не повний перелік питань, які вирішуються при огляді одягу [5, с. 201-202].

Треба зазначити, що хоча сам процес огляду місця події залежить від багатьох обставин, він має певні закономірності: спочатку учасники огляду знайомляться з обставинами випадку шляхом опитування очевидців події або ж осіб, які виявили труп, уточнюючи час пригоди та обставини її, встановлюють особу покійного, час смерті, загальний стан перед смертю (скарги, клінічні прояви хвороби тощо) [3, с. 29-30].

Таким чином, первинний огляд трупа на місці його виявлення є дуже важливим, проте іноді потрібно проводити і повторний огляд з урахуванням одержаних нових свідчень. Своєчасно, якісно, кваліфіковано проведений огляд дозволяє виявити сліди скоєного злочину, мотиви його здійснення і таким чином визначити характер і цілеспрямованість подальших слідчих дій для розкриття злочину.

Список використаних джерел:

1. Голіна В.В. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: Підручник / І. М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіна. - 2-ге вид. перероб. і доп. - Х.: Право, 2009.
2. Зарубенко О. В. Підстави проведення огляду у кримінальному провадженні України / О. В. Зарубенко// Форум права.– 2012.– № 4. – С. 373–377
3. Когутич І. І. Криміналістика. Курс лекцій / І.І. Когутич. - К.: Атіка, 2008.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України.
5. Скригонюк М.І. Криміналістика: Підручник. - К.: Атіка, 2007.

Іванчишин І. І.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗОВАНЕ ЗЛОЧИННЕ УГРУПОВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Організовані злочинні угруповання (ОЗУ) є досить багатоаспектним негативним соціальним явищем. У науковій літературі проблемам протидії діяльності ОЗУ достатньо уваги приділяється вченими-криміналістами, які досліджують різноманітні аспекти цього негативного явища, у тому числі криміналістичні, оперативно-розшукові, кримінологічні, психологічні та ін. Однією з основних типових ознак організованої злочинності, є створення стійких суспільно-небезпечних злочинних угруповань з функціонально-ієрархічною структурою побудови. ОЗУ є первинною ланкою, невід'ємним структурним елементом організованої злочинності, фундаментом її подальшого розвитку та змін. Саме ОЗУ, на сьогодні, вчиняється переважна більшість тяжких злочинів різностороннього характеру.

Відповідно до ст. 28 КК України, законодавець визначає ознаки, які мають бути для того, щоб віднести злочинну групу до організованої, зокрема: а) наявність декількох осіб та їх попередня зорганізованість у спільне стійке об'єднання для готування або вчинення злочинів; б) об'єднаність злочинів єдиним планом; в) розподіл функцій учасників угруповання, спрямованих на реалізацію цього плану; г) обізнаність усіх учасників групи з цим планом.

Узагальнюючи наукові погляди вчених щодо ознак ОЗУ, то здебільшого науковці вдаються до більш детального поділу цих типових ознак, розмежовуючи їх на основні та додаткові. Зважаючи на це, можна погодитися з думкою В.М. Бикова, який виділяє обов'язкові та додаткові ознаки організованих груп, визнаючи, що обов'язкові ознаки вказані у законі – це стійкість злочинної групи й розподіл функцій її учасників, спрямованих на досягнення єдиного плану групи.

До факультативних ознак він відносить: складні заходи щодо підготовки до учинення злочинів; розподіл злочинних ролей в організованій групі; створення психологічної структури у злочинній групі; наявність лідера групи та організатора конкретних злочинів; підтримання жорсткої дисципліни всередині групи; створення спеціального грошового фонду; наявність в організованій групі єдиної ціннісно-нормативної орієнтації злочинців; використання складних способів підготовки,

вчинення та приховання злочинів; розподіл злочинних доходів відповідно до становища особи в структурі організованої групи [1, с. 5-6].

Додаткові ознаки злочинних груп не завжди повною мірою встановлюються під час досудового розслідування, а у деяких кримінальних утвореннях взагалі відсутні. Так, за даними вивчених кримінальних проваджень лише у 3 % випадках додаткових ознак ОЗУ слідчим під час досудового розслідування встановлено не було.

Узагальнення наукових поглядів вчених, можна зробити висновок, що незважаючи на обов'язкові ознаки ОЗУ, що зазначені у законі, існують і інші, на які нема прямого посилання. Зважаючи на це, такі ознаки можна розглядати як додаткові. На основі вивчення кримінальних проваджень та оперативних матеріалів про організовану діяльність ОЗУ, були виявлені такі додаткові ознаки:

1. Ієрархічність ОЗУ. В групі злочинні ролі чітко розподіляються. Так, одні члени угруповання беруть участь у підготовці до вчинення злочинів; другі – безпосередньо вчиняють злочини; треті – забезпечують приховування, збереження та збут викраденого; інші – забезпечують прикриття злочинної діяльності групи. Отже, кожний його член знає свої функції, тому ОЗУ функціонує швидко, злагоджено та організовано.

2. Тривалість злочинної діяльності ОЗУ та кримінальна направленість на отримання значних прибутків. Тривале функціонування групи забезпечується створюваною власною внутрішньою контррозвідкою та розвідкою. Її структурні ланки формуються на базі державно-виробничих управлінських структур, що виконують подвійні функції законного та злочинного характеру.

3. Планований характер злочинної діяльності. Практично усі ОЗУ вчиняють злочини на основі заздалегідь розробленого плану. Тому тривалість функціонування таких груп неможлива без планування їхньої діяльності. Вважаємо, що планований характер злочинної діяльності полягає у тому, що учиненню злочинів обов'язково передують виникнення наміру, оцінка наявних можливостей щодо його реалізації та перша стадія вчинення злочину – його підготовка. Під час підготовки до злочину відбувається підшукування необхідних співучасників, обрання знарядь злочину, умисне створення сприятливих умов для вчинення злочину та ін.

4. Стійкість, цілісність та постійність складу ОЗУ. Стійкість вказує на тривалість злочинної діяльності й постійний склад групи. Однак сама тривалість не є основною ознакою групи, тому що тривалі зв'язки можуть бути і в групах, які епізодично за попередньою змовою вчиняють злочини. Стійкість групи виявляється у певній стабільності, цілісності групи при впливі зовнішніх та внутрішніх умов. Створення внутрішнього порядку в злочинній групі, розподіл ролей й закріплення функцій, формування ієрархії, відносин влади й підпорядкованості – це процеси, що направлені

на підвищення самозбереження групи і характеризують її стійкість [2, с. 6].

5. Висока технічна оснащеність ОЗУ. На сьогодні діяльність ОЗУ характеризується учиненням великої кількості злочинів з використанням ультрасучасних технічних засобів та новітньої зброї, що дозволяє злочинцям чітко координувати свої дії, легко долати опір, швидко зникати з місця скоєння злочину не залишаючи жодних слідів злочинної діяльності.

6. Наявність корумпованих зв'язків є однією з важливих ознак ОЗУ, які забезпечують не лише тривале їх функціонування, а й розвиток у майбутньому. Для ОЗУ характерні корумповані зв'язки на високих рівнях, що важко встановити під час досудового розслідування.

Слідчі повинні враховувати, що у правоохоронній практиці виникають проблеми й помилки під час визначення ознак організованості тієї чи іншої злочинної групи. Мають місце факти, коли у кримінальних провадженнях злочинні групи відносяться до груп осіб, які вчинили злочин за попередньою змовою та навпаки. Тому, для визнання злочину таким, що вчинений організованою групою, у кожному конкретному випадку необхідно зазначати, за якими ознаками злочинна група є організованою.

Підсумовуючи, слід відзначити, що правильне визначення виду ОЗУ має важливе значення і повинне враховуватися слідчим під час досудового розслідування злочинів цієї категорії. Слідчим та працівникам оперативних підрозділів необхідно розуміти ступінь психологічної єдності і взаємної підтримки його членів, їхню організованість та згуртованість, що допоможе кваліфікувати злочинну групу як організовану та визначити низку оперативно-розшукових заходів, обрати правильну тактику слідчих (розшукових) дій й напрямки досудового розслідування [2, с. 37].

Злочинне угруповання є особливим і специфічним утворенням, в якому діють свої закономірності, які надзвичайно важливі для виявлення, розкриття і розслідування злочинів та їх профілактики. Дослідження криміналістичної характеристики злочинних угруповань дозволяє слідчому завчасно запобігати можливій протидії досудовому розслідуванню та прогнозувати поведінку їхніх членів та лідерів.

Список використаних джерел:

1. Быков В. М. Признаки организованной преступной группы / В. М. Быков // Законность. – 1998. – №9. – с. 4-8.
2. Чаплинский К. О. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навч. посібник / П. Я. Мінка, К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Вид-во «Свідлер А.Л.», 2009. – 225 с.

Козак Д.В.

заступник начальника курсу з виховної та соціально-гуманітарної роботи ФПФПМГБ
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів» [5]. В свою чергу, Є.І. Макаренко зазначає, що огляд місця події є невідкладною слідчою дією, спрямованою на безпосереднє встановлення, сприйняття, дослідження та фіксацію обстановки місця події (стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що перебувають на місці події), слідів злочину та інших фактичних даних, які в сукупності дозволяють зробити ґрунтовний висновок щодо характеру, механізму та мотивів злочину, особи злочинця та інших обставин, які підлягають доказуванню у разі порушення в подальшому кримінальної справи і провадження дізнання чи досудового слідства [6, с. 12]. Ми повністю погоджуємося з його твердженням про індивідуальність матеріальної обстановки кожної розслідуваної події. Адже взаємозв'язок дій учасників злочину в будь-якому випадку буде різним залежно від безлічі умов. Саме тому слідчий, досліджуючи обстановку, в якій вчинилися злочинні дії, може відновити їхній механізм, з'ясувати ймовірних учасників тощо.

Однак, огляд місця події є не тільки важливою, але й однією з найбільш складних у плані підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій. Адже слідчий з самого початку не знає коли, де та за яких обставин він здійснюватиме огляд місця події, розпочинаючи цим розслідування злочину. Відповідно до п. 2.6. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень «Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини кримінального правопорушення, встановлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та ймовірні шляхи їх відходу. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень» [7].

Одразу після підготовчих дій розпочинається безпосередній огляд місця події, під час якого діяльність слідчого набуває дослідницького

характеру. На даному етапі головною особливістю аналізованої слідчої (розшукової) дії є визначення її меж. Помилки у їх визначенні, на що наголошує К.О. Чаплинський, припускаються у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, хоча саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку потрібно ретельно оглянути. В зв'язку зі звуження меж залишаються без огляду ділянки, на яких можуть виявлятися об'єкти, безпосередньо пов'язані з кримінальним правопорушенням [8, с. 25].

Важливе значення при проведенні огляду місця події має також його послідовність. Наприклад, огляд місця події при розслідуванні хуліганства, на думку Л.Ш. Берекашвілі, необхідно проводити концентричним методом – від периферії до центру [2, с. 17]. Крім того такий метод найдоцільніше використовувати у випадках, коли неможливо визначити центр місця події, за його допомогою визначають сліди пересування злочинців та інші сліди, речові докази.

Так, 04.09.2010 р., близько 23 год. гр. А, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, знаходився поблизу магазину «Барвінок», розташованого по вул. Леніна в с. Запсілля Кременчуцького району, де побачив як гр. В штовхнув гр. К, внаслідок чого останній не втримався на ногах і впав на землю. У цей час у гр. А виник злочинний умисел на вчинення хуліганських дій відносно гр. К, гр. А підбіг до гр. К., який намагався піднятися на ноги та, ігноруючи існуючими в суспільстві елементарними правилами поведінки й добропристойності, безпричинно, виражаючи явну неповагу до гр. К з мотиву п'яної хвацькості та явної неповаги до суспільства, грубо порушуючи громадський порядок, діючи з особливою зухвалістю, зневажаючи загальноприйнятими нормами поведінки та моралі, наніс йому по обличчю зліва два удари кулаками рук та один удар ногою [4].

У даному випадку, на нашу думку, необхідно використовувати концентричний метод огляду місця події. Адже точне місце вчинення злочину вказати практично не можна. В той же час біля магазину могли залишитись речові докази як органічного (кров, слина), так і неорганічного (речі учасників злочину) походження.

З іншого боку, при огляді місця події можна використовувати ексцентричний метод – від центру місця події до периферії. Цей метод доцільно використовувати, про що наголошує Т.В. Альшевський, якщо місце події має свій центр (наприклад знаходження значної кількості слідів крові, пошкоджених об'єктів тощо) [1, с. 23]. Саме тому, як доречно зазначають В.І. Бояров та Н.В. Глінська-Тарасова, «...у місцях погромів, де були розташовані кафе, казино, ресторани, інші комерційні структури; адміністративні будівлі (державні адміністрації, РВВС, СБУ та ін.) звертається увага на наявність слідів крові на ґрунті, металевих снарядах, уламках скла» [3, с. 8]. З одного боку, це можуть бути сліди діяльності

правопорушників, з іншого – наслідки застосування зброї правоохоронними органами, дій охорони та осіб, які захищали своє майно тощо. На нашу думку, слідчий, залежно від ситуації, що склалася, повинен самостійно вирішувати питання про застосування того чи іншого методу огляду місця події.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, огляд місця подіїє однією з найбільш важливих слідчих (розшукових) дій, які застосовуються під час розслідування злочинів. Використання послідовності дій, тактичних прийомів, доцільних в певний момент, буде запорукою його успішного проведення.

Список використаних джерел:

1. Альшевский Т.В. Особенности производства по делам о хулиганстве: Учебно-методическое пособие // За ред. В.П. Кашепова. – Москва. – 1970. – 42 с.
2. Берекашвили Л.Ш. Расследование хулиганства: Учебное пособие / Под ред. В.Е. Жарского. – Москва. – 1968. – 42 с.
3. Бояров В. І. Деякі питання організації і тактики огляду місця події під час розслідування масових заворушень / В. І. Бояров, Н. В. Глінська-Тарасова // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 1 (22). – С. 6-12.
4. Кримінальна справа № 1-289/10 – Архів Кременчуцького районного суду Полтавської області, 2010 рік.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 2012 року
6. Макаренко Є.І. Огляд місця події: Довідник дільничного інспектора міліції. – Дніпропетровськ: Юридична Академія МВС, 2004. – 210 с.
7. Наказ МВС України №700 від 14.08.2012 р. «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».
8. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду // К.О. Чаплинський / Криміналістичний вісник. – №1(15). – 2011. – С. 22-29.

Костюк Д.О.
курсант 4 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів слідства
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

При розкритті й розслідуванні злочинів у правоохоронців виникає потреба проведення обшуку в приміщеннях, де проживають, постійно або тимчасово, особи не пов'язані між собою родинними, службовими чи іншими зв'язками. Мова йде про гуртожитки, готелі, хостели, будинки-інтернати та ін.

Обшук – це примусова слідча дія, яка полягає в дослідженні та обстеженні осіб, займаних ними приміщень, робочих місць, належного їм майна, ділянок місцевості [2, с. 347] та певним чином впливає на

реалізацію права людини щодо недоторканості житла, яке закріплене Конституцією України.

Під житлом фізичної особи розуміють житловий будинок, квартиру, інші приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них, тобто приміщення як індивідуального, так і загального користування.

Проведення обшуку в приміщеннях загального користування має свою специфіку і полягає у тому, що там проживають різні особи, які не пов'язані між собою, й де знаходиться майно та речі кожної з них. Вони в межах приміщення користуються певною ділянкою території, зберігаючи там власні речі, які в більшості випадків жодним чином не прив'язані до осіб, що мешкають в цьому приміщенні.

Для проведення обшуку, у першу чергу, потрібно мати ухвалу слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку. Суддя видає таке рішення не стосовно частини території приміщення, а щодо певної адреси, під якою розуміється кімната в гуртожитку чи в іншому місці, де звичайно мешкає не одна особа.

Тож виникають питання, чи проводити обшук лише на території та в межах приміщення, де проживає обшукувана особа, чи у всьому приміщенні; наскільки при цьому можна реалізувати рекомендовані у криміналістиці тактичні прийоми проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

Існують загальні тактичні положення, якими слід керуватись у ході будь-якого обшуку. Це: чітке визначення мети та місця проведення обшуку; детальне зібрання Інформації про місце проведення майбутнього обшуку; отримання інформації стосовно особи, яка підлягає обшуку, членів її родини, способу життя, розпорядку дня і т.ін.; раптовість; забезпечення конспіративності підготовки обшуку; правильний та обґрунтований вибір кількісного та персонального складу учасників обшуку; визначення переліку технічних засобів, необхідність застосування яких може виникнути під час проведення обшуку (засоби криміналістичної техніки, зв'язку, пошукові та транспортні засоби), а у необхідних випадках і перевірити її робочий стан та комплектність (валіза слідчого, портфель слідчого); у випадках проведення групового (одночасного) обшуку за єдиним планом необхідно передбачити заходи для забезпечення одночасного початку проведення обшуків та створення перешкод можливим спробам осіб, що підлягають обшуку, повідомити своїм співучасникам про обшук [1, с. 312].

Тактичні прийоми обшуку приміщення поділяють на загальні та окремі. До загальних прийомів належать: планомірність та послідовність обстеження приміщення; активне використання технічних засобів і спеціальних знань (спеціалістів); використання логічних і психологічних прийомів [1, с. 313].

Окремі тактичні прийоми залежать від виду приміщення й характеру обстановки, де проводиться обшук, у нашому випадку – це гуртожиток.

Таким чином, до спеціальних прийомів проведення обшуку в гуртожитку варто віднести ті, що пропнуються окремими науковцями: обов'язкова присутність представника адміністрації; розпочинання обшуку з місць загального користування (кухня, коридор, туалет); проведення за загальними правилами обшуку житлового приміщення після обслідування приміщень загального користування [1, с. 313].

Слід пам'ятати, що обслідуванню підлягають тільки ті об'єкти, які належать обшуканій особі; наприклад, кухонна шафа, плита, умивальник у загальній кухні. Інші речі обслідуються з дозволу їхніх господарів, які повинні бути присутніми. Останнім пропонується переглянути свої речі – чи немає там сторонніх, що не належать їм, предметів [1, с. 314].

Слід зазначити, що думка науковців, з приводу початку обшуку є спірною. Так, наприклад, М.П. Яблоков на відміну від П.Д. Біленчука зазначає, що починати обшук потрібно не з кімнат загального користування (кухні, туалету, коридору), а саме з місця, де знаходяться речі обшукуваного, тобто кімнати проживання [3, с. 474]. У свою чергу, М.В. Салтевський не виділяє взагалі, де спершу потрібно починати обшук, зазначаючи лише, що це повинно бути займане обшукуваною особою місце у приміщенні [2, с. 354].

Таким чином, науковці рекомендують здійснювати обшук на території, де проживає обшукувана особа. Разом з тим вважаємо, що не виключена ситуація, коли обшукувана особа чи за попередньої домовленості з іншою особою, чи навіть таємно від неї переховує шукані об'єкти саме на території кімнати, якою користується не обшукувана особа, а особа, яка разом з нею проживає. Якщо виникає таке припущення у правоохоронців, безумовно, обшук потрібно проводити у всьому приміщенні незалежно якою частиною користується той чи інший мешканець. Тож кінцеве вирішення цього питання повинно залишатися за особою, яка проводить обшук.

Слідчий в процесі обшуку може з'ясувати особистості осіб, які спільно займають приміщення, їх стосунки, також, може спиратися на сприйняття ним психо-фізіологічних реакцій не тільки з боку обшукуваної особи, а й інших осіб, що спільно з ним займають приміщення. І таким чином діагностувати можливість задіяння іншої особи для шукання речей.

Отже, при проведенні обшуку в гуртожитку, для прийняття рішення про необхідність проведення слідчої (розшукової) дії на усій території чи тільки в тій частині, де проживає особа, слідчий повинен врахувати такі обставини, як попередня оцінка особистості обшукуваного, сприйняття співмешканців, їх поведінки, невербальних реакцій та обстановки безпосередньо в процесі обшуку.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : Підручник / [Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін.] ; За ред. П.Д. Біленчука-2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с. – ISBN 966,7714-57-8.
2. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : Підручник / Салтевський М.В. – К. : Кондор, 2008. – 586 с. - ISBN 966-8251-70-9.
3. Яблоков Н.П. Криміналістика : Підручник / Яблоков Н.П. - Вид. 3-ге перероб. і доп. - М. : Юрист, 2005. – 781с. – ISBN 5-7975-0728 – 5.

Комель М.Ю.

курсант 4 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів слідства

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Христов О.Л.

доцент кафедри криміналістики,
судової медицини, та психіатрії,
кандидат юридичних наук

**ОКРЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПІДГОТОВЧІ ЗАХОДИ
ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ НЕЗАКОННОГО
ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ**

Останніми роками в Україні зростає рівень незаконних заволодінь транспортними засобами (далі - ТЗ). ТЗ складають значну матеріальну цінність, тому ціни на ТЗ роблять його привабливим предметом посягань. Швидкість та повнота розслідування незаконних заволодінь ТЗ залежить від рівня володіння працівниками оперативних та слідчих підрозділів практичними і теоретичними знаннями.

До сьогодні у юридичній літературі спостерігається недостатність наукових розробок у сфері розслідування незаконних заволодінь ТЗ, зокрема в сучасних наукових працях обмаль уваги приділено особливостям проведення допиту підозрюваного. Слід зазначити, що певні особливості має організація і тактика проведення допиту підозрюваного у вчиненні незаконного заволодіння ТЗ.

Так, одним із найважливіших організаційно-підготовчих заходів зазначеної слідчої (розшукової) дії є визначення предмету допиту. Слушною з даного приводу є думка Д.А. Патрелюка, який зазначає, що предмет допиту підозрюваного повинен охоплювати: а) відомості про ТЗ, його характеристики і охорону; б) час, місце стоянки і обстановку незаконного заволодіння; в) способи і знаряддя, що були використані; г) суб'єктивну сторону; д) причини і умови, що сприяли протиправному діянню; е) співучасників та підмовників; ж) зайнятість і схильності особи [2, с. 54].

О. П. Резван та С. М. Скібін, вважають, що при допиті підозрюваного у кримінальних провадженнях про незаконні заволодіння ТЗ, підлягають з'ясуванню такі питання: а) чи мав підозрюваний відомості про особу потерпілого, про ТЗ, що викрадається, і місце його зберігання; б) яким способом здійснювалося проникнення в гараж; в) які прийоми використовувалися для проникнення в салон (кабіну) автомашини та запуску її двигуна, для нейтралізації протиугонних пристроїв; г) яке майно було викрадено, його кількість і якість, а також особливі ознаки; д) де, коли й за допомогою яких осіб підозрюваний реалізував викрадений автотранспортний засіб або його частини; е) чи вчинялися аналогічні злочини раніше; ж) чи вживав хто-небудь зі сторонніх громадян заходів до припинення злочину, хто саме [4, с. 179; 3, с. 123–124].

Погоджуючись із думками вказаних науковців, зазначимо, що до предмету допиту необхідно також відносити наявність закордонних зв'язків збуту ТЗ, або його частин; яким способом відбувалося проникнення до ТЗ; чи було незаконне заволодіння ТЗ пов'язане з насильством, якщо так, то яким саме способом та знаряддям злочину; яким чином (мережею) здійснювався збут ТЗ та ін.

Список використаних джерел:

1. Чаплинський К.О. Тактичні прийоми проведення допиту підозрюваного (обвинуваченого) // Науковий вісник ДДУВС. – 2008. - №4 (40). – 400 с.
2. Патрелюк Д. А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми : навч. посібник / Д. А. Патрелюк. - Дніпропетровськ : ФОП Лопатніков С.Г., 2012. – 221 с.
3. Скибин С. Н. Особенности расследования угонов и краж автомобилей или иных транспортных средств: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». - М., 2007. - 173 с.
4. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений : учебное пособие в 2-х частях. Ч. 2: / под ред. А. П. Резвана, М. В. Субботиной. - М.: ИМЦ ГУК МВД России, 2002. - 232 с.

Кононенко Н.О.

здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ
ВПІЗНАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО
ПРИ ПРОВЕДЕННІ СПОРТИВНО-МАСОВОГО ЗАХОДУ**

Випадки порушення громадського порядку та безпеки під час проведення спортивно-масових заходів зовсім не рідкість. Хуліганство, зокрема, є одним з найбільш поширених кримінальних правопорушень, що можуть трапитися в зазначених ситуаціях. Своєчасне та ефективне проведення слідчих (розшукових) дій стає запорукою швидкого виявлення правопорушників. Велика кількість осіб, які можуть бути задіяні у вчиненні хуліганства, зумовлює необхідність проведення пред'явлення для

впізнання. В свою чергу, правильна організація і тактика проведення зазначеної слідчої дії збільшить ймовірність швидкого розслідування досліджуваного злочину по «гарячих слідах». Під час проведення спортивно-масових заходів зазвичай присутня велика кількість людей. Тому свідків кримінального правопорушення, яке може бути вчинено, повинно бути вдосталь. Це, в свою чергу, зумовлює особливу роль пред'явлення для впізнання при розслідуванні досліджуваної категорії злочинів.

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою дією, яка ніколи не дублюється. Не можна, як правило, пред'являти для впізнання один й той самий об'єкт декілька раз. Тому ефективність та доказове значення результатів впізнання у значній мірі залежить від якості проведення слідчим організаційно-підготовчих заходів. В процесі проведення даної слідчої дії відбувається ототожнення певних об'єктів з ідеальними слідами, що залишились у пам'яті людини. Особі пред'являють об'єкти, образи яких вона порівнює з уявними образами об'єктів, які спостерігала раніше, і на цій підставі робить висновок про їхню подібність.

Об'єктами, які пред'являються для впізнання при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 296 КК України в випадках їх вчинення при проведенні спортивно-масових заходів, як показує аналіз кримінальних проваджень, найчастіше є живі особи (83 %), рідше – різні предмети (14 %) та інше (приміщення, ділянки місцевості, тварини тощо) (3 %).

З огляду на зазначені статистичні дані, особливу увагу слід приділити пред'явленню для впізнання осіб, які вчинили хуліганські дії. Процес проведення впізнання складається з трьох етапів: підготовка до проведення, робочий етап та фіксація результатів. При розслідуванні хуліганства підготовчі дії повинні складатися з таких заходів: попередній допит особи, яка впізнає; визначення місця, часу і способу проведення впізнання; у разі групового вчинення хуліганства – визначення черговості пред'явлення для впізнання учасників; створення оптимальних умов для проведення даної слідчої дії; визначення способу фіксації ходу і результатів впізнання; підготовка необхідних науково-технічних засобів; забезпечення охорони злочинців, які знаходяться під вартою; підбір статистів і понятих; інструктаж усіх учасників даної слідчої (розшукової) дії.

Розглянемо більш детально деякі з них. Попередній допит перед пред'явленням для впізнання є обов'язковою умовою для ефективного проведення даної слідчої дії. У разі необхідності пред'явлення якої-небудь особи чи інших об'єктів для впізнання свідкові, потерпілому або підозрюваному слідчий спочатку допитує їх про зовнішній вигляд та прикмети цієї особи (інших об'єктів), а також про обставини, за яких

особа, яка впізнає, бачила цю особу (інші об'єкти), про що складається протокол.

Слідчий повинен запропонувати впізнаючому пригадати якомога більше ознак, що характеризують зовнішні прикмети злочинця. У тих випадках коли особа, яка впізнає, не може описати ознаки об'єкта, що підлягає впізнанню, однак стверджує, що зможе його упізнати, то недоцільно відмовлятися від проведення даної слідчої дії. Загалом, попередній допит є не тільки необхідним етапом у підготовці до пред'явлення для впізнання, а ще й обставиною, яка забезпечує прийняття правильного рішення про доцільність проведення цієї слідчої дії.

Стосовно визначення місця, часу та способу пред'явлення для впізнання слід зазначити, що впізнання має проводитися за часом, якомога ближчим до моменту сприйняття злочинної події. Будь-яке зволікання з пред'явленням для впізнання може тягти за собою небажані наслідки, оскільки суб'єкт впізнання з часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта.

Відповідно до ст. 228, 229 КПК об'єкти мають пред'являтися в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Максимальна їх кількість визначається слідчим. При груповому пред'явленні об'єктів суб'єкт впізнання порівнює їх не тільки з образом, що зберігся в пам'яті, а й між собою. Це спрямовує процес впізнання на виявлення індивідуальних особливостей об'єкта.

Вчинення хуліганських дій само по собі вказує на зухвале та презирливе відношення злочинця до норм поведінки у суспільстві. Тому можливі випадки, коли підозрювані будуть намагаться зірвати проведення впізнання або чинити протидію розслідуванню. З метою обмеження психологічного впливу на суб'єкта впізнання з їх боку доцільно застосовувати певні тактичні прийоми.

В деяких випадках слід застосовувати максимальне скорочення часу проведення впізнання. Для цього усі підготовчі дії необхідно проводити таким чином, щоб виключити вірогідність випадкової зустрічі свідків зі злочинцями та їх адвокатами, а також з понятими та статистами до початку слідчої дії.

Важливими тактичними прийомами також є спостереження за поведінкою свідків і потерпілих, а також за поведінкою підозрюваних. Так, у деяких випадках потерпілий або свідок через певні обставини заперечує, що вони упізнали злочинця, хоча їх емоції свідчать про протилежне. Слідчому у таких випадках необхідно їх заспокоїти, дати можливість відчувати підтримку та захист з боку слідчого та запропонувати ще раз спробувати упізнати злочинця.

Під час розслідування хуліганства, що вчинене при проведенні масових заходів, об'єктами впізнання можуть бути різноманітні предмети і

документи. До них можна віднести засоби вчинення правопорушення (бити, кастети, ножі), одяг потерпілих чи підозрюваних, речі та інші об'єкти, які пов'язані зі злочинною подією тощо. Знаряддя вчиненого злочину бажано пред'являти не тільки потерпілому, а й підозрюваному, а також іншим особам, які могли раніше бачити цей предмет.

Впізнання речей при розслідуванні хуліганства складається з таких етапів: 1) після допиту суб'єкта впізнання слідчий видаляє його з робочого кабінету і запрошує понятих та інших учасників даної слідчої дії; 2) усім присутнім слідчий повинен роз'яснити їх права та обов'язки, а також мету, завдання та порядок проведення впізнання; 3) слідчий демонструє предмет, що впізнають, і повідомляє ознаки, за якими суб'єкт впізнання може його упізнати; 4) слідчий розкладає на робочому столі предмети і пропонує понятим розмістити їх у будь-якому порядку. Після того як об'єкти розміщено, під кожним предметом слідчий проставляє номер і робить відмітку у протоколі. Такий порядок розміщення предметів доцільно зафіксувати фотозйомкою; 5) запрошується особа, яка впізнає, до кабінету слідчого, де знаходяться усі учасники впізнання, та попереджається про кримінальну відповідальність; 6) слідчий пропонує суб'єкту впізнання оглянути пред'явлені предмети і сказати, чи немає того, який спостерігався під час злочинної події, пояснити, за якими ознаками він його впізнав. Під час впізнання можна дозволяти особі, яка впізнає, брати до рук предмети для кращого їх огляду, якщо це не призведе до зміни їх зовнішніх ознак і стану; 7) після того як особа впізнає предмет, його необхідно сфотографувати масштабним способом; 8) слідчий складає протокол, який підписують усі учасники слідчої (розшукової) дії.

Отже, пред'явлення для впізнання є важливою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні хуліганства, що вчинене під час проведення спортивно-масових заходів. Це зумовлюється великою кількістю очевидців вчинення досліджуваного суспільно-небезпечного діяння. Найчастіше в зазначених випадках проводиться пред'явлення для впізнання живих осіб. Важливе значення має організаційно-підготовчий етап пред'явлення для впізнання. На робочому етапі найбільш доцільними тактичними прийомами є максимальне скорочення часу проведення впізнання, спостереження за поведінкою свідків і потерпілих, а також спостереження за поведінкою підозрюваних.

Костиря О. М.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ЗА ГРАБЕЖАМИ ТА РОЗБОЯМИ, ВЧИНЕНИМИ РАНІШЕ ЗАСУДЖЕНИМИ ОСОБАМИ

Протидія злочинним проявам є одним з основних завдань правоохоронних органів нашої держави. У даній діяльності застосовуються засоби і методи розроблені багатьма юридичними науками, серед яких одне з основних місць займає криміналістика. Криміналістику образно називають наукою про сліди, так-як вивчення механізму утворення слідів злочину та робота слідчого (суду), пов'язана з їх виявленням та аналізом, складають її основу [2].

Великого значення слідам злочину надавав Г. Грос, вважаючи їх джерелом інформації про подію та відповідно особу злочинця [1]. Якщо розглянути зміст, яким наповнюються матеріальні та ідеальні сліди, то можна зробити висновок, що розкрити злочин це фактично встановити достатню кількість приналежних йому слідів.

Незважаючи на наявність значної кількості рекомендацій з розслідування грабежів та розбоїв, їх кількість з року в рік не зменшується. У той же час варто відмітити, що за значною їх кількістю злочинці не виявляються. Це, на нашу думку, значною мірою впливає до продовження вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі більш тяжких. Також варто відмітити, що наявний у винуватців злочинний досвід визначає більш професійні їх дії як з підготовки, вчинення, так і з приховування своїх дій. Наведені дані вказують на те, що працівники правоохоронних органів відчують значні проблеми у діях, пов'язаних зі слідами злочину даного виду.

Зазвичай працівники органів внутрішніх справ при зборі матеріалів щодо вчинення вказаних фактів діють інтуїтивно, спираючись на власний досвід отриманий за іншими правопорушеннями. Однак, пошук деяких слідів за вчиненими раніше засудженими особами кримінальними правопорушеннями, кваліфікованими у відповідності до ст.ст. 186, 187 КК України має свою особливість. У ряді випадків заходи, спрямовані на виявлення, вилучення всіх слідів проводяться не у повному обсязі.

З поділу слідів злочину на матеріальні та ідеальні [3], можна дійти висновку що матеріальні сліди необхідно відшукати, а що стосується ідеальних – знайти осіб які володіють інформацією про дану подію. Це у першу чергу –свідки правопорушення. На нашу думку, особа злочинця

може бути визначена носієм інформації щодо цього злочину у випадку сприяння слідству та дачі правдивих свідчень. Останні у подальшому можуть бути перевірені, наприклад при проведенні відтворення обстановки та обставин подій та інших слідчих дій. Під час пошуку слідів необхідно приймати до уваги види слідів та місце їх знаходження. І види й розташування потрібно розглядати у взаємозалежності, оскільки без наявності якоїсь частини цих даних, відомості будуть неповними. Пошук може відбуватися як від виду слідів до місця їх розташування так і у зворотному порядку, від місця зосередження до їх виду. Як види утворених слідів так і їх розташування можуть залежати від способу вчинення грабежу та розбійного нападу. Виїзд на місце події сприяє висуванню припущень щодо ряду дій, вчинених злочинцем, розташування залишених матеріальних слідів, а також встановленню можливих свідків повідомлення.

Вивченням судово-слідчої практики нами встановлено, що у 100 % випадків у пам'яті осіб щодо яких було здійснено протиправні діяння розглянутих категорій, залишались сліди.

Заслуговує на увагу розташування слідів по відношенню до місця вчинення злочину. Нами з'ясовано, що у 32 % випадків вони виявляються за місцем вчинення злочину, та відповідно у 64 % – у інших місцях. При цьому із зазначеної кількості слідів на місці злочину виявляють: сліди рук у 75 % випадків, ніг 3 %, одорологічні 2 %, носії інформації з камер спостережень у 5 %. Не виключено виявлення й інших слідів.

Вагоме місце займають сліди поза місцем злочину. Їх виникнення (утворення) та знаходження залежить у першу чергу від виду використаного технічного засобу передачі повідомлення про загрозу. Усталеною є думка що кількість розкритих суспільно-небезпечних діянь знаходиться у прямій залежності від швидкості виявлення та вилучення слідів, оскільки час впливає на їх властивості та якість. Не є виключенням з цього правила і злочини щодо завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Сліди можуть відчувати на собі змін, котрі завдає злочинець, намагаючись приховати свої дії. Крім того сліди змінюються під впливом природних факторів, а також випадкових обставин.

З наведеного можна зробити висновок, що наявність знань щодо розташування, видів та інших відомостей про сліди, котрі залишаються у результаті вчинення раніше засудженими особами грабежів та розбоїв, забезпечить їх швидкий пошук, повне винайдення, якісне вилучення та подальше дослідження й використання під час проведення розслідування за кримінальними справами даного виду. Це у свою чергу забезпечить належний рівень розслідування злочинів зазначеної категорії, що буде значним внеском у забезпечення громадської безпеки в Україні. Зазначене

не може не відобразитись на поліпшенні криміногенної ситуації у нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. –Новое изд., перепеч. С изд. 1908 г. –М.: ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
2. Домбровский Р. Г. Следы преступления и информация. Известия вузов «Правоведение», 1988. – №3. – 120 с.
3. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): Підручник.-К.: Кондор,2005. – 588 с.

Лазарєв В.О.

начальник курсу ФПФПМГБ
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФІКСУВАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кримінальне процесуальне доказування - це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді і суду, а також інших учасників кримінального провадження, яка здійснюється у встановленій законом процесуальній формі і спрямована на збирання, перевірку та оцінку доказів з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню [1, 127 с.].

Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України доказування у кримінальному провадженні – це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність, що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [2].

У стадії досудового розслідування провадиться кримінальне процесуальне доказування, в якому реалізуються всі його елементи. Доказування у цій стадії починається з моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Однак із цього правила є одне виключення. До внесення відомостей до такого реєстру у невідкладних випадках може бути проведена така слідча (розшукова) дія як огляд місця події (ч. 3 ст. 214 КПК). У стадії досудового розслідування провадяться слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, здійснюється витребування сторонами обвинувачення та захисту від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок.

Визнавши, що зібрана достатня сукупність належних, допустимих і достовірних доказів про обставини кримінального провадження, слідчий складає обвинувальний акт, який після затвердження прокурором передається до суду [3, 213 с.].

Фіксування кримінального провадження відіграє роль гаранта встановлення істини та забезпечення справедливості правосуддя, захисту прав і свобод людини, що є головними цілями кримінального процесу. Це можна аргументувати такими об'єктивними закономірностями.

1. Про обставини вчиненого злочину робляться висновки на підставі доказових матеріалів. Щоб висновки відповідали істині необхідно, щоб у доказуванні використовувалися тільки достовірні фактичні дані. Встановлення достовірності доказів передбачає наявність можливості перевірити джерела і способи одержання фактичних даних. При цьому джерело інформації повинне бути доброякісним, а спосіб її одержання - законним і надійним. Допустимість і достовірність інформації може бути підтверджена в переважній більшості випадків лише процесуальним документом чи технічним носієм інформації, що фіксує джерело і процес її одержання, дослідження і закріплення.

2. Здійснюючи діяльність зі збирання і дослідження доказів, слідчий, прокурор і суд вступають у правовідносини з іншими учасниками процесу і зобов'язані вживати заходів до захисту їхніх прав і законних інтересів. Про виконання даних вимог засвідчують результати фіксування кримінального провадження в передбачених законом процесуальних формах.

3. Слідчий, прокурор і суд вправі за наявності до того підстав застосовувати до інших учасників процесу передбачені законом примусові заходи, що обмежують права і свободу людини. Про наявність законних підстав для застосування таких заходів, так само як і про дотримання передбачених законом гарантій захисту прав і свобод людини, можна судити тільки за певними результатами фіксації - документами кримінальної справи, зокрема, за клопотаннями і ухвалами, що мотивують відповідні рішення.

4. Копії основних процесуальних документів вручаються підозрюваному, обвинувачуваному (підсудному). Цим гарантується право підозрюваного, обвинувачуваного знати, у чому їх підозрюють чи обвинувачують, і захищатися від необґрунтованої підозри чи обвинувачення, можливість оскаржити необґрунтоване рішення.

5. Документування процесуальної діяльності та процесуальних правовідносин дозволяє здійснити дієвий процесуальний контроль, прокурорський нагляд та судовий контроль за забезпеченням встановлення істини, захисту прав і свобод людини, справедливістю правосуддя[4, 57 с.]

Так, фіксація доказів є складовою частиною проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. А КПК містить вичерпний перелік способів фіксації доказів (п.п.1, 2 ст.103, ст.ст.104 - 107, ч.5 ст.224, ст.231, ч.11 ст.232, ч.7 ст.236, ч.7 ст.237, ч.6 ст.239, ч.6 ст.240, ч.5 ст.241, ст.252).

Способи фіксації доказів:

- складання протоколів слідчих (розшукових) дій;
- застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження (фотографування, звукозапис, аудіо - чи відеозапис)
- виготовлення фото таблиць, схем, зліпків, відбитків та ін.

Безумовно, застосування технічних засобів фіксування в кримінально-процесуальному доказуванні сприяє об'єктивізації і оптимізації доказування. Завдяки застосуванню технічних засобів процес доказування стає «прозорим, наглядним, а його результати – переконливішими», посилюється надійність і достовірність доказів, економиться час та мінімізуються сили на їх закріплення. Але на ряду з цим існують й недоліки, адже фіксування процесуальних дій за допомогою технічних засобів:

1) ускладнює подальшу роботу з доказами, зафіксованими на технічній носій інформації;

2) потребує суворого дотримання по черговості діалогу і послідовності поведінки учасників процесуальної дії для отримання якісного технічного запису, що в свою чергу може негативно впливати на тактику проведення процесуальної дії;

3) вимагає створення особливих умов для довгострокового зберігання матеріалів технічного запису та вжиття спеціальних заходів попередження від випадкових пошкоджень;

4) утрудняє ідентифікацію людини за голосом й мовою, що зафіксовані за допомогою технічних засобів, у разі виникнення сумнівів чи оскарженні їх приналежності, що виражаються у необхідності експертного дослідження.

Саме у цьому контексті варто розглянути встановлений новим КПК порядок фіксування кримінального провадження.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки:

1) Доказування є серцевиною кримінальної процесуальної діяльності, займає в ній основне місце. Воно відбувається на всіх стадіях кримінального процесу, починаючи з моменту прийняття слідчим, прокурором заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення.

2) Фіксування кримінального провадження - складова і невід'ємна частина процесуальної діяльності, яка полягає у закріпленні доказової інформації, відображенні у протоколах, на технічних носіях інформації, у журналах судового засідання, постановках і ухвалах та інших процесуальних документах ходу і результатів слідчих та інших процесуальних дій і рішень, надаючи можливість перевірки і оцінки належності до справи, допустимості і достовірності доказів та законності процесуальних актів і виступаючи суттєвим гарантом правосуддя.

3) Технічне фіксування кримінального провадження є позитивним явищем, що сприяє його об'єктивізації та оптимізації, встановлений у новому КПК порядок фіксування кримінального провадження, за якого технічний запис стає єдиним матеріальним носієм, на якому зафіксовані відомості, що можуть бути використані у доказуванні, не здатний виступати ефективною гарантією правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес України : підруч. / Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, О. І. Галаган та ін.; за ред. В. В. Коваленка та ін. – К. : ЦУЛ, 2013. – 544 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13// Електронний ресурс// Точка доступу: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>].
3. Кримінальний процес України: навчальний посібник/А. В. Молдован, С. М. Мельник // Київ //«Центр учбової літератури».- 2013р.- 367 с.
4. Тertiшник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. – К.: Алерта, 2014. – 420 с.

Лютий В.В.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

У досудовому розслідуванні важливе значення має встановлення психологічного контакту з допитуваними особами, чим забезпечується якість та результативність проведення не тільки допиту, а й розслідування в цілому. Психологічний контакт – це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка сприяє взаємодії та взаємовідносинами між учасниками, певний «настрій» на спілкування [1, с. 197].

Психологічний контакт завжди має двосторонній характер, його встановлення і підтримання залежать як від слідчого, так і від допитуваного, хоча ініціатива повинна належати слідчому. Існує двосторонній контакт, в якому допитуваний відчуває, що він становить для слідчого певний інтерес. Тому для встановлення психологічного контакту вимагає від слідчого знання психології допитуваного. Він повинен враховувати його індивідуально-психологічні особливості, типологічні якості, психічний стан на момент допиту, життєвий досвід та ін.

Тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, ґрунтуються на використанні даних психології, логіки та інших наук. У цьому відношенні певний інтерес становлять способи впливу на людей, запропоновані Дейлом Карнегі. Він рекомендує

шість таких способів: виявляти ширий інтерес до інших людей; більше усміхатися; пам'ятати, що для людини звук її імені – найбільш важливий звук людської мови; бути добрим слухачем, заохочувати інших розповідати вам про себе; ввести розмову в колі інтересів співрозмовника; давати людям відчуття їх значущість і робити це щиро [1, с. 198].

Банальність деяких вище наведених прийомів є очевидною, однак це не позбавляє їх практичного значення при певній інтерпретації, тобто інтелектуальна здатність людини сприймати, розуміти та тлумачити інформацію яка надходить. Встановлення психологічного контакту потребує знань законів психології, умілого застосування розроблених криміналістикою тактичних прийомів допиту, а також врахування процесуального положення допитуваного.

Особливо важко встановлення психологічного контакту з підозрюваними у незаконних заволодінь транспортними засобами, котрі завжди заінтересовані у результатах провадження. Адже допит їх в цьому зв'язку найчастіше проходить у психологічній боротьбі, особливо на первинній стадії. Нерідко таку «боротьбу» приходиться вести з недобрсовісними свідками.

Для ефективного налагодження психологічного контакту при допиті необхідно розробити ситуаційно обумовлені етапи, які будуть враховувати характер слідчої ситуації, дозволять спрогнозувати послідовність дій слідчого та розвиток події у цілому. Сформульовані етапи встановлення психологічного контакту повинні: регулювати процес установлення, підтримання та закріплення психологічного контакту; допомогти ліквідувати дію негативних чинників та усунути перекручення, що виникають із природи формування психологічного контакту; враховувати рівні формування психологічного контакту; дослідити можливості ефективного застосування тактичних прийомів його встановлення при проведенні допиту та ін.

Встановлення психологічного контакту ще не гарантує безконфліктності, особливо при допиті осіб, що перебували у складі організованої групи з метою незаконного заволодіння транспортними засобами. Не варто проводити різкого розмежування між етапами становлення психологічного контакту та етапами подолання конфлікту. Ці процеси тісно взаємопов'язані, оскільки слідчий, встановлюючи психологічний контакт, нерідко добивається подолання конфлікту, однак, у свою чергу безконфліктній ситуації на перших етапах його встановлення може мати місце латентний конфлікт контакт, нерідко добивається подолання конфлікту, однак, у свою чергу, безконфліктній ситуації на перших етапах його встановлення може мати місце латентний конфлікт.

Одним з головних методів психологічного впливу при допиті являється переконання. Суть його полягає в тому, що використовуючи матеріали конкретної справи і дані суспільної практики, а також позитивні

прикладі, почерпнуті з літератури або з життя, той, що допитує добивається перебудови суб'єктивних позицій допитуваного, переконує його в необхідності змінити свою поведінку. Це, по суті дія на інтелектуальну і емоційну сферу допитуваного із завданням опанування його вольових процесів [3, с. 364].

Окрім методу переконання, цілями одержання правдивих показань можуть служити інші прийоми, що спонукають допитуваного критично ставитись до власної особистості та поведінки. Таких прийомів декілька. При реалізації тактико-психологічних прийомів можуть ефективно використовуватись протиріччя, знайдених в показаннях допитуваного. Один з таких прийомів, частковості полягає в тому, що допитуваному демонструється невідповідність змісту його показань об'єктивної дійсності.

Спонукаючи допитуваного до пошуку причин протиріч, цей прийом зрештою переконує його в неспроможності умисної брехні і стимулює спогад дійсних обставин. Цей прийом психологічної дії застосовується як і що сумлінно помиляються особам, що так і надають свідомо неправдиві свідчення.

Під час допиту особи, слід не забувати, що в цей момент слідчий робить типову, звичну справу, а допитуваний, можливо, запам'ятає це на роки. Він для слідчого - один з багатьох. Слідчий для нього представник органів державної влади. Так потрібно бути уважливим, коректним, серйозним та справедливим. Авжеж по слідчому будуть судити всіх представників. Це потрібно пам'ятати при кожному допиті [4, с. 12].

Таким чином можемо дійти висновку, що встановлення психологічного контакту при проведенні допитів за кримінальними провадженнями за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами, вчиненими організованими групами є обов'язковою складовою проведення результативних допитів. Цим слідчий зменшить можливість дачі неправдивих свідчень, визначиться із найбільш доцільною лінією проведення допиту, застосування тактичних прийомів. У результаті буде зменшено кількість часу на проведення допитів та забезпечено якість їх проведення.

Список використаних джерел:

1. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.
2. Чуфаровский Ю. В. Психология оперативно-розыскной деятельности / Ю. В. Чуфаровский . – 2-е изд., доп. – М. : МЗ-Пресс, издат. Воробьев А. В., 2001. – 208 с.
3. Крылов И.Ф. Криміналістика Крилов В.Ю. – Л. - 1976. – 591с.
4. Настольная книга следователя / Кол. авт. – М. : Госюриздат, 1949. – 874 с.

Малий І. І.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ УБИВСТВ

Слідчий огляд належить до числа початкових, неповторних та незамінних слідчих (розшукових) дій. Правоохоронна практика свідчить, що дану слідчу дію не можна замінити іншими слідчими (розшуковими) діями, зокрема, допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі дати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події, застосовуючи засоби криміналістичної техніки, оперативну інформацію та допомогу спеціалістів. Під час огляду місця події оглядають усі об'єкти, які можуть мати відношення до злочину, залежно від конкретної слідчої ситуації, за внутрішнім переконанням слідчого. Тому інформативність слідчого огляду набагато вища, ніж, наприклад, обшуку чи слідчого експерименту. Слідчий огляд є однією з першочергових та невідкладних слідчих (розшукових) дій, яка регламентується ст. 237 КПК України.

До основних завдань слідчого огляду можна віднести: вивчення, з'ясування та фіксація обстановки й інших обставин, що мають значення для справи; відновлення картини злочинної події; виявлення, вилучення, дослідження й оцінка слідів злочину і злочинця та інших речових доказів; встановлення механізму злочинної події; з'ясування характеру впливу особи, яка учинила злочин, на навколишнє середовище; встановлення, виявлення та затримання особи, яка учинила злочин; встановлення потерпілого та очевидців учиненого злочину; встановлення мотивів учинення злочину; встановлення кількості злочинців, час перебування на місці злочину, способу прибуття та зникнення з місця події; виявлення обставин, що сприяли або перешкоджали учиненню злочину; виявлення негативних обставин; отримання необхідної інформації для висунення слідчих версій стосовно події і механізму злочину та його учасників; одержання вихідних даних для організації подальших слідчих дій щодо розшуку і затримання злочинців за «гарячими слідами»; виявлення викраденого майна; перевірка відомостей, що отримані оперативним шляхом, та ін.

Ефективне проведення слідчої дії потребує використання низки сил та засобів оперативно-розшукової діяльності. Так, проаналізувавши

погляди вчених щодо системи оперативно-розшукових заходів, що застосовуються під час оглядів при розслідуванні різноманітних видів злочинів, можна поділити їх на три групи: а) загороджувальні та охоронні заходи (патрулювання, оточення території, організація засідок, блокування місцевості); б) попереджувальні заходи (оповіщення населення про учинений злочин та усі територіальні органи з метою організації спільних заходів); в) допоміжні заходи (застосування службових собак, переслідування злочинців за «гарячими» слідами, використання інформаційно-пошукових систем тощо) [1, с. 54-55; 2, с. 183-193].

Отже, паралельно з проведенням слідчого огляду співробітники оперативних підрозділів повинні здійснювати розшукову роботу, яка спрямована на виявлення та затримання осіб, причетних до учинення злочину; встановлення потерпілих та очевидців злочинної події; опитування свідків, очевидців та потерпілих стосовно злочинної події; виявлення і збирання доказів та ін.

Слідчий повинен зважено підходити до визначення меж слідчого огляду. Як свідчить слідча практика, помилки у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх осмислення. Але саме характер події і обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна ретельно оглядатися. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть знаходитися об'єкти, які безпосередньо пов'язані зі злочинном.

Тактика слідчого огляду має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації, або від того, що оглядається: місце учинення злочинів чи місце події. Так, лідери злочинних груп можуть здійснювати загальне керівництво діями угруповання як безпосередньо, так і опосередковано. У першій ситуації лідер безпосередньо присутній на місці події і використовує приміщення, зброю, транспортні засоби тощо. Тому необхідно ретельно оглянути ділянку місцевості, на якій учинений злочин, з метою виявлення слідів злочину та слідів перебування там лідера злочинного угруповання.

В інших ситуаціях лідер здійснює загальне керівництво поза місцем учинення злочину, використовуючи сучасні засоби зв'язку. Під час опосередкованого керівництва злочинною діяльністю групи змінюється й характер діяльності слідчого, який проводить огляд, оскільки оглядається вже не місце злочину, а місце події – ділянка місцевості, приміщення, де можуть бути виявлені сліди готування до злочину чи керівництва його учиненням, предмети, які пов'язані зі злочином, сліди впливу лідера на хід кримінальної операції, а також сліди очікування (приховування) завершення злочинної діяльності групи та ін.

У цих випадках межі огляду повинні бути розширені. Але підстави для розширення меж огляду повинні бути обґрунтованими та законними.

Зважаючи на це, межі слідчого огляду повинні охоплювати: а) місце, де відбулася злочинна подія, виявлені сліди злочину або інші речові докази та предмети, що мають значення для справи; б) приміщення або ділянку місцевості, де відбувалася підготовка до учинення злочину; в) шляхи підходу злочинця до місця події і шляхи його відходу; г) місце, де відбувалося приховання злочинної діяльності; д) інші помешкання і ділянки місцевості, де можуть знаходитися предмети, що мають відношення до кримінального провадження.

Значення огляду місця події як слідчої (розшукової) дії, у процесі якої легалізуються оперативні матеріали, визначається тією обставиною, що отримані результати дозволяють оцінити та підтвердити об'єктивність, повноту і вірогідність наявних оперативних матеріалів і за позитивної оцінки будуть основою планування заходів із розкриття злочину. Виявлення об'єктивних зв'язків між предметами, знайденими під час проведення різних слідчих дій та оперативних заходів, допомагає вирішити питання про належність цих предметів до конкретної особи і про причетність особи, яка підозрюється, до злочинної діяльності. Досягнення мети слідчого огляду можливе за умови своєчасного його проведення, використання різноманітних тактичних прийомів та методів. Для визначення послідовності проведення огляду необхідно враховувати слідчу ситуацію, що склалася, і використовувати наявну оперативно-розшукову інформацію про учинений злочин, визначаючи найбільш ймовірні місця знаходження слідів злочину та інших речових доказів. Співробітники слідчих і оперативних підрозділів ОВС повинні широко застосувати увесь арсенал загальних та спеціальних методів криміналістики, особливо техніко-криміналістичних засобів й методів роботи зі слідами та іншими речовими об'єктами, що дозволить ефективно та якісно проводити дану слідчу (розшукову) дію. Слідчий огляд можна вважати позитивним, якщо досягнута кінцева мета даної слідчої (розшукової) дії – виявлені сліди злочину, є достатня інформація для висунення загальних і окремих слідчих версій, отримані достатні відомості для організації розшуку й затримання злочинців та викраденого майна, встановлення потерпілих, свідків тощо.

Список використаних джерел:

1. Синеокий О. В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, які скоєні в умовах неочевидності: Науково-практичне видання для прокурорів, слідчих та оперативних працівників карного розшуку / О.В. Синеокий. – Запоріжжя: Дике Поле, 1999.
2. Попов В. И. Осмотр места происшествия / Под ред. В.А. Хвана. – М., 1959.

Мельниченко С.П.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Одним із основних завдань кримінального судочинства є повне і швидко розслідування злочинів, для вирішення якого слідчий повинен вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину. Вирішення цих завдань не можливо без застосування слідчими певних знань, умінь та навичок, що одержані під час професійної підготовки та практичної діяльності. Втім, для вирішення вказаних завдань недостатньо наявності лише юридичних знань, оскільки на сьогодні не можливо уявити сучасне досудове розслідування без використання останніх досягнень науково-технічного прогресу та, розроблених на їх основі, науково-технічних засобів. Звідси слідчий за своєю базовою підготовкою повинен володіти спеціальними знаннями у різних галузях права, а також криміналістики, судової медицини і психіатрії. Але розслідування у будь-якій кримінальній справі вимагає від нього також глибоких знань і в інших галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла. Зважаючи на це, особливе значення у тактичному забезпеченні досудового розслідування має використання «спеціальних знань».

Під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, слідчий може самостійно застосовувати будь-які спеціальні знання та науково-технічні засоби, якщо він вважає, що достатньо ними володіє для вирішення конкретних питань. У випадку, якщо цих знань не достатньо, то слідчий залучає експерта чи спеціаліста або коли їх участь на досудовому слідстві відповідно до процесуального закону є обов'язковою. Проте, узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що далеко не всі слідчі застосовують спеціальні знання під час розслідування злочинів. Під час опитування 14 % слідчих вказали, що застосовують власні спеціальні знання при проведенні окремих слідчих дій, у 17 % – використовують допомогу фахівців і спеціалістів. У 32 % випадків залучення спеціаліста було необхідністю, але слідчими їх знання не використовувалися.

У теорії кримінального процесу та криміналістики науковцями неодноразово застосовувались спроби конкретизувати поняття «спеціальні знання». Діюче кримінально-процесуальне законодавство України не наводить визначення поняття «спеціальні знання». В юридичній літературі науковцями одночасно вживаються терміни «спеціальні знання» і «спеціальні пізнання». На думку В.С. Кузьмічова і І.В. Пирога, вживаючи

ці терміни, вчені вкладають в них однаковий зміст, іноді не пояснюючи цього [1, с. 39].

У криміналістичній літературі серед вчених – криміналістів і процесуалістів немає одностайної думки з приводу визначення поняття «спеціальних знань».

Так, Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, Ю.Г. Корухов і Є.Р. Россинська спеціальні знання визначають, як пізнання, придбані суб'єктом в процесі практичної діяльності шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду, засновані на системі теоретичних знань у відповідній галузі [2, с. 398].

В.К. Лисиченко і В.В. Циркаль спеціальні знання визначають як не загальновідомі у судочинстві наукові, технічні та практичні знання, набуті в результаті професійного навчання чи роботи за окремою спеціальністю особою, залученою в якості спеціаліста чи експерта з метою сприяння слідству або суду в з'ясуванні обставин справи чи дачі висновку з питань, для вирішення яких потрібне їх застосування [3, с. 22]. Таку позицію займає і А.А. Ейсман, зазначаючи, що спеціальні знання не є загальновідомими, не є загальнодоступними, а це знання, якими володіє обмежене коло спеціалістів, однак, якими не володіє адресат доказування (слідчий, суд, учасники процесу) [4, с. 91].

Узагальнюючи думки вчених, можна зазначити, що при визначенні спеціальних знань, автори здебільшого враховують вид професійної діяльності та певну спеціальність. На думку М.Г. Щербаковського, спеціальні знання – це професійні знання, навички, здобуті обізнаною особою у процесі практичної діяльності в різних галузях науки і техніки, що використовуються разом з науково-технічними засобами при проведенні експертизи [5, с. 3]. У цьому визначенні автор використання спеціальних знань обмежує тільки проведенням експертизи.

На думку В.С. Кузьмічова і І.В. Пирого, спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [1, с. 15].

Такі визначення поняття «спеціальних знань», на нашу думку, найбільш повно відображають їх природу, походження та напрямки використання.

Загалом, більшість вчених, поділяють усіх науковців, які розробляли проблему визначення спеціальних знань на п'ять груп: перша група вважає спеціальні знання не загальнодоступними; друга – що спеціальні знання – тільки наукові; третя група розглядає спеціальні знання як такі, що відповідають сучасному рівню розвитку науки і можуть використовуватись у сфері кримінально-процесуальної діяльності;

четверта група визначає спеціальні знання, базуючись на роді професійної діяльності за певною спеціальністю; п'ята група стверджує, що спеціальні знання відсутні у суб'єкта доказування. Справедливо вказує І.В. Пиріг [6, с. 12], що не можна погодитися тільки з вченими, які висловлюють думку про відсутність спеціальних знань у суб'єктів доказування, тобто органу дізнання, слідчого, прокурора, судді.

Узагальнення поглядів вчених дозволяє визначити основні критерії, що використовуються при визначенні поняття «спеціальних знань»: 1) загальна мета використання спеціальних знань спрямована на сприяння вирішенню завдань кримінального судочинства, зокрема, повне і швидке розкриття та розслідування злочинів; 2) спеціальні знання ґрунтуються на сучасних досягненнях науки і техніки; 3) спеціальні знання являють сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок; 4) за способом отримання спеціальні знання набуваються шляхом спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи.

Спеціальні знання під час проведення досудового розслідування завжди використовуються цілеспрямовано. Розкриття поняття цільового призначення спеціальних знань в кримінальному судочинстві має не тільки теоретичне, але й практичне значення.

Базуючись на дослідженнях вчених, можна визначити основні цілі використання спеціальних знань: 1) сприяння повному і швидкому розкриттю та розслідуванню злочинів; 2) встановлення істини у кримінальній справі; 3) дослідження певних об'єктів та явищ; 4) отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних обґрунтованих рішень по справі; 5) сприяння виявленню, фіксації і вилученню доказів та з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих дій; 6) розробка тактичних і технічних засобів та методів збирання доказів тощо.

Тактика використання спеціальних знань займає важливе місце в системі тактичного забезпечення досудового розслідування. На важливість використання спеціальних знань в розкритті і розслідуванні злочинів вказують як вчені, так і співробітники правоохоронних органів. Так, керівництво МВС України, проаналізувало якість підготовки фахівців та визначило основні недоліки у підготовці слідчих, такі як: 1) невміння кваліфіковано визначатись з наявністю або відсутністю складу злочину при вивченні матеріалів дослідної перевірки; 2) невміння застосовувати на практиці здобуті теоретичні знання, що відображається при складанні процесуальних документів та проведенні слідчих дій; 3) невміння встановлювати психологічний контакт із допитуваним.

Взагалі усім випускникам спеціалізованих навчальних закладів притаманний недостатній рівень знань тактики проведення слідчих дій та тактики розслідування окремих видів злочинів, як наслідок невміння надати належну правову оцінку наявним доказам, спланувати подальше

розслідування та прийняти законне рішення у справі. Найчастіше молоді слідчі не розуміють кінцеву мету розслідування злочинів, необхідний обсяг доказів для притягнення злочинця до кримінальної відповідальності або закінчення розслідування у справі. Окрім того, за нашими дослідженнями, значна кількість слідчих (16 %) закінчила цивільні вузи. Ця категорія слідчих (14 %) відзначає, що отримали недостатній обсяг знань для якісного розкриття і розслідування злочинів. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що невикористання спеціальних знань або неправильне їх застосування під час проведення слідчих дій є суттєвим фактором, що знижує якість та ефективність досудового слідства, а інколи веде до тактичних помилок і прорахунків та прийняття необґрунтованих рішень.

Список використаних джерел:

1. Кузьмічов В.С., Пиріг І.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: Монографія / Кузьмічов В.С., Пиріг І.В. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – 180 с.
2. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р.С. Белкина. – М.: Издательство НОРМА, 2000. – 990 с.
3. Лисиченко В.К., Циркаль В.В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: Учеб. пособие / Лисиченко В.К., Циркаль В.В. – К.: КГУ, 1987. – 100 с.
4. Эйсман А.А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование) / Эйсман А.А. – М.: Юрид. лит., 1967. – 152 с.
5. Щербаковський М.Г. Тактика проведення судових експертиз. Лекція для усіх форм навчання / Щербаковський М.Г. – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004. – 60 с.
6. Пиріг І.В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / Пиріг Ігор Володимирович. – Київський національний університет внутрішніх справ. К., 2006. – 197 с.

Овчинникова Х.К.,
слухач магістратури

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ДОПИТУ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ

Допит – це слідча (розшукова) дія, в процесі якої слідчий отримує від допитуваного (свідка, потерпілого, підозрюваного) інформацію про обставини події злочину й інші обставини, що мають значення для встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону, метою якої є одержання від допитуваного істотної для справи максимально повної інформації відповідно до того, як допитуваний сприйняв і зберіг її в пам'яті.

Необхідно розмежувати поняття допиту у кримінальному процесі та в криміналістиці. Як процесуальне поняття допит є доказом і одночасно вербальною слідчою (розшуковою) дією, під час якої необхідна слідству

інформація повідомляється допитуваним усно, а слідчий зобов'язаний правильно записати і оформити дані показання. Криміналістичне поняття допиту незрівнянно ширше. У криміналістиці необхідно враховувати, що спілкування між людьми – слідчим і допитуваним відбувається і на невербальному рівні теж. Міміка, жести, моторика, інтонації, тон голосу, – все має значення для успішного проведення допиту.

Тільки допит здатний виявити окремі обставини: визнання підозрюваним своєї вини і активне сприяння розкриттю злочину, викриттю співучасників, відшуканню та поверненню викрадених цінностей, або, навпаки, відсутність найменших ознак каяття і активна протидія слідству. Допит може пролити світло на причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, надати додаткові докази по справі, виявити нові епізоди злочинної діяльності обвинуваченого, або взагалі виявити не пов'язані з розслідуванням факти злочинної діяльності інших осіб. [1, с. 56]

Сутність допиту – взаємодія слідчого з допитуваним, що спрямована на одержання інформації відповідно до мети допиту. До окремих видів допиту відносяться: допит свідка, допит потерпілого, допит підозрюваного.

Допит свідка – ефективний засіб одержання доказів. Як відомо, показання свідків – один із самих давніх і поширених джерел доказів. «Найдавнішим і таким, що найбільше застосовувався, судовим доказом на Русі було послухство. Послук – свідок доброї слави, що приймає активну участь у процесі поряд із позивачем або відповідачем, на відміну від видока - свідка факту. Царський судебник 1550 р. поклав кінець послухству, вимагаючи від свідків «не видево не послухствовать, а видево сказати правду». Слово «свідок» писалося раніше «сведетель» (не той, хто бачив, а той, хто відає, знає про щось).[4, с. 100]

Питання про доказове значення показань свідків і можливості їхній використання в карному процесі був об'єктом тривалого суперечки серед учених (Бернштейн, Холд, В. Штерн. Мюнстерберг, Канторович, Борст, Врешнер і др). Вони намагалися обґрунтувати ненадійність і суб'єктивність показань свідків, щоб усунути їх із карного процесу, замінивши їх «німими свідками» (речовинними доказами), у фальсифікації яких поліція і суд мають чималий досвід, «науковими» висновками експертів, готових завжди дати за гроші будь-який «висновок»[4, с. 101].

Основи карного судочинства України виділили в якості самостійного учасника карного процесу потерпілого. Потерпілим признається особа, якій злочинном заподіяна моральна, фізична або майнова шкода, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.[3]

Підставою для визнання громадянина потерпілим є наявність одного з цих видів шкоди, заподіяного в результаті вчинення злочину. Найбільшу складність подає визначення моральної шкоди, під яким розуміється

порушення нормального психічного стану людини, викликана злочинним зазіханням на що охороняються законом його суб'єктивні права й інтереси, а також і на інші блага, у результаті чого цій особі заподіюються моральні страждання. Для визнання особи потерпілим потрібно встановлення причинного зв'язку між злочином і шкодою, що наступила.

Наділяючи потерпілого широкими правами, закон водночас накладає на нього ряд обов'язків. Потерпілий зобов'язаний з'явитися за викликом слідчих органів і дати правдиві показання, не розголошувати без дозволу слідчого даних попереднього слідства, у необхідних випадках піддатися огляду й уявити зразки свого почерку або інші зразки для порівняльного дослідження, брати участь у виробництві деяких слідчих дій.

Слідчий повідомляє особу, що постраждала від злочину, про факт визнання його потерпілим і роз'яснюють останньому його права й обов'язку. Потерпілий докладно допитаний про прикмети злочинця, дасть його «словесний портрет» у тому виді, як він залишився в його пам'яті. Не варто наполягати, щоб потерпілий неодмінно пригадав і описав те, що не може пригадати. Докладний допит про індивідуальні прикмети злочинця, викрадених речей і т.д. важливий для подальшого розшуку і пред'явлення їх потерпілому для упізнання.

Допитувати потерпілого рекомендується якомога швидше після вчиненого злочину. Показання таких потерпілих відрізняються не тільки більшою достовірністю, але і великим достатком деталей [2, с. 12]. При допиті потерпілих по справах про розбійний напад, і хуліганстві враховується стан потерпілих у момент нападу. Нерідко під впливом страху вони сумлінно помиляються й освітлюють із події в перебільшеному вигляді.

Підводячи підсумок, зазначимо, що допит – це ефективний засіб одержання доказів. Під час його проведення слідчий отримує від допитуваного (свідка, потерпілого, підозрюваного) інформацію про обставини події злочину й інші обставини, що мають значення для встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону.

Список використаних джерел:

1. Ароцкер Л.Е. "Тактика й етика судового допиту", М. "Юрид. Літ.", 1969 -120с.;
2. Гаврилова М.І. "Вплив вселення на формування показань свідків", автореф., Дис., Канд., Юрид. Наук., К., 1975- 25с
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, -Х.:Одіссей,2012.-360с
4. Порубов М.І. "Наукова основа допиту на минулому слідстві. - 3-с. Вид., переопр. - Мінськ: Вища школа, 1978 - 175с.

Очеретяний М. А.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ГРУПОЮ ОСІБ

Розслідування хуліганства, як і будь-яка окрема криміналістична методика, має певну структуру, важливим елементом якої є криміналістична характеристика злочину. Розглядаючи поняття і зміст досліджуваної категорії, слід зазначити, що на відміну, скажімо, від кримінально-правової криміналістична характеристика злочинів не має внутрішніх ознак, притаманних загальному поняттю злочину. Тобто, може існувати криміналістична характеристика певного виду чи групи злочинів або окремого конкретного злочину, але не злочинів узагалі.

Розглядаючи криміналістичну характеристику хуліганства, потрібно зазначити, що дане кримінально каране діяння існує в тому чи іншому вигляді в багатьох країнах світу. Наприклад, Кримінальним кодексом Данії в § 267 закріплюється положення про те, що «...будь-яка особа, яка посягає на честь іншої образливими словами чи поведінкою або висловлює, поширює неаргументовані відомості про дії, які, ймовірно, можуть принизити її чи викликати зневагу з боку інших громадян, караються штрафом чи звичайним узяттям під варту» [1]. Втім, вітчизняні законодавці у ст. 296 КК України визначили хуліганство як «...грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом».

Визначивши це діяння в контексті законодавства, одразу слід зауважити, що криміналістична характеристика хуліганства не повинна впливати із загального поняття злочину. Вона мусить об'єднувати вивчення та узагальнення матеріалів про злочини, що кваліфікувались за ст. 296 КК України. Криміналістична характеристика хуліганства також має містити типові криміналістичні особливості цієї групи злочинів, учинених упродовж якогось періоду в межах певного регіону чи в цілому по Україні. Тобто, вона є продуктом наукового аналізу, що спирається на узагальнення значного емпіричного матеріалу, який повинен характеризуватися репрезентативністю і доброякісністю. Адже оцінка та висновки мають бути точними, повними і реальними.

Криміналістична характеристика хуліганства є категорією динамічною. Вона може змінюватися залежно від конкретних умов дійсності. Проте використання криміналістичної характеристики хуліганства може мати різні напрямки у діяльності працівників

правоохоронних органів. Так, за ознаками способу, місця та часу його вчинення може бути висунута версія щодо особи злочинця і, навпаки, при затриманні хулігана та наявності даних щодо обставин злочину може бути побудована версія про вчинення цієї особою інших, ще нерозкритих злочинів.

Криміналістичну характеристику хуліганства можна визначити як систему відомостей про криміналістично значущі ознаки хуліганства, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань досудового розслідування.

Розглядаючи елементи криміналістичної характеристики злочинів, слід відзначити, що вони є досить різноманітними. Надати їх вичерпний перелік практично неможливо, оскільки він постійно змінюється, так само як мінливою є сама кримінальна практика.

Усі елементи криміналістичної характеристики утворюють єдину структуру. Тобто практичне призначення криміналістичної характеристики злочинів виявляється насамперед у використанні її інформаційного компонента, коли слідчий порівнює узагальнену модель певного виду злочину з криміналістично значущими ознаками, що мають місце в конкретному випадку виявлення та розслідування злочинного діяння.

Виходячи з цього, криміналістична характеристика злочинів може розглядатися як система, що складається з елементів, котрі містять у собі окремі підсистеми – компоненти. Тобто до складу криміналістичної характеристики злочинів як інструменту розслідування, а не наукової категорії криміналістики, необхідно віднести тільки ті елементи, які відрізняються чіткою розшуковою спрямованістю. Тому ми згодні з тими авторами, які відносять до складу загальної криміналістичної характеристики чотири основні елементи (предмет, «слідову картину», обстановку та способи вчинення злочину).

Проте вони не можуть розглядатися як єдина та незмінна система для всіх видів злочинів. Це найбільш типовий набір криміналістично важливих ознак, які покликані забезпечити службову функцію криміналістичної характеристики. Але стосовно окремих видів злочинів цей набір мав видозмінюватися, тобто скорочуватися чи розширюватися.

З урахуванням викладеного розглянемо структурні елементи криміналістичної характеристики хуліганства. Так, до основних елементів структури криміналістичної характеристики досліджуваного злочину М.В. Салтевський відносив безпосередній предмет злочинного посягання, типову «слідову картину», спосіб учинення злочину та особу злочинця [2, с. 16].

У свою чергу, В.І. Захаревський структуру криміналістичної характеристики хуліганства розумів як сукупність таких елементів: вихідна інформація про злочин, дані про способи його вчинення та приховування, відомості про знаряддя та засоби, що використовували

злочинці; дані про обстановку, час, місце вчинення хуліганства; відомості про сліди хуліганських дій, їхні наслідки; характеристика особи злочинця; мотиви й цілі хуліганства; типологія потерпілого та його віктимні риси; характеристика та структура хуліганських груп, особливості злочинних проявів з їх боку [3, с. 13].

На підставі узагальнення правоохоронної практики та опитування працівників слідчих підрозділів, ми дійшли висновків, що систему елементів криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого групою осіб, складають: способи вчинення хуліганства; предмет злочинної діяльності; обстановка вчинення хуліганських дій; «слідова картина» вчинення хуліганства; особа злочинця (хулігана); особа потерпілого.

Підсумовуючи, слід відзначити, що дані криміналістичної характеристики можуть лише вказувати на ймовірність шуканих ознак у конкретному прояві хуліганства. Тобто, проаналізувавши особливості конкретного хуліганства та зіставивши встановлені дані про нього з даними криміналістичної характеристики, можна висунути відповідні слідчі версії. Саме тому питання криміналістичної характеристики хуліганства є актуальним і потребує подальшої розробки.

Список використаних джерел:

1. Уголовный кодекс Дании / Науч. ред. и предисл. С. С. Беляева ; пер. с даток. и англ. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с.
2. Салтевский М. В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуациях / М. В. Салтевский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1982. – Вып. 25. С. 13-21.
3. Захаревский В. И. Характеристика и методы разрешения следственных ситуаций по делам о хулиганстве : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза» / В. И. Захаревский. – М., 1990. – 27 с.

Петров О.І.,
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ
ДІЯЛЬНІСТЬ**

Для збирання доказової інформації при розслідуванні втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність проводиться ряд слідчих (розшукових) дій. Серед них важливе місце займає проведення слідчого експерименту. Адже, з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом

відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [4].

Як зазначає Р.С. Белкін, слідчий експеримент — це пізнавальна слідча дія, суть якої полягає у проведенні досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою слідчих версій про можливість або неможливість існування певних фактів, що мають значення для кримінальної справи [1, с. 5]. Тобто слідчий експеримент як окрема слідча (розшукова) дія полягає в проведенні за рішенням слідчого, прокурора дослідних дій, спрямованих на перевірку можливості сприйняття особою певних фактів, вчинення в певному місці й певним способом чи з використанням певних знарядь конкретних дій, існування визначених подій у минулому, з'ясування механізму утворення слідів тощо.

Важливою складовою слідчого експерименту при розслідуванні втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є проведення його в умовах, що максимально наближені до тих, в яких подія мала місце в минулому. Тому до проведення дослідних дій і випробувань під час проведення слідчого експерименту треба отримати найбільш повні відомості щодо обставин події, яку перевіряють, та здійснити відтворення обстановки, в якій буде проведено експеримент. Такі дані можуть бути встановлені в результаті проведення інших слідчих (розшукових) дій, експертних досліджень або ж бути припущеннями, що впливають з висунутих слідчих версій. У результаті проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор отримує нові фактичні дані, підтверджує або спростовує раніше отриману під час досудового розслідування інформацію, отримує об'єкти, які можуть стати предметом досліджень, зокрема, в межах проведення судової експертизи

На думку фахівців-психологів слідчий експеримент є сильним засобом психологічного впливу на його учасників, оскільки його результати нерідко наочно свідчать про можливість або неможливість певного явища, події, а спростувати їх підозрюваному буває досить важко.

Дану обставину можна продемонструвати на одному з численних прикладів слідчої практики. Так, підозрюваний у крадіжці з магазину шляхом проникнення в приміщення через квартиру, громадянин Н., на допиті заявив, що зробив це злочин без співучасників. Був проведений слідчий експеримент. Всі спроби підозрюваного проникнути в приміщення таким способом виявилися безуспішними, причому це було очевидно для всіх учасників слідчого експерименту. Підозрюваний змушений був зізнатися, що у нього був співучасник-неповнолітній, який на його прохання проник через квартиру в магазин і зсередини відкрив йому двері [2].

Одним з найбільш ефективних тактичних прийомів слідчого експерименту при розслідуванні втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є рекомендація про проведення багатократних дослідів в одних і

тих же умовах. Неодноразове повторення дослідів дозволяє більш ретельно вивчити досліджуване явище, а також переконатися в тому, що отримані результати стабільні і не випадкові. Рекомендована кількість однорідних дослідів – не менше трьох. Якщо результати всіх дослідів однакові, то серія з трьох дослідів цілком достатньо, щоб переконатися в їх стабільності. Якщо ж результати щоразу різні, то спочатку необхідно призупинити проведення дослідів, проаналізувати ситуацію, з'ясувати, чи всі умови були виконані, а вже потім провести нову серію дослідів [3, с. 128]. Такого роду найбільш ефективні прийоми при проведенні експериментів з метою перевірки показань учасників розслідування, викриття обмов, помилкового алібі і т. д. Тому при розслідуванні втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність слід ширше використовувати такий вид слідчого експерименту як перевірку показань на місці. В ході розслідування в більшості випадків на місці доводиться перевіряти свідчення підлітків, при проведенні даної слідчої (розшукової) дії неповнолітньому повинна надаватися повна самостійність і ініціатива у виборі маршруту, показі об'єктів (предметів) та демонстрації певних дій. В процесі її проведення неприпустиме стороннє втручання в хід перевірки.

Кожного разу при проведенні даної процесуальної дії слід прагнути отримати детальні свідчення неповнолітнього. Це дозволяє встановити роль кожного підозрюваного у вчиненому кримінальному правопорушенні. Потрібно використовувати тактичний прийом, під час якого неповнолітній, чий показання перевіряються, дає пояснення з так званим «випередженням». Необхідним тактичним прийомом даної слідчої (розшукової) дії є спостереження за поведінкою неповнолітнього. Слідчий повинен вміти встановлювати дійсне співвідношення його дій і пояснень, подумки зіставляти і правильно їх оцінювати.

Підводячи підсумок, зазначимо, що при розслідуванні втягнення неповнолітніх у вчинення злочину часто виникає необхідність проведення слідчого експерименту з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Характерними тактичними прийомами, що можуть застосовуватись під час його проведення в досліджуваній категорії кримінальних проваджень будуть наступні: проведення слідчого експерименту в умовах, що максимально наближені до тих, в яких подія мала місце в минулому; проведення багатократних дослідів в одних і тих же умовах; спостереження за поведінкою неповнолітнього.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / Р.С. Белкин. — М. : Юрид. лит., 1964. — 230 с.
2. Кримінальна справа Тракторозаводського РУВС м. Челябінська № 103300 від 2007 р..
3. Криміналістика : підручник / [Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін.] ; за ред. П.Д. Біленчука. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Атіка, 2001. — 544 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 19 листопада 2013 року / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К., 2012. — 382 с.

Сорока І. В.
здобувач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ КРАДІЖОК ЧУЖОГО МАЙНА ГРОМАДЯН, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНИМИ

Виявлення типових слідів способу вчинення кримінального правопорушення дозволяє слідчому отримати необхідну інформацію про подію. Важливо мати на увазі той момент, що у ході вчинення злочину винна особа у більшості випадків намагається залишити якомога менше інформації про себе, а залишену інформацію нерідко фальсифікує. Тому типові сліди злочину – це не самостійний елемент, що співіснує наряду зі способами діяльності суб'єкту злочину, а результат цієї діяльності. Необхідно виходити із того, що сліди злочину – результат відбиття минулої події. Це матеріальні та ідеальні відображення, що є джерелами відомостей, інформації для пізнання події злочину. Отже, сліди злочину – це результат відбитка минулого, поданого в дійсному. Це ідеальні і матеріальні відображення, що є джерелами відомостей, інформації для пізнання події злочину.

Розгляд слідової картини як системи матеріальних та ідеальних слідів, що перебуває у закономірній залежності від інших елементів досліджуваної характеристики, яка дає змогу будувати версії про способи вчинення і приховування крадіжок, а також осіб, які вчинили дане суспільно-небезпечне діяння. Будь-який слід залишає ту або іншу матеріальну зміну, причинно пов'язану зі злочинною подією. Кожний злочин залишає ті або інші сліди, і завданням слідчого є їхнє виявлення та уміле використання з метою розкриття злочину, розшуку й викриття злочинця. На місці вчинення грабежів часто залишаються сліди, які містять у собі важливу доказову інформацію про вчинену подію. Залежно від характеру зміни сліди й несуть певну інформацію про досліджуване кримінальне правопорушення.

За слідами – матеріальним та ідеальним відображенням у навколишній обстановці та у пам'яті осіб – встановлюються всі фактичні обставини розслідуваної події. Сліди доцільно розглядати як у вузькому розумінні (сліди-відображення або матеріально-фіксовані сліди), так і в широкому (сліди – як залишкові явища, маючи на увазі під ними різні об'єкти: від залишків матеріалів і речовин до переміщення об'єктів у просторі). В криміналістичній літературі здійснювалися спроби щодо встановлення зв'язку слідів та джерел інформації. Так, М.В. Салтевський пропонує класифікувати джерела інформації з таких підстав:

1) філософською підставою служить теорія відбиття. Виходячи із цього всі об'єкти поділяють на два класи: а) джерела ідеального (психічного) відображення (люди) і б) джерела матеріальних відображень (речі); 2) підставою кримінально-процесуальної класифікації є поділ доказів на особистісні й речовинні. Особистісні джерела - це люди, що виступають суб'єктами злочину або мають інформацію, що стосується події злочину; 3) криміналістичною підставою класифікації джерел інформації є теорія криміналістичної ідентифікації й поняття криміналістичної тотожності. Будь-який об'єкт, що перебуває в межах кримінального судочинства, розглядається в аспекті його рівності, тотожності самому собі, тобто чи є він тим самим, що «був присутній» на місці події або «брав участь» у вчиненні злочину [1, с. 257]. Процеси дослідження способів злочину та їх слідів взаємопов'язані та здійснюються, наголошує В.В. Тіщенко, за принципом прямого та зворотного зв'язку від дослідження слідів – до пізнання способу та інших обставин злочину, від знань про спосіб злочину – до пошуку, виявлення та дослідження слідів злочинних дій [2, с. 115].

Речовими джерелами криміналістичної інформації можуть фігурувати будь-які предмети, здатні нести інформацію про фактичні обставини. Це – інформація про зовнішні ознаки об'єкта, що залишив сліди, про способи дії злочинця та інші обставини події злочину. Інформація про механізм вчинення злочину відображається в зміні положення об'єкта, його переміщенні, виникненні матеріально-фіксованих слідів як результату взаємодії об'єкта та середовища, що відображає, появу нових предметів у даному місці й у певний період.

На місці злочину нерідко залишаються сліди, предмети – німі свідки того, що відбувалось під час підготовки та вчинення злочину. На місці крадіжки нерідко залишаються матеріальні сліди, що розкривають характер діяльності злочинців із підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення. Так, на підготовку до вчинення квартирної крадіжки можуть вказувати шматочки дроту, гілки дерева, сірники тощо.

Залежно від часу, що минув з моменту нападу, ці сліди можуть бути використані для застосування службово-розшукового собаки з метою переслідування злочинців за «гарячими» слідами або для подальшого здійснення одорологічної вибірки підозрюваного. Діагностичне дослідження знайдених на місці події слідів взуття дозволяє визначити вид взуття, що носить злочинець, його розмір, наявність на підошовній частині індивідуальних особливостей, а також напрями, звідки прийшов грабіжник і куди він утік. Типовими ідеальними слідами, що збереглися у пам'яті співучасників, свідків чи потерпілих від крадіжки варто назвати: відомості про зовнішній вигляд, особливостях поведінки, кількість учасників та роль кожного з них, умови сприйняття цих осіб тощо. Варто наголосити на

тому, що у залежності від виду крадіжки кількість як матеріальних так і носіїв ідеальних слідів як кількісно, так і якісно можуть змінюватись.

Окрім зазначених особливостей, досліджуване кримінальне правопорушення призводить до змін матеріальної обстановки, в якій воно готується та вчинюється. На місці правопорушення часто залишаються різні сліди, знаряддя й інші предмети, що можуть бути доказами. Вивченням судово-слідчої практики нами встановлено, що за місцем вчинення кримінального правопорушення були виявлені: сліди ніг у 35 % випадків, рук – 17 %, загублені зловмисниками предмети – 11 %, відео запис з камер спостережень – 3 %. На місці кримінального правопорушення можуть залишитися не лише сліди, що з'явилися унаслідок реалізації злочинного задуму, але і додаткові відображення, утворені при вчиненні дій, котрі виходять за рамки мотиву суспільно-небезпечного діяння.

Виникнення наведених нами слідів значною мірою обумовлюється способом, обстановкою та іншими умовами вчинення кримінального правопорушення. Аналізуючи відповідні обставини суспільно-небезпечного діяння й виявлятимуться сліди. За останніми правоохоронці організують пошук та встановлення учасників групи неповнолітніх, що вчинили відкрите заволодіння чужим майном.

Отже, типові сліди як елемент криміналістичної характеристики грабежів вчинених групами неповнолітніх дають змогу сформулювати уявлення про спосіб вчинення, предмет злочинного посягання, особу злочинця, відображають обстановку, в якій відбувалась подія, тобто вони є носіями різнобічної інформації, до якої може звертатися слідчий при розслідуванні конкретного кримінального правопорушення. У криміналістичному відношенні значний інтерес мають і відомості про типові реальні наслідки крадіжки чужого майна громадян, вчинених неповнолітніми. Вони допомагають визначити напрям розслідування, шляхи пошуку злочинців та їх співучасників, викрити форми та способи їх злочинної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Салтевский М. В. Криминалистика (в современном изложении юристов) / Учеб. и практич. пособие, Харьков, Рубикон, 1997. – 432 с.
2. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: Монографія. – Одеса: Юридична література, 2002. – 360 с

Фоменкова К.С.
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів слідства
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Допит є слідчою (розшуковою) дією, яка найбільш часто проводиться слідчими. Допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справ.[4]

Центральними психологічними проблемами допиту є діагностика істинності показань, система прийомів правомірного психічного впливу з метою отримання правдивих показань, способи викриття неправдивих свідчень.

У повсякденній практиці індивідуальний підхід слідчий зазвичай обмежує вивченням та обліком яких-небудь окремих психологічних особливостей допитуваного або особливостей його організму. Це відбувається найчастіше у кооперативних ситуаціях допиту, коли виникає необхідність у наданні сумлінному допитуваному допомоги в пригадуванні забутого, і набагато рідше - в конфліктних ситуаціях з не суворим суперництвом. Тому нерідко виникає необхідність в реалізації індивідуального підходу до цілісної особистості з урахуванням усієї її складності, історії розвитку і всіх її індивідуальних особливостей, тобто з урахуванням всієї індивідуально-динамічної функціональної структури особистості допитуваного. Такий підхід у психології називають особистісним підходом, так як він побудований на знанні не тільки людини в цілому, але і його діяльності, будь-якого окремого психічного явища. Згідно з особистісним підходом жодне психічне явище, чи процес, стан або властивість особистості, виявляються в діяльності, а отже, і сама діяльність, і її елементи - дії і вчинки, не можуть бути правильно зрозумілі без урахування їх особистісної обумовленості.[2]

При проведенні допиту необхідно враховувати психологію його учасників залежно від категорії осіб, які підлягають допиту. Слідчий оголошує, в якості кого особу буде допитано, його процесуальні права і пропонує дати показання по суті. Допитуваний у вільній формі дає свідчення. Слідчий аналізує ці відомості і, залежно від їх оцінки, обирає методи психологічного впливу.

Застосування відповідних тактичних прийомів допиту забезпечить найбільш ефективне з'ясування усіх фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження. Вимога суворо дотримуватися норм КПК України при допиті аж ніяк не перетворює слідчого в пасивного реєстратора показань свідків і обвинувачених і не позбавляє його можливості творчо вести слідство.[1] Ряд тактичних прийомів допиту, розроблених криміналістикою, спрямовані на освіження пам'яті допитуваного, надання допомоги в мобілізації його пам'яті, словом, на найбільш ефективне з'ясування фактів, відомих допитуваному. З двох специфічних людських форм пам'яті-тобто знань і спогадів - слідчий при допиті повинен особливу увагу звернути на зміст спогад [3] В основі їх лежать факти, особисто сприйняті допитуваним; вони з'ясовуються на допиті. Питання про достовірність повідомлених на допиті фактів остаточно вирішується на основі оцінки в їх сукупності та в їх взаємозв'язку.

Щоб мати матеріал для зіставлення, допитуваному часто задають так звані контрольні питання. Вони самі по собі безпосереднього відношення до предмета розслідування не мають, але які необхідні для перевірки та оцінки показань допитуваного.

Для зручності використання тактичні прийоми у відповідності з цільовим призначенням можуть бути класифіковані наступним чином.

1. Адаптивні прийоми: «роз'єднання» («дизасоціація»), «бесіда», «налаштування», «вичікування», «уповільнений темп», «припинення брехні», «створення незаповненості».

2. Інформаційні прийоми: «суміжність», «схожість», «контраст», «роз'єднання» («дизасоціація»), «перифраза», «наочність», «форсований темп», «раптовість», «інерція», «повторність», «відволікання уваги», «створення певного уявлення про обізнаність слідчого», «виклик», «створення незаповненості».

3. Прийоми, спрямовані на емоційний вплив: «бесіда», «настройка», «зняття напруги», «створення напруги», «раптовість», «послідовність», «використання позитивних властивостей особистості», «використання "слабких місць" особистості», «вичікування».

4. Прийоми, спрямовані на створення певного уявлення: «бесіда», «припинення брехні», «відволікання уваги», «послідовність», «вичікування», «створення певного уявлення про обізнаність слідчого».

5. Прийоми визначення істинності або хибності показань: «форсований темп», «уповільнений темп», «повторність».

Деякі прийоми відносяться одночасно до декількох груп. Це пов'язано з тим, що кожен з них може застосовуватися при різних ситуаціях і для досягнення різних тактичних цілей.

Все зазначене дозволяє наголосити на тому, що якісне проведення слідчим допиту неможливе без застосування відповідного комплексу

тактичних прийомів. Вірне та своєчасне застосування останніх значною мірою сприяє отриманню. Повної та всебічної інформації про обставини кримінального правопорушення з найменшими витратами часу, сил та засобів.

Список використаних джерел:

1. Карнєєв Л. М, Ординський С. С., Розенбліт С. Я., Тактика допиту на попередньому лідстві, М., 1958, – 207 с.
2. Платонов К. К. Личностный подход как принцип психологии. – Сб. «Методологические и теоретические проблемы психологии». М., 1969, -с.198.
3. Праці Інституту психології ім. Д. Н. Узнадзе Академії наук Грузинської РСР. т. X, 1956, – 396 с.
4. Шепітько В.Ю. Криміналістика. – Харків.: «Право», 2008. – 255 с.

Шевченко Т.М.

курсант 4 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів слідства
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Бідняк Г.С.

старший викладач кафедри
криміналістики, судової медицини,
та психіатрії факультету підготовки
фахівців для підрозділів слідства
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

На сучасному етапі розвитку України особливе значення має механізм реалізації, захисту і охорони прав та свобод людини. Зазначене обумовлює зміни законодавства з метою виконання завдань держави щодо застосування сучасних технічних засобів. Не останнє місце в цьому аспекті займає і система правоохоронних органів. Адже технічні засоби використовуються протягом всього процесу розслідування злочинів, документування адміністративних справ тощо. Один з обов'язкових напрямків їх розвитку – це криміналістична фотографія. Оскільки її використання сприяє більш повному уявленню відповідності реальності вчинених дії, а також їх фіксації.

Криміналістичне дослідження фотографії дає можливість отримати додаткову інформацію щодо вчиненого кримінального правопорушення. На думку багатьох вчених (В.П. Сабадаш, М.О. Ларкін, А.Ф. Волобуєв) криміналістична фотографія – це система науково обґрунтованих способів та методів фотозйомки, що використовуються для збирання, фіксації та

дослідження доказів під час проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [3,4]. На даному етапі розвитку техніки застосування фотографії стрімко поширюється, що пов'язано з використанням більш сучасної апаратури, мобільних камер та цифрового фото.

Тому основним завданням криміналістичної фотографії є забезпечення працівників правоохоронних органів технічними засобами та практичними прийомами виявлення, фіксування та повного дослідження матеріалів, які можуть бути джерелом доказів, здійснення об'єктивної фактичної фіксації проведених слідчих (розшукових) дій. Застосування криміналістичної фотографії можливе різними суб'єктами: слідчим (при проведенні слідчих (розшукових) дій), оперативними підрозділами (при виконанні оперативно-розшукової роботи), експертами (при проведенні судових експертиз, криміналістичних досліджень), громадськими організаціями та окремими особами (для відображувальної фотографії події, об'єктів, документів).

Але з появою нової техніки поряд з позитивними моментами застосування цифрового фото (оперативність, висока якість фотографій) є ряд негативних моментів, так само розвинулась сфера можливого перетворення фотографій, швидкість і якість монтажу, фальсифікації. Те, що цифрові технології приходять на зміну традиційним у багатьох напрямках роботи з інформацією, стало незаперечливим фактом. Під впливом інформатизації, яка базується на застосуванні комп'ютерної техніки та телекомунікаційних мереж, принципово змінилися технології роботи з інформацією. Не обійшли вони стороною і фіксацію зорово-сприйманої інформації. На зміну звичайному плівковому фотоапарату прийшов цифровий, принципово змінивши традиційні погляди на процес отримання, обробки, зберігання і використання результатів фіксації світлових сигналів відбитих від матеріальних об'єктів. Гарантоване, практично моментальне отримання зображення, з якістю достатньою для вирішення більшості завдань – основні чинники, що зумовили застосування цифрової фотографії в діяльності з розслідування злочинів [1, с. 168].

З метою попередження існування помилкових судових фотографій до кожного випадку використання фотографії до матеріалів кримінального провадження додається оригінальний примірник технічних носіїв інформації з фотографіями[5, с. 107].

Для забезпечення законності застосування цифрової фотографії при проведенні слідчих дій у відповідності до Кримінального процесуального кодексу діє інститут понять, це закріплено у ст. 223 КПК України. При потребі встановлення питання фальсифікації поняті можуть бути допитані як свідки.

Слід зауважити, що завжди є можливість провести судову фототехнічну експертизу, це регламентовано у Інструкції про призначення

та проведення судових експертиз та експертних досліджень затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. За допомогою фототехнічної експертизи виконуються такі завдання: ідентифікація знімальної апаратури за негативами, а також апаратури, яка застосовувалась для виготовлення позитивів (збільшувачі, кадрувальні рамки, глянсувачі тощо), ідентифікація негатива за позитивом, ідентифікація типу (марки) фото- і кіноматеріалів, які застосовуються для зйомки і для виготовлення фотознімків і кінофільмів, ідентифікація предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на знімках (негативах) та відеозаписах, визначення технологічних і технічних характеристик зйомки та виготовлення фотознімків, кінофільмів та відеозаписів, визначення розмірних характеристик зображень на фотознімках (кінокадрах, відеокadraх) або їх негативах [2].

На сьогодні традиційні технічні засоби судової фотографії завдяки науково-технічному прогресу все більш розвинуті та поширені, тому важливе значення має достовірність таких матеріалів, можливість перевірки та підтвердження об'єктивності використання при можливих спірних моментах. Поширена точка зору про достатню легкість внесення змін до змісту цифрових фотознімків, висуває перед криміналістикою ряд взаємопов'язаних задач які можна об'єднати в дві групи: розробка і вдосконалення методик фіксації і залучення до матеріалів справ зображень, які виключають їх фальсифікацію та підміну; розробка і вдосконалення методик дослідження фотознімків на предмет виявлення змін внесених до їх первинного змісту; – огляд і дослідження цифрових зображень на предмет виявлення факту втручання в їх зміст.

Список використаних джерел:

1. Аналіз, синтез і порівняння. Їх значення у виявленні факту втручання у первинний зміст цифрових зображень.: вчені записи Таврічного національного університету ім. В.І. Вернадського. Т.24.// Бірюков В.В. – 2012, №1. С. 168-173.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5// Електронний ресурс// Точка доступу: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>].
3. Криміналістика: навч. посібник/Сабадаш В.П., М.О. Ларкін – Київ : «Центр учбової літератури», 2013. – 228 с.
4. Криміналістика: навч. посібник / Волобуєв А.Ф. – Київ, 2011. –504с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13// Електронний ресурс// Точка доступу: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>].
6. Поняття, завдання та значення судової фотографії: курс лекцій// Біленчук П.Д., Салтевський М.В. – Київ: МАУП, 2001. – 216 с.

З М І С Т

Обшалов С.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	3-5
Чаплинський К.О. ОСВІДУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	5-9
Лук`янчиков Б.Є., Лук`янчиков Є.Д. ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ЗАСОБАМИ.....	9-14
Степанюк Р.Л. ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕВІЗІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ.....	14-16
Хараберюш І.Ф., Хараберюш О.І. ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ..	16-18
Ковбаса В.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ.....	19-21
Пиріг І.В. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО–КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ.....	21-24
Єфімов М.М. ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ.....	24-26
Павлова Н.В. ЩОДО ДОПИТУ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	27-29
Плетенець В.М. ОСОБЛИВОСТІ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ.....	29-32
Порошин Д.Ю. КОМПЕТЕНЦІЯ ЕКСПЕРТА-ЕКОНОМІСТА У ВИЯВЛЕННІ ОБСТАВИН, ЩО СПРИЯЛИ ЗДІЙСНЕННЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	32-34
Сердюк В.П. ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	35-37
Рогальська В.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ НА ПІДСТАВІ ОТРИМАННЯ ВІД ПОТЕРПІЛОГО ЗАЯВИ ПРО ЙОГО ВІДМОВУ ВІД ПОДАЛЬШОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 125 КК УКРАЇНИ.....	36-38
Федченко В.М. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ У РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	39-41
Христова Ю.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ДО ПОСТАНОВЛЕННЯ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ	41-43

Чаплинська Ю.А. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ	44-48
Бідняк Г.С. ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ПІДРОБКИ ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВ.....	48-51
Берега К.Ю. ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВОМ.....	52-54
Білова К.О. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА.....	54-56
Бобрішова Л.В. ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	57-59
Виноградова С.О. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ.....	59-62
Данін Р.Е., Єфімов М.М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА НА МІСЦІ ПОДІЇ.....	62-64
Іванишин І.І. ОРГАНІЗОВАНЕ ЗЛОЧИННЕ УГРУПОВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	65-67
Козак Д.В. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	68-70
Костюк Д.О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ	70-73
Комель М.Ю., Христов О.Л. ОКРЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПІДГОТОВЧІ ЗАХОДИ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ.....	73-74
Кононенко Н.О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ СПОРТИВНО-МАСОВОГО ЗАХОДУ	74-77
Костира О.М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ЗА ГРАБЕЖАМИ ТА РОЗБОЯМИ, ВЧИНЕНИМИ РАНІШЕ ЗАСУДЖЕНИМИ ОСОБАМИ.....	78-81
Лазарєв В.О. ОСОБЛИВОСТІ ФІКСУВАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	80-83
Лютий В.В. ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ.....	83-85
Малий В.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ УБИВСТВ.....	86-88

Мельниченко С.П. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	89-92
Овчиннікова Х.К. СУТНІСТЬ ДОПИТУ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ.....	92-94
Очеретяний М.А. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ГРУПОЮ ОСІБ.....	95-97
Петров О.І. ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	97-99
Сорока І.В. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ КРАДІЖОК ЧУЖОГО МАЙНА ГРОМАДЯН, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	100-102
Фоменкова К.С. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ.....	103-105
Шевченко Т.М., Бідняк Г.С. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ.....	105-107

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з нагоди святкування 10-річчя факультету підготовки фахівців
для підрозділів слідства
(24 вересня 2015 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

Українською та російською мовами

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *Самотуга А.В.*
Редактор – *Омельченко Л.В.*

Підп. до друку 21.09.2015 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк. трафаретний.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 11,25. Обл.-вид. арк. 11,75. Тираж 60 прим.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи ДДУВС
49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26, т. (056)370-96-59
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013

